

KAN VI DET HER SAMMEN, SÅ KAN VI DET HELE

En fænomenologisk undersøgelse af forældres oplevelse af at miste et barn perinatalt
og oplevelsens betydning for parforholdet

Kandidatspeciale I Pædagogisk Psykologi
Aarhus Universitet
Afleveringsdato: 1. Juni 2022

Katrine Kjeldsen Hertz
Studienummer: 202001393
Vejleder: Anne Maj Nielsen
Anslag: 190.627

Indholdsfortegnelse

<i>Abstract</i>	1
Indledning	3
<i>Problemformulering</i>	5
<i>Afgrænsning</i>	5
Forskningsoversigt	6
<i>Bevidst tilfældig søgning og kædesøgning</i>	6
<i>Systematisk litteratursøgning</i>	7
<i>Resultater fra den systematiske litteratursøgning</i>	8
<i>Præsentation af fund i de inkluderede forskningsstudier</i>	9
<i>Overordnede fund i forskningsstudierne</i>	9
<i>Hvordan sorgen kommer til udtryk hos forældre, som har mistet et barn</i>	11
<i>Hvilke faktorer synes at have indflydelse på forældres sorg?</i>	12
<i>Hvordan påvirker det parforholdet at miste et barn?</i>	12
<i>Opsummering</i>	14
<i>Undersøgelsens placering og bidrag</i>	15
Videnskabsteori og et fænomenologisk perspektiv på sorg	16
<i>Fænomenologi</i>	17
<i>Sorg ud fra et fænomenologisk perspektiv</i>	19
<i>Opsummering</i>	20
Metode	21
<i>Det kvalitative forskningsinterview</i>	21
<i>Gruppeinterviews med par</i>	23
<i>Interviewguide</i>	24
<i>Den interpersonelle relation</i>	24
<i>Empirisk materiale</i>	26
<i>Rekruttering af deltagere</i>	26
<i>Udarbejdelse af interviews</i>	26
<i>Præsentation af deltagere</i>	27
Etiske overvejelser	27
<i>Formel etik</i>	28
<i>Situeret etik</i>	28
Analysestrategi	31
<i>Transskription</i>	31
<i>Fænomenologisk Artikulationsanalyse</i>	32
<i>Analytiske skridt i artikulationsanalyse</i>	33
<i>Kodning og temaer</i>	35
Teori	36
<i>Sorgforståelse med udgangspunkt i Thomas Attig</i>	36
<i>Grief og bereavement</i>	37

<i>Genlæring af selvet</i>	38
Analyse	41
<i>Umiddelbare indtryk</i>	41
<i>Morten</i>	41
<i>Maria og Rasmus</i>	41
<i>Sofie</i>	42
<i>Line og Simon</i>	42
<i>Tema: Før tabet</i>	42
<i>Tema: Døden</i>	46
<i>Tema: Oplevelsen af sorg</i>	51
<i>Den essentielle struktur</i>	56
<i>Før tabet</i>	56
<i>Døden</i>	56
<i>Oplevelsen af sorg</i>	57
Diskussion	57
<i>Oplevelsen af sorg</i>	57
<i>At befinde sig forskelligt i sorgen</i>	59
<i>Et teoretisk perspektiv på sorg</i>	61
<i>Undersøgelsens kvalitet</i>	64
Konklusion	66
Perspektivering	68
Litteraturliste	68

Abstract

Title: If we can do this together, we can do anything. A phenomenological investigation of the parents' experience of losing a child perinatally and the significance of the experience on the relationship.

In 2016 0,545 % of Danish infants lost their life to perinatal death (Sundhedsstyrelsen: Komiteen for Sundhedsoplysning, 2021, s. 21). This thesis investigates parents' experience of losing a child during pregnancy or birth. The study is based on the researcher's experience of being a midwife and supporting parents in perinatal grief. Being with parents in grief has left a curiosity about the experience of grief in a relationship. Another aim of this study is to describe parents' relationship experience through the sorrow of losing a child to perinatal death.

This thesis is based on a body phenomenological approach, i.e., man doesn't *have* a body. Instead, the subject is living through its embodied experiences and pre-reflective perception. The subject is living through its *life-world*.

Therefore, to understand the phenomenon of parents experiencing a stillbirth, this study is based on four qualitative interviews with six parents who have lost a child during pregnancy or birth. The analysis is based on a phenomenological method that focuses on the role of the preconception of the researcher and articulations.

Utilizing this method to understand better the researcher's preconception and how that preconception influences and brings nuance to the empirical data, i.e., concerning linguistic and bodily knowledge.

The theory-based analysis of this study is founded on a theoretical phenomenological understanding of grief. This analysis is mainly based on Thomas Attig's understanding of grief as a lifelong relearning of the world. Attig understands the subject as having an active role in its process of grief. Additionally, Allan Køster gives a phenomenological approach to understanding grief as a change in the subject's being-in-the-world following the loss of a loved one.

The analysis is divided into three themes: *Before loss, death* and *experience of grief*.

As a part of the theme *before loss*, the analysis tells that most of the women experienced a bodily feeling of differentness before the loss. This analysis shows that men often try to stay positive in the difficult situation.

The analysis indicates that parents experience a deep sorrow following the death of their child, but they also describe feelings of pride, love, and happiness toward their stillborn child. In the theme of *death*, it is shown that parents have an urge to treat their child like it was alive.

This is shown in the way they treat the dead child. They feel the need to give them clothes on or place them in the safety of a crib.

This analysis shows that parents have different ways of coping with grief. Most men describe the need to be alone with their thoughts and feelings. Contrary to this, most women in this study describe the need to cry and talk about their child. However, the participants describe that an essential part of the relationship is accepting and acknowledging each other's needs even though it varies from one's own needs. The analysis tells that women often experience guilt and shame associated with their bodies. In relation, the analysis shows that parents' experience of grief must be seen as a change in the parents' bodily being-in-the-world. Seen through a phenomenological lens, a man's body and consciousness can't be separated from each other or the world.

Different themes are dealt with in the discussion of the study. One theme is a discussion based on the result of the research and the result of the analysis. It is argued that there are pros and cons to using different theoretical perspectives on the theory of grief.

It is concluded that the loss of a child implies a fundamental change in the pre-reflective world of the parents. This change requires that the parents relearn the world after the loss of their child.

Relearning the world is not something that is divided into phases but must be seen as a lifelong learning lesson. The findings of this study indicate that there is a need for more research on grief as a bodily experience. This research could lead to health care professionals providing better treatment for women and men (and their relationship) by acknowledging and guiding their bodily experience of grief.

Indledning

De fortæller mig, hvad hun skal hedde, mens vi giver hende tøj på. Hun får en gul dragt og en lille hue på, inden hun bliver lagt ned i vuggen. Forældrene lægger den ene af de to hækledede blæksprutter, de har fået af mig, ned til deres døde pige. Den anden beholder de selv. På den måde vil de altid være forbundet med deres datter.

Som jordemoder har jeg taget imod mange sunde, raske og levende børn, men en del af mit arbejde har også været at tage imod de børn, hvor livet sluttede, før det begyndte. Englebørn, kalder vi dem. I mit virke som jordemoder har jeg mødt flere forældre i sorg over at skulle miste eller have mistet deres barn. Jeg har stået side om side med forældre, mens de har fået beskeden om, at deres barns hjerte ikke længere slog inde i maven, og jeg har støttet forældre under veer og taget imod deres døde barn. Jeg har lyttet, støttet, vejledt, krammet og været stille. Jeg har mærket frygten for at sige noget forkert og ikke mindst magtesløsheden over, hvordan jeg som professionel bedst kunne hjælpe to mennesker i sorg og krise. Jeg har udleveret diverse pjecer om alt fra sorgprocesser til begravelse, men undret mig over, om dette mon egentligt var det, de to mennesker over for mig havde mest brug for? Mine erfaringer og undren fra praksis danner grobund for dette projekt. Jeg ønsker at blive klogere på, hvordan vi bedst muligt kan støtte og vejlede forældre, som befinder sig i sorgen over at have mistet et barn perinatalt.

I Danmark fødes cirka 60.000 børn årligt (Sundhedsstyrelsen: Komiteen for Sundhedsoplysning, 2021, s. 7). I 2016 var der 0,545 % af de børn, der døde perinatalt (Sundhedsstyrelsen: Komiteen for Sundhedsoplysning, 2021, s. 21). Perinatal mortalitet defineres i Dansk Selskab for Obstetrik og Gynækologi (herefter DSOG) (2014) som børn, der dør mellem gestationsalder¹ (herefter GA) 22+0 og en uge efter fødslen (s.6). Dør fosteret inden GA 22+0, betragtes det som værende en abort og kaldes således ikke en dødfødsel, da der skelnes mellem et foster født før eller efter GA 22+0 (Dansk Selskab for Obstetrik og Gynækologi, 2014, s. 6). Der kan være flere forskellige årsager til perinatal død; ekstrem for tidlig fødsel, svangerskabsforgiftning, misdannelser hos , eller hvis moderkagen ikke fungerer tilstrækkeligt (DSOG, 2014, s. 11).

For de forældre, der mister et barn enten under graviditeten eller kort tid efter fødslen, bliver den verden, som de kender, forvandlet for altid. At miste en nærtstående anses som værende en af de

¹ Forkortes GA. En graviditet måles i uger plus dage. Således menes der med GA 22+0, at man er 22 uger henne i graviditeten + 0 dage. Terminsperioden varer fra GA 37+0 til GA 42+0. (Cunningham et al., 2014, s. 2-3).

mest stressende begivenheder, et menneske kan opleve. En livsomvæltende begivenhed som påvirker den sorgramte både fysisk og psykisk (Matthews & Marwit, 2004). Sorg er et komplekst begreb, omend et begreb som har eksisteret længe og været under udvikling (Guldin, 2010). Læser man ind i litteraturen finder man ingen entydig definition af sorg. Margaret Stroebe & Henk Schut beskriver sorg som den emotionelle reaktion på at miste én, man elsker (Stroebe & Schut, 1998, s. 7). Richard Gross anser sorg som værende en universel reaktion, som opleves fysisk og psykisk (Gross, 2016, s. 2). Ligeledes peger Gross (2016) på, at sorg er individuel og et kulturelt fænomen, hvorfor individer vil opleve sorg forskelligt alt afhængig af kulturel kontekst. Opfattelsen af individuel sorg finder man også hos John Bowlby, som er af den opfattelse, at man ikke kan tale om et bestemt mønster i sorgprocessen, da sorg skal betragtes som en individuel proces (Bowlby, 2005). Bowlby (2005) betragter endvidere sorg som en lige så naturlig del af menneskets natur som den tilknytningsadfærd, han mener, vi alle fødes med (s. 106-107). Tager man udgangspunkt i fænomenologien, forstår Allan Køster (2019) sorg som en kropslig ændring i subjektets væren-iverden. Fælles for opfattelserne af sorg er, at det betragtes som et naturligt og universelt fænomen i det at være menneske. Med tiden er der opstået et større fokus på kompliceret og patologisk sorglidelse (Guldin, 2010, s. 168-169). WHO har defineret en ny diagnose *Prolonged Grief Disorder*, som træder i kraft i 2022 (Det Nationale Sorgcenter, 2022). Diagnosen har til formål at indfange de mennesker, hvor sorgen bliver altoverskyggende i en sådan grad, at det ikke er muligt at fungere i hverdagen (Det Nationale Sorgcenter, 2022).

Forskning viser, at forældre som mister et barn til perinatal død, ofte er præget af følelser som skyld, misundelse og følelsen af at blive forrådt af sin egen krop (Hvidtjørn et al., 2018). Ligeledes tyder studier på, at der ses en sammenhæng mellem sorg hos forældre og angst, depression og posttraumatisk stress (Tseng, Cheng, Chen, Yang & Cheng, 2017). Et svensk studie undersøgte oplevelsen af sorg hos mødre, som havde mistet et barn under graviditeten (Lindgren, Malm & Rådestad, 2014). Her fandt man, at mødrene fandt det unaturligt at forlade deres døde barn på hospitalet. De oplevede en følelse af tomhed og havde behov for at komme tilbage til hospitalet for at se og holde deres barn. Studier viser, at det for mange forældre er vigtig del af sorgprocessen at se og holde deres døde barn (Christensen, Hvidtjørn, Jørgensen & Sandvik, 2018, s. 77-78). På de danske fødesteder finder man, at det er en del af praksis, at forældre opfordres til at se og holde sit døde barn. Ligeledes er det også en del af praksis, at der tages billeder af barnet og forældrene samt laves hånd- og fodaftryk med henblik på at skabe minder. Førnævnte sorgpraksisser beskrives i *Anbefalinger for svangreomsorgen* (Sundhedsstyrelsen: Komiteen for Sundhedsoplysning, 2021), hvor det fremgår at: ”En hel individuel tilgang og omsorg fra de professionelle er derfor nødvendig” (s. 287). Således må den enkelte jordemoder eller læge vurdere, hvilken slags omsorg

det enkelte par har brug for. Det fremgår ligeledes, at forældre inden udskrivning skal informeres om kontakt til egen læge, sundhedsplejerske samt foreningen Forældre og Sorg (Sundhedsstyrelsen: Komiteen for Sundhedsoplysning, 2021, s. 287-288). Tilbud om psykologhjælp til forældre fremgår således ikke af Anbefalinger for svangreomsorgen. Derimod må forældre selv tage initiativ, hvis dette vurderes nødvendigt

Sorg er som sagt en af de mest stressende livsbegivenheder, et menneske kan udsættes for (Matthews & Marwit, 2004, s. 850). Dermed kan man også forestille sig, at det at miste et barn ikke kun har betydning for den enkelte forælders sorg, men også har indvirken på forældrenes parforhold. Landsforeningen til støtte for Spædbarnsdød, som har skiftet navn til Forældre og Sorg, er en forening, som tilbyder forløb i sorggruppe, terapeutiske samtaler samt støtte til forældre, som har mistet et barn (Forældre og Sorg, 2022). I 2010 udgav Landsforeningen til støtte for Spædbarnsdød et tema i deres blad, *Stjernen*, som belyste parforhold og sorg i forbindelse med tabet af et barn (Schmidt, 2010). Her fremgik det, at mænd og kvinder ofte beskrev, at sorgen havde bragt dem tættere på hinanden, men også at kvinder og mænd ofte havde forskellige måder at være i sorgen på. På baggrund af dette finder jeg det interessant at undersøge, hvordan det at miste et barn opleves for forældrene, men også hvordan tabet opleves i parforholdet.

Problemformulering

Ud fra et fænomenologisk teoretisk ståsted ønsker jeg at undersøge forældres oplevelse af sorg i forbindelse med tabet af et barn perinatalt. Endvidere ønsker jeg at undersøge, hvilken betydning oplevelsen af tab har for forældrenes parforhold. Dette har ledt mig til undersøgelsens problemformulering: *Hvordan oplever forældre det at miste et barn perinatalt, og hvilken betydning har oplevelsen af tab for parforholdet?*

Afgrænsning

Denne undersøgelse ønsker at belyse, hvordan det opleves at miste et barn mellem GA 22+0 til en uge efter fødslen (post partum). Jeg afgrænser undersøgelsen til udelukkende at beskæftige sig med denne gruppe af forældre og inddrager således ikke forældre, som mister inden GA 22+0 eller senere end en uge efter fødslen. Ligeledes ønsker jeg kun at beskæftige mig med forældre, som har mistet inden for de senest fem år, idet jeg interesserer mig for at undersøge oplevelsen af sorg i årene umiddelbart efter tabet. I mit virke som jordemoder, vil jeg ofte møde forældre, som befinder sig midt i sorgen over at have mistet et barn eller forældre, som er gravide igen efter tabet. På baggrund af dette valgte jeg, at deltagerne i undersøgelsen skulle være forældre, som havde mistet inden for fem år.

Forskningsoversigt

Indeværende kapitel har til hensigt at præsentere den eksisterende forskning på feltet omhandlende sorg hos forældre i forbindelse med perinatal død og sorgens betydning for parforholdet. Kapitlet indeholder en beskrivelse af hvilken forskning, der er på feltet samt hvilke teorier og metoder, som karakteriserer forskningen. Dertil indeholder dette kapitel en præsentation af de metoder, jeg har benyttet i min litteratursøgning med henblik på at afdække forskningsfeltet. Jeg har benyttet mig af bevidst tilfældig søgning, kædesøgning og systematisk litteratursøgning i danske og internationale databaser. Jeg har benyttet mig af alle tre metoder, da de hver især har forskellige bidrag til litteratursøgningen (Rienecker & Jørgensen, 2012, s. 148-150.) Kapitlet er opbygget således, at litteratursøgning præsenteres i følgende rækkefølge: bevidst tilfældig søgning, kædesøgning og systematisk litteratursøgning. Dernæst følger et afsnit hvor de inkluderede forskningsstudier og deres fund præsenteres. Afslutningsvist placerer jeg min undersøgelse i forhold til den eksisterende forskning. Litteratursøgning har fundet sted i perioden 10. januar – 25. februar 2022.

Bevidst tilfældig søgning og kædesøgning

I min litteratursøgning benyttede jeg mig først af bevidst tilfældig søgning på fire forskellige databaser; Google Scholar, Google, AU Library og bibliotek.dk. Jeg foretog denne søgning med henblik på at gennemse hvilken national og international litteratur, der var på området. At foretage en bevidst tilfældig søgning er fordelagtigt i starten af processen med henblik på at danne overblik over litteraturen (Rienecker & Jørgensen, 2012, s. s. 150). Dog er jeg bevidst om, at denne metode ikke kan anses som værende fyldestgørende, men at der er behov for en mere systematisk metode for at afdække forskningsfeltet (Rienecker & Jørgensen, 2012). Jeg søgte med engelske og danske søgeord for at afdække dansk og international forskning. Nedenfor ses hvilke danske og engelske søgeord, jeg brugte på følgende databaser:

Google Scholar: Danske ord: ”spædbarnsdød”, ”Spædbarnsdød sorg”, ”Parforhold sorg”, ”køn og sorg”. Engelske ord: ”Stillbirth”, ”stillbirth support”, ”stillbirth grief”, ”stillbirth grief relationship”, ”perinatal grief”,

Google: Danske ord: ”spædbarnsdød”, ”spædbarnsdød og parforhold”, ”Sorg spædbarnsdød”, ”Parforhold sorg”, ”Spædbarnsdød tilbud”. Engelsk ord: ”stillbirth”, ”stillbirth grief”, ”stillbirth grief support”, ”stillbirth relationship”, ”perinatal grief”, ”perinatal grief support”.

Bibliotek.dk: Danske ord: ”spædbarnsdød”, ”spædbarnsdød sorg”, ”spædbarnsdød parforhold”. Engelske ord: ”stillbirth”, ”perinatal grief”, ”grief relationship”, ”stillbirth grief”.

AU Library: Danske ord: ”spædbarnsdød”, ”spædbarnsdød sorg”, ”Spædbarnsdød parforhold”. Engelske ord: ”stillbirth”, ”perinatal grief”, ”grief relationship”, ”stillbirth grief”.

Jeg benyttede mig ligeledes af kædesøgning ved at gennemse litteraturlisterne i den fundne litteratur og dermed finde flere relevante referencer. Det gjorde jeg med henblik på at brede min søgning ud. I førnævnte søgninger fandt jeg generelt en del international forskning. Dog var meget af litteraturen af ældre dato og vurderes i denne undersøgelse ikke som relevant i samme grad som nyere forskning. Der var sparsomt med dansk forskning, som blev vurderet som relevant. Som sagt kan ovenstående litteratursøgning ikke vurderes fyldestgørende, hvorfor jeg også foretog en systematisk litteratursøgning. Denne vil blive præsenteret i afsnittet nedenfor.

Systematisk litteratursøgning

Jeg foretog en systematisk litteratursøgning på to internationale databaser; Psykinfo og CINAHL. Den systematiske litteratursøgning benyttes, når man ønsker at afdække litteraturen inden for et snævert område (Rienecker & Jørgensen, 2012, s. 149). Jeg valgte at søge på Psykinfo, da databasen indeholder internationale forskningsstudier inden for feltet psykologi og medicin, hvorfor jeg fandt denne relevant til mit emne (AU Library, 2022). Databasen CINAHL indeholder litteratur relevant for paramedicinske faggrupper såsom sygeplejersker, jordemødre m.fl. (Lund, Juhl, Andersen & Møller, 2014, s. 49). Således fandt jeg denne database relevant for min systematiske litteratursøgning, da mit fokusområde blandt andet har stået i jordemodervidenskaben. Jeg opstillede følgende inklusionskriterier for alle søgninger:

- Peer-reviewed forskningsstudier
- Tidsperiode på 10 år - fra år 2012-2022
- Sprog: Engelsk, dansk, svensk og norsk

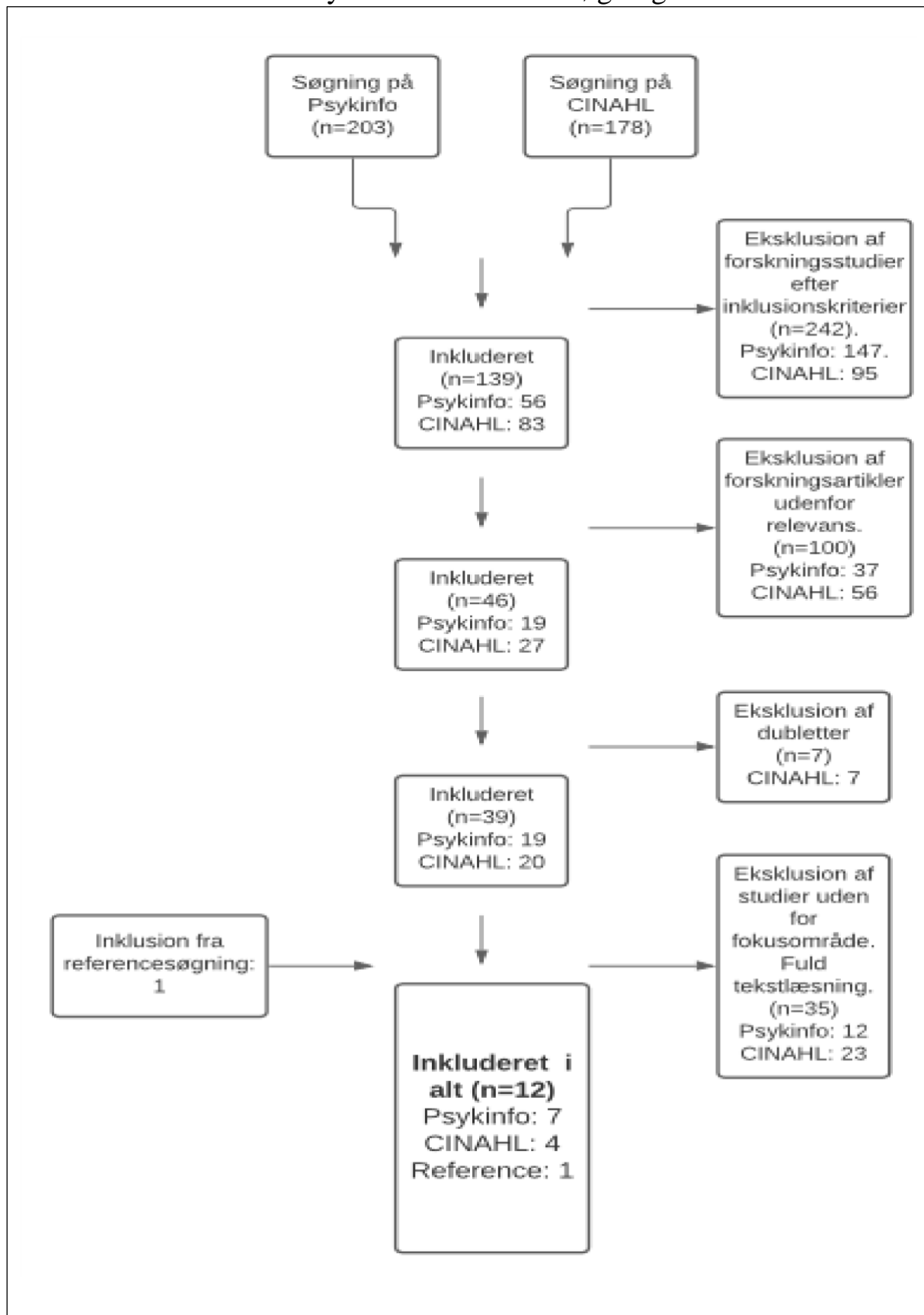
Nedenfor ses søgestrengene for litteratursøgningen på Psykinfo og CINAHL samt en figur, der illustrerer den systematiske litteratursøgning (figur 1). Denne vil blive beskrevet yderligere i afsnittet "Resultater fra den systematiske litteratursøgning" efter figur 1. *Psykinfo*

("Perinatal grief" OR grief OR bereavement) AND (stillbirth OR stillborn OR deadborn OR "death of a child*" OR "infant loss" OR "perinatal loss") AND (relationship* OR parental relationship* OR "marital relationship" OR "marital relationships").

CINAHL

(Perinatal grief OR grief OR bereavement) AND (stillbirth OR stillborn OR deadborn OR "death of a child*" OR "infant loss" OR "perinatal loss") AND (relationship* OR parental relationship* OR "marital relationship*").

Systematisk litteratursøgning

Figur 1: Systematisk litteratursøgning på PsycInfo og CINAHL

Resultater fra den systematiske litteratursøgning

Jf. tidligere afsnit, foretog jeg en systematisk litteratursøgning på henholdsvis Psykinfo og CINAHL med udgangspunkt i ovenstående søgestreng. Som figur 1 illustrerer, resulterede det i 203 hits på Psykinfo og 178 hits på CINAHL. Jeg ekskluderede dernæst studier på baggrund af de opstillede inklusionskriterier, som var; peer-reviewed forskningsstudier publiceret i en tiårig periode fra 2012-2022. Dernæst inkluderede jeg alle studier på engelsk, dansk, svensk og norsk. Dette resulterede i 56 hits på Psykinfo og 83 hits på CINAHL. På baggrund af gennemlæsning af abstracts på Psykinfo og CINAHL udvalgte jeg 27 studier fra CINAHL og 19 studier fra Psykinfo, som jeg fandt relevante for emnet. Af de i alt 46 artikler, fandt jeg syv dubletter, hvilket resulterede i 39 studier. Jeg lavede en fuld tekstlæsning af de fundne studier. På baggrund af dette, selekterede jeg de studier fra, som jeg ikke fandt relevante for mit fokus omhandlende forældre, som mister til perinatal død og sorgens betydning for parforholdet. Dette var studier, som udelukkende beskæftigede sig med tab før graviditetsuge 12 eller studier omhandlende provokerede aborter grundet misdannelser eller sygdom hos fosteret. Dette resulterede i 11 hits, henholdsvis syv fra Psykinfo og fire fra CINAHL. Efterfølgende foretog jeg en referencesøgning af de udvalgte studier. Her fandt jeg seks studier. Jeg opstillede samme inklusionskriterier som i min systematiske litteratursøgning og på baggrund af disse, blev fem studier selekteret fra og 1 artikel udvalgt. Inklusiv ét studie fra referencesøgningen, resulterede min litteratursøgning i 12 udvalgte forskningsstudier. Disse 12 studier danner grobund for næste afsnit, som indeholder en præsentation af fund i de inkluderede forskningsstudier.

Præsentation af fund i de inkluderede forskningsstudier

Følgende afsnit består af en præsentation af hvilke teorier, metoder og definitioner af perinatal død som overordnet karakteriserer forskningsartiklerne. Dernæst følger en præsentation af de temaer, som vurderes som gennemgående i studierne samt relevante for undersøgelsens fokus. Slutteligt vil jeg placere min igangværende undersøgelse i relation til de fund, der er gjort i forskningsoversigten.

Overordnede fund i forskningsstudierne

De inkluderede forskningsstudier beskæftigede sig alle med forældre, som havde mistet et barn. Af de inkluderede studier var der flere, som ikke udelukkende beskæftigede sig med tabet af et barn under graviditeten eller fødslen. Studierne inddrog også forældre, som havde mistet ældre børn til enten sygdom eller ulykke. Dog blev forskningsstudierne vurderet som relevante, idet de inddrog forældre, som havde mistet et barn til perinatal død (Albuquerque, Pereira & Narciso, 2016; Albuquerque, Ferreira, Narciso & Pereira 2017, 2019; Duncan & Cacciatore, 2015; Joronen Kaunonen & Aho, 2016; Stroebe et al., 2013). De resterende studier omhandlede perinatal død

enten i graviditeten, under fødslen eller kort tid efter fødslen (Avelin, Rådestad, Säflund, Wredling & Erlandsson, 2013; Burden et al., 2016; King, Oka & Robinson, 2021; Obst, Due, Oxlad & Middleton, 2020; Scheidt et al., 2012; Testoni, Bregoli, Pimpele, Meccarini, 2020). Definitionen af perinatal død varierede studierne imellem, og det var således ikke muligt at finde en entydig definition på tværs af studierne. De valgte forskningsstudier var alle fra Europa eller USA. Dog bestod fire af forskningsstudierne af systematiske reviews, hvori der også indgik lande uden for Europa og USA. De fire systematiske reviews bestod af kvantitative, kvalitative og mixed-method studier (Albuquerque et al., 2016; Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015; Obst et al., 2020). De resterende 8 forskningsstudier bestod af to kvantitative artikler, fire kvalitative artikler og to mixed-method studier. Feltet karakteriseres dermed af flere forskellige metodiske tilgange til at undersøge forældres sorg samt sorgens indflydelse på parforholdet ved tabet af et barn.

I flere af studierne anvendes forskellige sorgteorier som baggrund for forskningen; herunder tosporsmodellen af Margaret Stroebe og Henk Schut (1999), tilknytningsteori som den forstås af John Bowlby (1980) samt Dennis Klass', Phyllis Silvermans og Steven Nickmans teori om vedvarende bånd (1996). Scheidt et al. (2012) henviser til tosporsmodellen af Stroebe og Schut (1999) ud fra et perspektiv om, at en sorgreaktion kan vurderes ukompliceret eller kompliceret ud fra denne model. Således er der risiko for en kompliceret sorgreaktion, hvis et individ kun befinder sig i det ene spor og ikke har en naturlig vekslen imellem henholdsvis det tabsorienteret spor og det reetablerende spor. Obst et al. (2020) anvender teorien til at beskrive, hvordan sorgramte forældre har behov for at mindes deres barn gennem ritualer og billeder m.fl., hvilket er et udtryk for, at de befinder sig i det tabsorienterede spor. At forældrene holder fast i det emotionelle bånd til deres afdøde barn, bygger på Klass', Silvermans og Nickmans (1996) teori om vedvarende bånd i sorgarbejde. Teorien anskuer sorg ud fra et perspektiv om, at den efterladte ikke skal bryde båndet til den afdøde, men peger på vigtigheden af at holde fast i den afdøde i form af ritualer og minder (Guldin, 2010). Testoni et al. (2020) tager udgangspunkt i førnævnte teori og undersøger, hvordan vedvarende bånd har betydning for sorgprocessen hos sorgramte mødre. Bowlbys tilknytningsteori (Bowlby, 1980) anvendes i studierne til at beskrive, hvordan den efterladte må reorganisere sin indre præsentation af den afdøde som en del af det naturlige sorgarbejde (Testoni et al., 2020). Derudover anvendes Bowlbys tilknytningsteori (Bowlby, 1980) til at belyse, hvordan individets tilknytningmønster har betydning for sorgarbejdet hos den sorgramte forælder (Scheidt et al., 2012). To af studierne placerer sig ud fra et fænomenologisk ståsted i deres forskning (King et al., 2021; Testoni et al., 2020). King et al. (2021) beskriver, hvordan et fænomenologisk udgangspunkt vil bidrage til et indblik i den *oplevede verden* hos forældre, som har mistet et barn til perinatal død. Flere studier anvender begrebet *partner-oriented-self-regulation* (POSR), som refererer til den

tilstand i et parforhold, hvor den ene part undertrykker sin egen sorg og smerte for at beskytte sin partner (Albuquerque et al., 2017, 2019; Stroebe et al., 2013).

Hvordan sorgen kommer til udtryk hos forældre, som har mistet et barn

På tværs af forskningsstudierne fremgik det, at forældre, som havde mistet et barn, ofte var præget af en følelse af skyld og selvbebrejdelse (Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015; King et al., 2021; Testoni et al., 2020). Følelsen af skyld kom til udtryk i forbindelse med selve dødsfaldet og skyldfølelsen over at kunne have forhindret dette (Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015; Testoni et al., 2020). Et andet studie beskrev forældres oplevelse af skyld over at være i stand til at føle glæde efter tabet (King et al., 2021). Testoni et al. (2020) undersøgte, hvordan italienske mødres vedvarende bånd til deres afdøde børn havde indflydelse på deres sorg. Man fandt, at størstedelen af mødrene havde forestillinger om deres børn som værende en del af deres liv, hvilket hjalp dem med at være i sorgen. Duncan & Cacciatore (2015) var et systematisk review bestående af kvantitative, kvalitative og mixed-method studier, som undersøgte selvbebrejdelse, skyld og skam i sorgramte forældre. I Duncan & Cacciatore (2015) og Burden et al. (2016) fandt man, at kvinder, oftere end mænd, følte skyld. Burden et al. (2016), som var et systematisk review med 144 studier inkluderet, undersøgte hvilke psykosociale konsekvenser, det havde for forældre at miste et barn perinatalt. Af dette studie fremkom det, at skyld for nogle kvinder var forbundet med et negativt selvbillede af egen krop. Nogle kvinder opfattede deres kroppe som utilstrækkelige, fordi deres barn var dødt og beskrev ligeledes en følelse af skam.

I tråd med ovenstående tyder forskning på en sammenhæng mellem oplevelsen af skyld og symptomer på angst og depression (Duncan & Cacciatore, 2015). Af Burden et al. (2016) fremgår det, at forældre i sorg havde symptomer på depression, angst og PTSD samt suicidale tanker. Af de inkluderede studier fremgik det, at sorgen kan opleves forskelligt hos kvinder og mænd. Mænd så deres egen rolle som den støttende part, som skulle tage ansvar for sin partner samt udføre praktiske gøremål (Obst et al., 2020). Studiet viste tilmed, at en andel af mændene fandt det meningsfuldt at agere den støttende part og betragtede dette som givende. Modsat afspejlede andre fund i studiet, at mænd ikke oplevede at blive anerkendt i deres sorg på samme måde som deres kvindelige partnere. Disse fund gik igen i Burden et al. (2016), som beskrev, hvordan mænd ofte følte sig marginaliserede og manglede at blive set i sorgprocessen. Obst. et al. (2020) pegede på, at mænds sorg var præget af en forventning om, at mænd skulle være den stærke part i familien og skjule sin sorg, hvorfor mænd kunne have svært ved at søge støtte fra familie, venner og professionelle. I et studie af Avelin et al. (2013), som undersøgte perinatal sorg og parforhold hos svenske forældre, viste fundene, at nogle kvinder havde stort behov for at tale om deres sorg og udtrykke sig via gråd.

Modsat beskrev mændene, at deres sorg ofte kom til udtryk ved at trække sig tilbage. I kontrast til tidligere fund i de inkluderede studier, er det væsentligt at nævne, hvordan to studier beskrev, hvordan det at miste et barn også var forbundet med følelser som glæde og stolthed. I Burden et al. (2016) beskrev forældre, hvordan de oplevede en følelse af stolthed i mødet med deres barn. Dette bidrog til følelsen af at være forældre og for en stund at kunne glemme den smerte, der ellers var forbundet med tabet.

Hvilke faktorer synes at have indflydelse på forældres sorg?

Et gennemgående træk i forskningsstudierne var vigtigheden af støtte fra familie, venner og sundhedspersonale, når forældre mistede et barn. I Scheidt et al. (2012) fandt man, at der var en signifikant sammenhæng mellem støtte fra nærtstående og sorg, stress samt symptomer på angst, depression og PTSD hos forældre, som havde mistet et barn. Fundene viste, at høj grad af støtte fra familie og venner var associeret med lav score på skalaerne for henholdsvis sorg, angst, depression, stress og PTSD. Forældrene i King et al. (2021) beskrev at sorggrupper, hvor de mødtes med andre forældre i lignende situation, havde en positiv effekt på deres sorg. Forældrene oplevede møderne i sorggruppen som meningsfulde, hvor de indbyrdes kunne dele erfaringer og minder med hinanden.

I Albuquerque et al. (2019) undersøgte man, hvordan parforholdet og hver enkelt subjekt gensidigt påvirkede hinanden hos forældre, som havde mistet et barn. Det fremgik af studiet, at parrene fandt støtte i hinanden undervejs i sorgprocessen. Dette kom til udtryk i hverdagen, hvor parrene støttede hinanden, men også på længere sigt i tilpasningen til den nye tilværelse efter tabet af deres barn. Fundene viste, at når den ene part støttede den anden i at regulere sine følelser, resulterede det ofte i, at partneren regulerede sine egne følelser samtidigt. Dernæst pegede studiet også på, at det for mange forældre virkede terapeutisk og meningsfuldt at støtte sin partner i sorgen. Lignende fund gjorde man både i Scheidt et al. (2012) samt i Albuquerque et al. (2016). I Scheidt et al. (2012) fandt man at par, som vurderede deres eget parforhold som godt, havde lavere score på skalaerne for sorg, depression og angst. Det fremgik dog ikke tydeligt af studiet, hvorvidt dette fund hang sammen med partnerstøtte. Dog fremgik det, at kvaliteten af parforholdet blev vurderet ud fra en skala omhandlende kommunikation i parforholdet.

Hvordan påvirker det parforholdet at miste et barn?

Forskningsfeltet bar præg af varierende fund i relation til sorgens betydning for parforholdet hos forældre, som havde mistet et barn. Flere af de inkluderede studier viste, at det at miste et barn både kunne have både positive og negative effekter for forældrenes parforhold (Albuquerque et al., 2016;

Avelin et al., 2013; Burden et al., 2016; Obst et al., 2020). Flere forældre i de inkluderede studier beskrev, hvordan det at miste et barn havde bidraget til et tættere bånd med sin partner (Albuquerque et al., 2016; Avelin et al., 2013; Burden et al., 2016; Obst et al., 2020). I studiet af Avelin et al. (2013) beskrev forældre, hvordan det at sørge sammen som par eller støtte hinanden i sorgen, havde gjort dem tættere. Nogle forældre beskrev, hvordan de blev stærkere, fordi de var fælles om sorgen og skulle være der for hinanden. Ligeledes fremgik det af et andet studie, hvordan fri og åben kommunikation i parforholdet bidrog positivt til at være i sorgen som par (Obst et al., 2020). Dette fund gik igen i Albuquerque et al. (2016) og Albuquerque et al. (2017), hvor man fandt, at forældre fandt det vigtigt at kunne tale om deres tab i parforholdet, og at dette havde en positiv effekt på deres sorg. Som nævnt under første tema, gik det på tværs af studierne, at kvinder og mænd ikke nødvendigvis oplevede sorgen på samme måde (Avelin et al., 2013; Burden et al., 2016). I forlængelse heraf beskrev flere forældre, at de benyttede sig af forskellige strategier i parforholdet til at bearbejde tabet over deres barn (Avelin et al., 2013; Albuquerque et al., 2016). Hertil konkluderede studierne, at forskellige måder at bearbejde sorgen på ikke nødvendigvis havde en negativ effekt på parforholdet. Fundene viste, at hvis forældrene kunne møde partnerens sorg med forståelse og åbenhed, havde dette en gavnlig effekt på parforholdet (Avelin et al., 2013; Albuquerque et al., 2016). Ligeledes fandt man i Albuquerque et al. (2017), at nogle forældre anså forskelligheden i sorgen som en fordel. Når forældrene ikke nødvendigvis befandt sig samme sted i sorgen, muliggjorde det, at den ene part bedre kunne støtte og være der for sin partner. Ligeledes pegede studiet på, at flere af parrene var af den opfattelse, at udfordringer i parforhold var normale og midlertidige. Forskellige strategier til at håndtere sorgen kunne dog også, i visse tilfælde, skabe udfordringer i parforholdet. Dette var ofte, hvis den ene part opfattede sin egen håndtering af sorgen som ”rigtige” (Avelin et al., 2013). Avelin et al. (2013) fandt, at forskellige sorghåndteringer i parforholdet kunne resultere i en følelse af at vokse fra hinanden og føle sig alene om sorgen. At udfordringer i parforholdet kunne skyldes forskellige måder at håndtere sorgen på gik ligeledes igen i flere af de inkluderede studier (Albuquerque et al., 2016; Burden et al., 2016).

Et finsk studie undersøgte, ved hjælp af kvantitative spørgeskemaer, 461 forældres tilfredshed med deres parforhold efter tabet af deres barn (Joronen et al., 2016). I studiet fremgik det, at størstedelen af deltagerne var ”meget tilfredse” eller ”nogenlunde tilfredse” med deres parforhold. Yderligere fandt man, at der blandt andet var en signifikant sammenhæng mellem tilfredshed i parforholdet og alder på forældrene, helbred, dødsårsag og alder på det mistede barn. Fundene viste, at jo yngre forældrene var, samt jo bedre de vurderede eget helbred, jo mere tilfredse var de med parforholdet. Ligeledes fandt man, at forældre, som havde mistet et barn inden fødslen, var mere tilfredse end de forældre, som havde mistet et barn efter fødslen eller senere i livet. Man fandt, at jo ældre barnet var, da det døde, jo mindre tilfredse var forældrene med deres parforhold.

To af de inkluderede studier berørte også seksuel intimitet og aktivitet i parforhold hos forældre, som havde mistet et barn (Albuquerque et al., 2016; Burden et al., 2016). I begge studier fandt man, at den seksuelle aktivitet var dalende hos forældre, som havde mistet. Af Albuquerque et al. (2016) fremkom det, at nogle forældre oplevede, at seksuel intimitet var svært for forældre i sorg. Andre fund pegede på, at den seksuelle intimitet ville være tilbage på niveau, tilsvarende tiden før tabet, efter tre måneder. Hertil konkluderede de, at mænd, ofte tidligere end kvinder, var klar til at genoptage seksuel aktivitet. Mænds forhold til seksuel aktivitet blev også belyst i Burden et al. (2016), hvor man fandt, at flere mænd end kvinder betragtede seksuel aktivitet som noget, der kunne reducere spændingen i parforholdet samt virke terapeutisk. Af samme studie fremkom det dog også, at seksuel aktivitet for nogle par var dalende, hvilket for nogle kvinder skyldtes en ændret kropsopfattelse efter tabet af deres barn i graviditeten eller under fødslen.

Et sidste relevant perspektiv på parforhold og sorg hos forældre, der havde mistet et barn, var begrebet *partner-oriented-self-regulation* (POSR), som Stroebe et al. (2013) introducerede i sit forskningsstudie. I sit studie undersøgte Stroebe et al. (2013), hvilken effekt POSR har på forældres sorg efter tabet af et barn. POSR er, som nævnt i starten af dette kapitel, når den ene part i et forhold nedregulerer sine egne følelser for at tage hensyn til sin partner. I studiet fandt man, at POSR øgede oplevelsen af sorg hos begge parter i et parforhold. I forsøget på at skåne sin partner ved at reducere sin egen sorg, fandt studiet således, at man i stedet øger partnerens og ens egen oplevelse af sorg. Det har dermed modsatte effekt at nedregulere sine følelser over for sin partner. Man fandt desuden ingen signifikant forskel på kvinder og mænd i forhold til POSR. I Albuquerque et al. (2019) fremkom det ligeledes, hvordan nogle forældre tilsidesatte egne behov for bedre at kunne støtte deres partner i sorgen.

Opsummering

I indværende afsnit ønsker jeg at opsummere hvilke fund, der karakteriserer forskningsfeltet. Af de inkluderede studier fandt jeg, at der var en sammenhæng mellem angst, depression og sorg hos forældre, som havde mistet et barn (Burden et al., 2016; King et al., 2021). Det blev ligeledes konkluderet i Duncan & Cacciatores (2015), at det at miste et barn ofte var forbundet med skyld hos forældrene. Af forskningsfeltet fremkom det, at det ofte var kvinder, som oplevede skyld og selvbekyndelse i forbindelse med at miste et barn (Duncan & Cacciatores, 2015; Burden et al., 2016). Et studie pegede på, at skylden for kvinder oftest var forbundet med følelsen af, at egen krop svigtede, hvor det for manden var skyld over ikke at kunne beskytte sin familie (Burden et al., 2016). At miste et barn var dog ikke kun forbundet med sorg, depression, angst og skyld. To studier

fandt, at flere forældre forbandt det at se deres barn for første gang med stolthed, spænding og glæde (Burden et al., 2016; King et al., 2021). Størstedelen af studierne beskrev endvidere at støtte fra familie, venner, sundhedspersonale og deres partner havde positiv betydning for deres oplevelse af sorg (Albuquerque et al., 2016; Albuquerque et al., 2019; King et al., 2021; Scheidt et al., 2012; Testoni et al., 2020). I forskningsfeltet tegnede der sig et billede af, at kvinder og mænd kan opleve sorg forskelligt og sommetider benytte sig af forskellige strategier til at håndtere deres sorg (Avelin et al., 2013; Burden et al., 2016; Obst et al., 2020). At have forskellige måder at være i sorgen på kunne for nogle par skabe udfordringer i parforholdet (Albuquerque et al., 2016; Avelin et al., 2013). Dog viste andre fund også, at det ikke nødvendigvis var negativt for parforholdet at håndtere sorgen forskelligt (Albuquerque et al., 2016; Albuquerque et al., 2017; Avelin et al., 2013).

Forskning pegede på, at forældre som har mistet et barn kan opleve udfordringer med seksuel intimitet i parforholdet (Albuquerque et al., 2016; Burden et al., 2016). Et studie behandlede POSR i parforhold hos forældre, som havde mistet et barn. Fundene viste, at POSR syntes at intensivere sorgen hos begge parter (Stroebe et al., 2013).

Undersøgelsens placering og bidrag

Ovenstående giver et indblik i hvilke metoder, teorier og fund som karakteriserer forskning omhandlende forældres oplevelse af perinatal død og sorgens betydning for parforholdet. Jeg ønsker i denne undersøgelse at analysere, hvordan forældre oplever at miste et barn perinatalt, og hvilken betydning dette har for deres parforhold. Forskningsoversigten bærer præg af brugen af både kvalitative, kvantitative og mixed-method studier til at indsamle data på dette felt. Da jeg ønsker at undersøge forældres oplevelse, finder jeg det relevant at gøre brug af kvalitative, semistrukturerede interviews med henblik på at opnå en nuanceret og dybdegående forståelse af mit problemfelt (Kvale & Brinkmann, 2008). En overvejende del af de kvalitative studier foretog individuelle interviews, men da jeg ønsker at belyse forældrenes syn på deres parforhold, finder jeg det relevant at interviewe forældrene sammen frem for individuelt. I studierne fandt man varierende fund af, hvilken effekt det at miste et barn havde på forældres parforhold efter tabet af et barn. Jeg ønsker derfor i denne undersøgelse at analysere nærmere, hvilken betydning det har for et parforhold at miste et barn. Af de inkluderede forskningsstudier var der seks af studierne, som inkluderede forældre, som også havde mistet større børn til enten sygdom eller ulykke. Derfor ønsker jeg i denne undersøgelse at indsnævre mit fokus således, at jeg udelukkende beskæftiger mig med forældre, som har mistet mellem GA 22 og en uge post partum. I Duncan & Cacciatore (2015) beskrives det, hvordan noget forskning tyder på, at sorgen hos forældre, som mister perinatalt, differentierer sig fra forældre, som mister et ældre barn. Studiet henviser til, at forældre som mister

perinatalt ikke nødvendigvis opfatter sig selv som forældre, hvorfor sorgen derfor kan opleves anderledes. Taget dette i betragtning vælger jeg derfor udelukkende at fokusere på forældre, som mister perinatalt i min undersøgelse.

Flere af de inkluderede studier benyttede sig af kvantitative spørgeskemaer. Denne metode fravalgte jeg grundet ønsket om et mere nuanceret indblik i forældres oplevelse, hvilket et kvantitativt spørgeskema ikke nødvendigvis kan indfange. Denne undersøgelse lægger sig i forlængelse af King et al. (2021), som udførte en fænomenologisk undersøgelse med henblik på at få indblik i forældres oplevelse med tab af et barn til perinatal død. Denne forskningsartikel var den eneste af de 12 udvalgte forskningsartikler, som benyttede sig af fænomenologi som teoretisk ståsted. Jeg har valgt at gøre brug af den fænomenologiske tilgang, idet jeg interesserer mig for forældrenes levede livsverden. Med ståsted inden for den fænomenologiske tradition ønsker jeg at analysere, hvordan forældre oplever at miste et barn perinatalt med udgangspunkt i et første-persons perspektiv. Med dette afsæt ønsker jeg i næste kapitel at præsentere og uddybe mit videnskabsteoretiske ståsted i undersøgelsen.

Videnskabsteori og et fænomenologisk perspektiv på sorg

Som belyst i forskningsoversigten anvendte forskningsstudierne forskellige teoretiske perspektiver til at belyse sorg og parforhold i relation til at miste et barn. Et enkelt studie benyttede sig af fænomenologi som teoretisk ståsted, hvilket denne undersøgelse ligger sig i forlængelse af. Med fænomenologi som videnskabsteoretisk afsæt forstår jeg subjektet som værende en del af verden og således anser jeg hverken subjektet, bevidstheden eller verden som tre adskilte fænomener, men som en samlet helhed (Zahavi, 2018). Yderligere forstår jeg mennesket som et subjekt, der erfarer verden, hvorfor forestillinger og opfattelser må forstås ud fra subjektet. Idet jeg ønsker at undersøge, hvordan forældre oplever at miste et barn perinatalt, og hvilken betydning dette har for deres parforhold, finder jeg det relevant at anvende fænomenologi som videnskabsteoretisk forståelse. Fænomenologien kan, med sit førstepersonsperspektiv, tilbyde en forståelse af forældrenes erfaringer og oplevelser med at miste et barn, og hvordan dette har betydning for deres levede liv. Ifølge fænomenologien følger erkendelse en ny måde at anskue verden på (Hyldgaard, 2018), således har erfaringer og dermed erkendelse betydning for subjektets væren-i-verden. Endvidere beror den kropsfænomenologiske forståelse på, at menneskets væren-i-verden er kropslig indlejret, da kroppen ej heller kan adskilles fra hverken subjektet, bevidstheden eller verden (Hyldgaard, 2018). Dermed kan fænomenologien også bidrage til en forståelse af, hvordan det at miste et barn, i graviditeten eller tæt på fødslen, også beror på og bibringer nye kropslige erfaringer. I forlængelse heraf tager min undersøgelse afsæt i en fænomenologisk forståelse, hvor jeg

anerkender kulturens betydning for vores væren-i-verden. Med udgangspunkt i Køster og Winther-Lindqvist (2018) forstår jeg subjektet som kropslig situeret i en sociokulturel verden.

Køster og Winther-Lindqvist (2018) skriver:

“Historical selfhood is the result of both sociocultural practices and a deeply personal life trajectory. Hence, in an individual, embodied history, sociogenesis and ontogenesis meet. The body becomes a living display on which the history of both societal structures and individual experiences are continuously inscribed, preserved, and enacted to constitute a particular personal style of being” (s. 542)

Således opstår subjektets personlige og historiske selvfølelser i et samspil mellem kropslige erfaringer, perceptioner og den sociokulturelle verden. Disse samspil sedimenterer subjektets prærefleksive livsverden og således subjektets væren-i-verden, og det som Køster og WintherLindqvist (2018) benævner *historical selfhood*.

I nedenstående afsnit vil jeg præsentere de epistemologiske og ontologiske grundtræk i fænomenologien som teoretisk og filosofisk retning. Endvidere vil jeg placere sorg som begreb ud fra et fænomenologisk perspektiv.

Fænomenologi

Fænomenologi som filosofisk retning opstod i det 20. århundrede, hvor Edmund Husserl (1859-1938) anses som værende ophavsmand til (Zahavi, 2018). Sidenhen kom teoretikere såsom Martin Heidegger (1889-1976), Jean-Paul Sartre (1905-1980) og Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) til at have en afgørende rolle i fænomenologien, som vi kender den i dag (Zahavi, 2018). Et væsentligt punkt i fænomenologien er dens interesse for fænomenernes fremtræden. I fænomenologien er ønsket at undersøge, hvordan et givent fænomen fremtræder (Zahavi, 2018). Således tager fænomenologien afstand fra at undersøge et fænomens målbare fund, men er interesseret i genstandens beskaffenhed. Det vil sige, hvordan fænomenet fremtræder for den, der oplever det (Zahavi, 2014, 2018). Dermed beskæftiger fænomenologien sig ikke med en *toverdenslære* i form af, at der skulle eksistere en bagvedliggende verden af fænomenet, som fremtræder for os. Fænomenets beskaffenhed er det, som synes for subjektet, og ikke hvordan genstanden fremtræder (Zahavi, 2003). Dette fører videre til begrebet *livsverden*. Med begrebet livsverden forstås den verden, som vi tager for givet og ikke sætter spørgsmålstejn ved (Zahavi, 2003, s. 30). Livsverden skal forstås som den prærefleksive levede dagligdag, subjektet befinder sig i hver dag. Ligeledes kan man anse livsverdenen, ifølge fænomenologien, som fundamentet for hele subjektets erkendelse og tilstedeværen (Zahavi, 2018).

I tråd med ovenstående anvender man, i fænomenologien, førstepersonsperspektivet hvilket beror på en forståelse af, at et fænomen altid fremtræder for nogen (Zahavi, 2014). Således må vi inddrage de subjekter, som genstanden fremtræder for, i ønsket om at forstå deres oplevelse. Dog lægger fænomenologien vægt på, at førstehåndsperspektivet ikke beror på en interesse i subjektets indre, da subjektet jf. afvisningen af en to-verdenslære ikke har et indre, men derimod skal forstås som værende en del af verden (Zahavi, 2018). Dette benævner Heidegger som en "i-verden-væren" (Zahavi, 2018, s. 79), hvortil verden kun kan forstås i relation til subjektet, og subjektet kun kan forstås i relation til verden (Zahavi, 2014). Den "i-verden-væren" (Zahavi, 2018, s. 79), som Heidegger taler om, lægger op til hvordan subjektet erfarer verden gennem kroppen. Blandt fænomenologiens teoretikere anses især Merleau-Ponty som værende afgørende indenfor kropsfænomenologi (Hyldgaard, 2018). Merleau-Ponty anså ikke kroppen som udelukkende fysiologisk, heller ikke som noget der eksisterer adskilt fra bevidstheden: "(...) the body is not an 'object' within the world; on the contrary it is 'as it were, the subject of perception.'" (Baldwin, 2004, s. 126). Subjektets væren i verden beror på en rettedhed mod verden, hvor kroppen har en afgørende rolle, som nævnt ovenfor. Denne rettedhed benævnes, inden for fænomenologien, *intentionalitet* og henviser til at subjektets bevidsthed altid er rettet mod noget og af noget (Zahavi, 2018). Den rettedhed fænomenologien beskæftiger sig med er således ikke kun rettet mod noget, men også præget af de erfaringer, som subjektet har gjort sig, og som således påvirker subjektets intentionaliteten og ikke mindst livsverden. I og med at subjektets bevidsthed ikke kan skelnes fra verden, er der ikke tale om en rettedhed mod verden udenfor bevidstheden, da subjektets bevidsthed allerede er en del af verden (Zahavi, 2018). Dertil tilføjer Zahavi (2018), at subjektet ikke kun er bevidst om en given genstand, men også hvordan genstanden fremtræder for subjektet. Dette kan ses i forlængelse af førstepersonsperspektivet, som beror på en antagelse af, at et fænomen altid vil fremtræde på en bestemt måde for nogen (Zahavi, 2003).

Fænomenologi som metodisk disciplin er ligeledes værd at nævne; herunder *reduktion* og *epoché*. Dette var især Husserl, som lagde vægt på vigtigheden af at kende til henholdsvis epoche og reduktion, når man brugte fænomenologi som metode (Zahavi, 2018). Husserl beskriver subjektets umiddelbare indstilling til verden som den *naturlige indstilling*, hvor subjektet befinder sig i verden uden at være bevidst om sin eksistens (Rasmussen, 1996; Zahavi, 2018). Idet den naturlige indstilling er prærefleksiv og således ikke noget, subjektet er bevidst om, kræver den fænomenologiske metode, at man er i stand til at træde tilbage og anskue sit fænomen med bevidsthed om sine forforståelser og dernæst suspendere disse. Dette benævner fænomenologerne reduktion og beskrives også ofte som at sætte sine forforståelser i parentes. At udføre epoche handler ligeledes om at kunne suspendere de forståelser, vi har om verden, for reelt at kunne

udforske selvsamme verden (Zahavi, 2018). At suspendere sine forforståelser vil dog aldrig være muligt til fulde, da vi altid vil opleve verden gennem vores erfaringer og forforståelser (Zahavi, 2018).

Sorg ud fra et fænomenologisk perspektiv

Da sorg er et centralt begreb i min undersøgelse, finder jeg det relevant at belyse, hvordan jeg forstår sorgen ud fra et fænomenologisk perspektiv. Med udgangspunkt i kropsfænomenologien forstår jeg subjektet, som kropslig indlejret i verden. Således skal kroppen ikke ansues som en ydre genstand, som blot er fysisk til stede, men som sammenviklet med verden i tid og rum (Merleau-Ponty, 2009). Med udgangspunkt i at vi er *i* verden *i* vores kroppe, anskuer jeg således oplevelsen af sorg som kropslig indlejret i subjektet. Køster (2019) beskriver, hvordan sorg ikke kun kan forstås som episodiske “bølger”, som kommer og går, men som en grundlæggende ændring i den affektive dimension hos subjektet. Således kan man tale om en grundlæggende kropslig ændring i subjektets væren-i-verden som følge af et tab og den efterfølgende sorgproces. Ud fra en fænomenologisk grundantagelse vil man ikke se på emotioner, som korte, episodiske effekter, men derimod som en effekt af nogle grundlæggende erfaringsstrukturer, som påvirker vores væren-i-verden (Køster, 2019). Subjektets intentionalitet ændrer sig grundet tabserfaringen og således også subjektets prærefleksive livsverden. Den affektive dimension af vores erfaringer som grundlæggende strukturer og ikke kun episodiske emotioner, benævner Køster (2019) *fundamentalaffektivitet* (s. 41).

Køster og Winther-Lindqvist (2018) berører ligeledes dette perspektiv ud fra begrebet *affektiv register*, som hviler på en betegnelse for kropslige sindsstemninger eller stemtheder, som en del af subjektets væren-i-verden. Disse stemtheder skal ses i lyset af de eksisterende kulturelle normer, som er med til at præge, hvordan forskellige affektive stemtheder fremtræder mere positive end andre. Således er det også relevant at anskue sorg ud fra en kombination af et sociokulturelt og fænomenologisk perspektiv, hvor kulturelle normer og forventninger på lige fod med kropslige perceptioner og erfaringer har betydning for oplevelsen af sorg hos forældre, som mister et barn perinatalt. Køster (2018) beskriver sorg som “en bevægelse i et affektivt register” (s. 45) og tilføjer endvidere, at dette skal forstås som: ”en eksistentiel proces, hvis affektive dimension udgør en kontinuerlig bevægelse gennem et register af affekter over flere niveauer og gennem en potentielt uafgrænset tidshorisont” (Køster, 2018, s. 45). I dialog med dette forstår jeg sorg som en ændring i subjektets fundamentale grundstemning, hvorfra forskellige niveauer af stemninger kommer til udtryk, tilføjes og ændres i forbindelse med sorg. Således betragter jeg sorg som en ændring af

subjektets erfaringsstruktur og væren-i-verden, hvilket påvirker subjektets fundamentale grundstemning. Køster (2018) nævner, at sorgen ikke kan afgrænses til en bestemt tidshorisont. Dermed skal tabet af en nærtstående forstås som livslang læring.

Subjektet som kropslig indlejret i verden har ligeledes betydning for min forståelse af sorg karakteriseret ved at miste et barn perinatalt. Subjektets kropslige sammenvikling med verden kommer til udtryk i *dobbeltansningen*, idet et subjekt både berører verden og berøres af denne i selve sansningen (Merleau-Ponty, 2009). Således skal sansningen med verden ikke kun forstås med udgangspunkt i synssansen, men derimod med alle kroppens sanser (Merleau-Ponty, 2009). Når en kvinde er gravid, mærker hun, hvordan barnet bevæger sig i maven; først som små luftbobler, dernæst lidt større bevægelser som til sidst i graviditeten bliver til tydelige spark og bevægelser. Med barnets bevægelser i moderens indre, sanser hun sit barns eksistens med sin krop og i sin krop. Partneren har ligeledes mulighed for at mærke sit barn ved at lægge hånden på maven og mærke dens bevægelser. Ud fra et fænomenologisk perspektiv anser jeg således ikke kun moderens og faderens sansning med sit barn gennem maven som et fysisk fænomen, men som et udtryk for, at kroppen både oplever og føler som følge af dens sammenvikling med verden. Når barnet dør og ikke længere laver sine vante bevægelser inde fra maven, vil forældrene stadigvæk være i stand til at fremkalde sig disse bevægelser. Selvom barnet ikke længere lever, har forældrenes levede kroppe ikke glemt barnets kropslige bevægelser, hvilket er et udtryk for, hvordan sorgen over tabet kan forstås som kropslig indlejret.

Opsummering

I ovenstående har jeg placeret mit videnskabsteoretiske ståsted samt præsenteret fænomenologiens væsentligste punkter, hvorfra jeg anskuer min problemstilling ud fra. Jeg har ligeledes belyst, hvordan jeg forstår sorg som en kropslig ændring i subjektets affektive væren-i-verden. Undersøgelsens fænomenologiske udgangspunkt har betydning for min tilgang til at undersøge forældres oplevelse af sorg samt sorgens betydning for parforholdet. Med udgangspunkt i fænomenologien forstår jeg forældre, der mister et barn, som sammenviklet med verden, og som subjekter, der ligeledes er i verden ud fra deres kropslige erfaringer. Således har de kropslige erfaringer med at miste et barn betydning for forældrenes livsverden. Dette gælder både forældrenes livsverden hver især, men også den fælles livsverden, som de deler i sorgen over at have mistet deres fælles barn. At man i fænomenologien har fokus på, hvordan subjekter oplever verden ud fra et førstehåndsperspektiv, har betydning for min måde at anskue problemfeltet på. Da jeg ønsker at opnå indblik og forståelse i fænomenet at miste et barn, finder jeg det, ud fra et fænomenologisk ståsted, relevant at undersøge forældrenes oplevelse for bedst muligt at kunne forstå dette fænomen.

Idet jeg ønsker at forstå forældres oplevelse med at miste et barn perinatalt, finder jeg det relevant at foretage kvalitative semistrukturerede interviews, idet disse kan bidrage med et indblik i den oplevede og erfarede verden hos de forældre, som har mistet et barn. I undersøgelsens analyse vil jeg benytte udvalgte fænomenologiske begreber til at begribe deltagerens oplevelse af at miste et barn. Endvidere vil jeg anvende Thomas Attigs sorgforståelse, som vil blive præsenteret i afsnittet ”Teori”. I følgende afsnit følger en præsentation af de metodiske valg i undersøgelsen.

Metode

I følgende afsnit ønsker jeg at præsentere og uddybe mine metodiske overvejelser i forbindelse med indsamling af egen empiri. Undersøgelsens empiri består af fire interviews med i alt seks deltagere; henholdsvis to individuelle- og to gruppeinterviews. Afsnittet består af en præsentation af det kvalitative forskningsinterview, herunder livsverdensinterviewet, som jeg har benyttet mig af i undersøgelsen. Dernæst følger en refleksion over udarbejdelsen af min interviewguide samt om min egen rolle som interviewer. Slutteligt vil jeg præsentere undersøgelsens empiriske materiale.

Det kvalitative forskningsinterview

Til belysning af fænomenet; forældres oplevelse af at miste et barn perinatalt og sorgens betydning for parforholdet, har jeg valgt at foretage kvalitative semistrukturerede interviews. Da min undersøgelse har rødder i den fænomenologiske tradition, ønsker jeg at benytte mig af en metodisk tilgang, som hviler på fænomenologien og interessen for subjektets oplevelser og livsverden. På baggrund af dette hviler min metodiske tilgang til dataindsamling på Kvale & Brinkmanns (2009) semistruktureret livsverdensinterview (herefter livsverdensinterview) i dialog med Roulstons interviewramme *A Romantic conception of interviewing* (2010, s. 17). I Olsen (2003) belyses vigtigheden af at have teoretisk sammenhæng mellem analyse og den metodiske disciplin. Undersøgelsens interviews baseres på ovenstående tilgange, da de begge bidrager med et fænomenologisk perspektiv, som jeg finder relevant at anvende både som metodisk disciplin og som analyseredskab til undersøgelsens empiri.

De kvalitative metoder er baseret på et ønske om at forstå: “ (...) hvordan noget gøres, siges, opleves, fremtræder eller udvikles”(Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 13). Kvalitativ forskning må forstås som interessen for det beskrivende og fortolkende aspekt af et givent fænomen (Brinkmann & Tanggaard, 2015). Bevæger vi os ned i de forskellige kvalitative metoder, finder vi det kvalitative forskningsinterview, som kan forstås som en “aktiv interaktion mellem to eller flere personer, der leder til socialt forhandlede, kontekstuelte baserede svar” (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 30). Herved påpeges vigtigheden af at forstå, at det kvalitative forskningsinterview ikke blot er en neutral

metodisk disciplin, men derimod et redskab, som er præget af den kontekstuelle ramme. Således må viden i det kvalitative forskningsinterview forstås som kontekstuel, hvorfor nuancer og perspektiver ikke nødvendigvis kan sammenlignes på tværs af kontekster (Kvale & Brinkmann, 2009). (Malterud, 2017) påpeger desuden, at forskeren må være opmærksom på relationen mellem deltager og interviewperson og dennes betydning for genereringen samt fortolkningen af datamaterialet. Jeg vil senere i opgaven belyse interaktionen mellem interviewer og deltager med udgangspunkt i egen genereret empiri.

Inden for det kvalitative forskningsinterview kan man benytte sig af forskellige interviewvariationer (Kvale og Brinkmann, 2009). Livsverdensinterviewet, som det fremstilles i Kvale og Brinkmann (2009), beskrives som følgende: "Et semistruktureret livsverdensinterview forsøger at forstå temaer fra den daglige livsverden ud fra interviewpersonernes egne perspektiver. Denne form for interview søger at indhente beskrivelser af interviewpersonernes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener" (s. 45). Jeg benytter mig af livsverdensinterview som metode til indsamling af data, da det bidrager med indblik i deltagerens livsverden. Jeg finder denne interviewform særlig relevant for min undersøgelse, idet jeg ønsker at opnå indblik i, hvordan det opleves at miste et barn med udgangspunkt i forældrenes livsverden. Denne interviewform giver mig som forsker mulighed for at få indblik i deltagerens levede erfaringer med at leve i et parforhold, hvor man har mistet et barn. I min undersøgelse vægter jeg højt, at det er forældrenes oplevelse, som jeg ønsker belyst, hvorfor et livsverdensinterview er særdeles relevant for undersøgelsens fokus, eftersom der er fokus på deltagerens egne perspektiver og erfaringer. Interviewformen er dog ikke uden ramme, da der indgår en interviewguide, som inddrages under interviewene med henblik på at kunne lede deltagerne hen på relevante temaer.

Dette skal dog ikke forveksles med at lede deltagerne hen til en *mening* om disse temaer (Kvale og Brinkmann, 2009). Min metodisk tilgang i interviewsituationerne balancerer mellem en åben og struktureret form, som formes af mine forskningsspørgsmål og af interviewdeltageren. Malterud (2017) beskriver det gode kvalitative interview som ét, der tilbyder paradokser, nuancer og modsigelser, og som kan bidrage med nye perspektiver på det undersøgte fænomen. For at opnå et nuanceret indblik i deltagerens livsverden, kræves der ifølge Kvale og Brinkmann (2009) og Malterud (2017), at deltagerne laver så specifikke og detaljerede beskrivelser som muligt. Med dette in mente bad jeg ofte deltagerne om at beskrive situationer så detaljeret for mig som muligt. Ligeledes opfordrede jeg deltagerne til at starte deres fortælling, hvor *de* ønskede det for at få indblik i *deres* oplevelser og beskrivelser i relation til det givne fænomen; at miste et barn perinatalt. Ønsket er altså at belyse oplevelsen af at miste et barn ud fra et førstehåndsperspektiv.

Dog er der tale om et *tilnærmet førstepersonsperspektiv*, da det ikke er muligt at opnå fuld

forståelse af et andet menneskes oplevelse (Winther-Lindqvist, 2019). Jeg har ladet mig inspirere af Winther-Lindqvists (2019) tilnærmet førstepersonsperspektiv, som tager udgangspunkt i en forståelse af, at det ikke er muligt at opnå fuld indsigt i et andet subjekts erfaringsverden, men at forståelsen må anskues som tilnærmet. Således er jeg bevidst om, at jeg aldrig til fulde vil kunne forstå deltagernes livsverden, men at jeg i forsøget herpå kun kan opnå et tilnærmet førstepersonsperspektiv.

Gruppeinterviews med par

I mit rekrutteringsopslag søgte jeg specifikt efter par, men stillede mig ligeledes åben overfor individuelle parter, som ønskede at deltage. Dette resulterede i, at både par og individuelle personer, der havde mistet et barn, henvendte sig. I begyndelsen fandt jeg det udfordrende, at mine fire interviews ikke udelukkende bestod af par, men undervejs fandt jeg, at flere metodiske tilgange bidrog til et mere nuanceret perspektiv til belysning af mit fænomen. Undersøgelsens metodiske tilgange varierer altså mellem individuelle- og gruppeinterviews.

Anvendelse af metodetriangulering bidrager til udfoldelse af mangfoldighed og nuancer i forskningsfeltet (Malterud, 2017), hvorfor jeg anser det som en styrke i undersøgelsen, at min empiri består af henholdsvis individuelle- og gruppeinterviews. Et gruppeinterview åbner muligheden for et mere indholdsrigt interview, idet der er flere deltagere, som interviewes på samme tid. En styrke ved gruppeinterviewet er, at deltagerne oplever associationer i relation til emnet ved at lytte til de andre deltagers beretninger. Dette bidrager til flere nuancer og perspektiver i samtalen (Malterud, 2017). Da en del af min undersøgelse ønsker at undersøge, hvordan sorgen over at miste et barn opleves i parforholdet, fandt jeg det relevant at interviewe par og ikke kun individuelle personer. Jeg gjorde dette med henblik på at få et indblik i parforholdets dynamik samt høre begge parter, hvordan de oplevede sorgens indvirkning på parforholdet. Mit fænomenologiske ståsted og interessen for deltagernes kropslige væren-i-verden bidrog ligeledes til relevansen af gruppeinterviews. Gruppeinterviewene bidrog til en analyse af parrenes interaktion med hinanden, hvilket både kom til udtryk sprogligt, men også kropsligt. Hvad angår de individuelle interviews, er styrken ifølge Malterud (2017), at de kan bidrage med mere dybdegående vide, fordi man netop er en-til-en. Dette gør sig især gældende i interviews, som berører sensitive emner (Malterud, 2017), hvilket oplevelsen af at miste et barn må anses for at være.

Interviewguide

Dette afsnit rummer mine overvejelser i forbindelse med udarbejdelsen af undersøgelsens interviewguide. Med inspiration fra min egen praksiserfaring samt undersøgelsens forskningsoversigt, udarbejdede jeg en interviewguide (se bilag 1), som bestod af tre overordnede forskningsspørgsmål samt dertilhørende interviewspørgsmål, som kunne anvendes under mine interviews. Min interviewguide var inspireret af Kvale og Brinkmann (2009), som foreslår en interviewguide med to dimensioner; forskningsspørgsmål og interviewspørgsmål. Mine forskningsspørgsmål tog udgangspunkt i temaer, jeg fandt væsentlige og var formuleret ud fra et fænomenologisk ståsted. Interviewspørgsmålene var i en mere "dagligdagsproglig" tone og var målrettet den interpersonelle relation mellem interviewer og deltager. Brinkmann & Tanggaard (2015) påpeger, at interviewspørgsmålene i en interviewguide *må* fokusere på det beskrivende aspekt. På baggrund af dette forsøgte jeg, i mine opfølgende spørgsmål i interviewet, at vægte de såkaldte *hvad* og *hvordan* spørgsmål og ikke *hvorfor* med henblik på at opnå nuancerede og beskrivende svar fra deltagerne (Brinkmann & Tanggaard, 2015).

Formålet med en semistruktureret interviewguide, i livsverdensinterviewet, er ifølge Kvale og Brinkmann (2009), at denne kan fungere som inspiration til mulige emner og spørgsmål undervejs i interviewet. For mig fungerede interviewguiden som en vejledning, jeg kunne anvende undervejs i interviewene, hvis jeg vurderede, der var behov for det. Det var i overvejende grad deltagernes oplevelser og fortællinger, som var afgørende for, hvor samtalen bevægede sig hen. Jeg fandt, at de fleste af mine spørgsmål i interviewguiden blev besvaret undervejs i samtalen, uden jeg eksplicit skulle søge efter det. Malterud (2017) peger endvidere på, at man bør være forsigtig med at standardisere det kvalitative interview ved at følge en interviewguide slavisk, da dette kan forhindre nye nuancer og perspektiver i at komme til syne. Jeg var bevidst om ikke at udarbejde for mange forskningsspørgsmål, da jeg ønskede at bibeholde det fænomenologiske perspektiv med udgangspunkt i deltagernes livsverden. Derfor var jeg opmærksom på så vidt muligt at lade dem føre mig ind i deres livsverden - ikke omvendt. Med ønsket om at undersøge forældrenes oplevelse påbegyndte jeg alle interviews med følgende spørgsmål: "Har I lyst til at starte jeres fortælling dér, hvor det giver mening for jer?".

Den interpersonelle relation

Med mit fænomenologiske ståsted forstår jeg mennesket som kropsligt indlejret i verden og således også i hinanden. I lyset af kropsfænomenologien og begrebet intentionalitet, forstår jeg hermed også

interviewsituationen som et møde mellem subjekter, hvor kroppen ikke kan skilles fra hverken subjektet, bevidstheden eller den erfarede verden, ligesom jeg forstår kroppene som rettet mod hinanden (Zahavi, 2018). Dette viser sig i interviewsituation hvor jeg, som interviewer, og deltagerne altid vil være rettet mod noget og af noget som følge af vores alles levede erfaringer.

Med udgangspunkt i Roulston (2010) finder jeg det relevant at rette opmærksomhed på forholdet mellem interviewer og deltager i interviewsituationen. Roulston (2010) peger på, at man inden for *A Romantic conception of interviewing* anskuer interviewerens rolle i interviewet som vigtig og betydningsfuld. Således forsøger man ikke at underkende eller usynliggøre interviewerens rolle i interviewet, men i stedet anerkender man, hvad interviewerens tilstedeværelse kan bidrage med til interviewet. Relationen mellem interviewer og deltager er, ifølge Roulston (2010), afhængig af, at intervieweren formår at udvise empati overfor deltageren for på den måde at kreere et intimt rum for samtalen. Ligeledes påpeger Roulston (2010), at intervieweren må være åben om egne interesser i forbindelse med interviewet, så der opstår en åben og ærlig dialog mellem interviewer og deltager, som endvidere kan skabe en tillidsfuld relation. Under min dataindsamling startede jeg ud med at fortælle kort om, hvad jeg ønskede at udforske i min undersøgelse med henblik på at skabe åbenhed og transparens mellem deltagerne og mig. Ligeledes vidste alle, jf. mit rekrutteringsopslag, at jeg var jordemoder, hvilket jeg nævnte igen med henblik på at forklare, hvor og hvordan min interesse var opstået og hvilken erfaring, jeg selv havde med forældre, som havde mistet et barn. Malterud (2017) anvender begrebet medikocentrisme, som betyder: ”å se verden gennem sine medisinske briller” (s. 136). Med udgangspunkt i dette påpeger Malterud (2017), at det ikke er muligt at sætte sin medicinske baggrund fuldstændig i parentes, men at en bevidsthed herom er essentiel i mødet med deltageren. Under udførelsen af mine interviews var jeg præget af en forforståelse grundet min erfaring som jordemoder. Dette oplevede jeg i min egen tilgang til fortællingerne, men også i måden hvorpå deltagerne henvendte sig til mig. Eksempelvis var der flere, som blev usikre på, om de anvendte de korrekte termer i forbindelse med deres beretning, fordi de var bevidste om min jordemoderfaglighed og dermed kendskab til feltet. En måde at imødekomme dette på var at undlade at rette deltagerne i deres beretninger, men blot nikke anerkendende hvis jeg fornemmede, de blev usikre på deres ordvalg i deres fortælling. Medikocentrisme peger på en ubalance mellem deltager og interviewer, som kan anskues ud fra et generelt perspektiv om den asymmetriske relation mellem interviewer og deltager. Det asymmetriske forhold mellem forsker og deltager vil blive yderligere belyst under afsnittet ”Etiske overvejelser”.

Empirisk materiale

Rekruttering af deltagere

I rekrutteringen af deltagere til min undersøgelse kontaktede jeg de fødeafdelinger i Danmark, som jeg var bekendt med havde sorggrupper for forældre, som havde mistet i forbindelse med graviditet eller fødsel. Jeg forhørte mig på en Facebook-side for jordemødre i Danmark om hvor i landet, der var sorggrupper og kontaktede efterfølgende de forskellige hospitaler, som alle befandt sig forskellige geografiske steder i Danmark. Ligeledes kontaktede jeg foreningen "Forældre og Sorg", som tilbyder gratis, terapeutiske samtaler til forældre, som har mistet et barn. Kontakten blev etableret via e-mail til ovenstående steder. Endvidere vedhæftede jeg en beskrivelse af undersøgelsens formål, inklusionskriterier samt kontaktinformation (se bilag 2), som de pågældende steder kunne videregive til mulige interesserede. Dette resulterede i seks deltagere, som ønskede at medvirke i min undersøgelse.

Udarbejdelse af interviews

Deltagerne kontaktede mig alle via e-mail, og gennem efterfølgende korrespondance aftalte vi tid, sted samt rammerne for interviewet. Alle deltagere skrev i den første mail, hvornår de havde mistet og hvor langt i graviditeten, de var, da de mistede deres barn. Således vidste jeg allerede inden interviewet under hvilke omstændigheder, forældrene havde mistet. Deltagerne valgte, hvor de ønskede at blive interviewet. Jeg tilbød alle deltagere, at jeg kunne komme til dem, uanset hvor i landet, de befandt sig. Dette gjorde jeg med henblik på at skabe tryghed og tillid mellem deltagere og mig som henholdsvis forsker og interviewer. Dette resulterede i, at to af interviewene fandt sted i deltagerens hjem, ét hos mig og dét sidste telefonisk, da den fjerde deltager ikke ønskede at mødes fysisk. Med ståsted inden for den fænomenologiske tradition og anerkendelsen af vores kropslige væren-i-verden, foreslog jeg et videoopkald med henblik på at kunne observere kropssprog og deltagerens kropslige væren-i-verden. Dog ønskede deltageren kun at deltage over telefonen. Jeg reflekterede efterfølgende over, hvorvidt jeg skulle medinddrage interviewet i min undersøgelse, idet det foregik gennem et telefonopkald, og jeg således ikke havde mulighed for at observere artikulationer i forbindelse med kropssprog eller benytte andre sanseindtryk. Dog vurderede jeg, at det faktum, at deltageren kun ønskede at medvirke over telefonen fortalte mig, at det var et sårbart emne, som var svært for ham at tale om. Desuden bar hans fortælling præg af gode beskrivelser af oplevelsen af at miste et barn, hvorfor jeg vurderede, at interviewet var relevant og fyldestgørende. Ligeledes vurderede jeg det muligt at observere stemmeføring, latter og gråd, som også er vigtige elementer at inddrage i analysen af det empiriske materiale. De fire interviews havde en varighed på mellem 50 minutter til 2 timer og 30 minutter.

Præsentation af deltagere

De seks deltagere i min undersøgelse fordelte sig på følgende måde: to par bestående af en mand og en kvinde samt to enkeltpersoner, hhv. mand og kvinde, hvor deres partnere ikke ønskede at medvirke. Med henblik på at opretholde fortrolighed og anonymitet, ønsker jeg ikke at gå i detaljer om hver enkelt deltager, men vil i stedet give et overordnet indblik i deltagerne, som indgår i undersøgelsens empiri. Deltagerne bestod af henholdsvis tre mænd og tre kvinder, som befandt sig i alderen 29-35 år. Deltagerne placerede sig forskellige geografiske steder i Danmark, som jeg grundet anonymitet ikke kan belyse yderligere. Af de i alt seks deltagere havde tre en kort videregående uddannelse, mens de resterende tre havde en mellemlang videregående uddannelse. Tid siden tabet af deres barn varierede fra tre måneder til et år og ni måneder. Således havde alle deltagere mistet for nyligt. De to par, der medvirkede i undersøgelsen, havde begge et levende barn. Det ene par havde fået et levende barn efter tabet af deres første barn, hvor det andet par havde et levende barn fra før, de mistede deres barn. Den ene deltager, som deltog uden partner, havde ligeledes et levende barn forud for tabet af deres barn. Den anden deltager havde ikke nogle levende børn, men havde mistet to børn. Det varierede, hvor langt deltagere havde været i graviditeten, før de mistede deres barn. Det fordelte sig således: GA 22+6, 23+3, 34+4, 37+5 og 40+1. Ligeledes var årsagerne til tabet af deres barn forskellige, og varierede fra død som følge af præmatur fødsel til bristet livmoder (uterusruptur) og moderkageløsning (abruptio placenta). Som ovenstående præsentation viser, er deltagere i min undersøgelse en sårbar gruppe, hvorfor jeg især må forholde mig til undersøgelsens etiske rammer. Disse vil blive præsenteret i efterfølgende afsnit.

Etiske overvejelser

Dette afsnit rummer mine etiske overvejelser og betragtninger i forbindelse med min undersøgelse. Guillemin & Gillam (2004) beskæftiger sig med etik på følgende niveauer: *procedural ethics* og *ethics in practice* (s. 263). Førstnævnte skal forstås som de konventionelle og formelle etiske betragtninger i forbindelse med forskning, hvor sidstnævnte er et udtryk for de etiske overvejelser, der hviler på et mere nuanceret og relationelt perspektiv. Guillemin & Gillam (2004) formulerer det således:

“Starting off from a position of seeing procedural ethics and “ethics in practice” as divorced from one another, we suggest that there is some common useful ground to consider.

Although procedural ethics is unable to inform and guide all aspects of research practice, it does serve a valuable function in forcing us to consider and reflect on the fundamental guiding principles that govern research integrity.” (s. 277)

Heraf hviler mine etiske overvejelser på to niveauer; henholdsvis *formel etik* og *situeret etik*, som jeg forstår som værende sammenlignelig med *procedural ethics* og *ethics in practice*, som det

beskrives i Guillemain & Gillam (2004). Med udgangspunkt i ovenstående citat finder jeg begge niveauer essentielle, idet de hver især bidrager til undersøgelsens etiske grundlag. Således vil jeg i det følgende præsentere mine betragtninger i relation til den formelle etik, hvorefter etik på et situeret niveau vil blive belyst.

Formel etik

Jeg har orienteret mig på Aarhus Universitets hjemmeside og dertilhørende retningslinjer for behandling af personoplysninger i forbindelse med udarbejdelse af denne undersøgelse (Aarhus Universitet, 2021). Jeg har jf. Aarhus Universitets retningslinjer udfyldt "Fortegnelse over behandling af behandlingsaktiviteter" (se bilag 3). Fortegnelsen indeholder en kort beskrivelse af undersøgelsen. Jeg har opbevaret fortroligt materiale i OneDrive, som det anbefales af Aarhus Universitet (Aarhus Universitet, 2021). Før interviewet underskrev deltagerne en samtykkeerklæring (se bilag 4). Af denne erklæring fremgik det, at deltagerne til enhver tid kunne trække sig fra projektet. Endvidere samtykkede deltagerne til, at interviewene blev optaget med henblik på videre transskribering. Før interviewene informerede jeg deltagerne mundtligt om, at data i forbindelse med undersøgelsen ville blive behandlet fortroligt og anonymt. Således var jeg opmærksom på i min analyse at sløre elementer, som kunne være genkendelige og dermed bryde med deltagerens anonymitet og fortrolighed. Den formelle etik kan dog ikke anses som fyldestgørende til formålet om at sikre god etik i undersøgelsen. Mathiassen (2011) påpeger, at den formelle etik er et vigtigt og relevant element i sine etiske overvejelser, men at det etiske aspekt rækker længere ud end dette. Formelle retningslinjer rummer ikke de etiske refleksioner og vurderinger, som en forsker løbende må foretage gennem undersøgelsesprocessen. På baggrund af dette rummer følgende afsnit overvejelser i forbindelse med den situeret etik.

Situeret etik

Den situerede etik omfatter, i min undersøgelse, refleksioner om etiske betydninger af forskerens rolle ud fra erfaringer, interesse og intentionalitet. Ydermere omfatter den refleksioner om mulige magtforhold i forskerens samspil med undersøgelsesdeltagerne samt mikroetiske refleksioner.

Tjora (2021) belyser vigtigheden af at anerkende sin egen rolle i forskningen med henblik på at skabe tillid og transparens i forskningsprocessen. Min interesse for at undersøge dette fænomen er opstået på baggrund af min kliniske erfaring som jordemoder. I den forbindelse har jeg mødt flere forældre, som har mistet et barn perinatalt. Dette har medført en øget interesse for denne gruppe af forældre. Min erfaring med dette fænomen har selvsagt betydning for den forforståelse, jeg har med mig i mødet med forældre, der har mistet. I udarbejdelsen af min undersøgelse har jeg forsøgt at

reducere egne erfaringer og forforståelser i mødet med undersøgelsens deltagere og efterfølgende empiri velvidende, at dette kun er delvist muligt.

I det følgende afsnit ønsker jeg at belyse mine etiske overvejelser i forbindelse med etik på et situeret niveau. Med udgangspunkt i et fænomenologisk teoretisk perspektiv forstår jeg subjektet som kropslig indlejret i verden og med en rettedhed mod og af verden (Zahavi, 2018). I forlængelse heraf forstår jeg således også mennesket som et relationelt subjekt, hvis prærefleksive livsverden sedimenteres af sociokulturelle faktorer samt kropslige erfaringer (Køster & Winther-Lindqvist, 2018). Dette har betydning for mine etiske overvejelser i forbindelse med undersøgelsen og indsamlingen af empiri, da jeg anerkender betydningen af det sociale samspils betydning for det enkelte subjekts væren-i-verden. Guillemin & Gillam (2004) skriver følgende:

“To see how a useful connection can be made between reflexivity and ethics, consider again the accounts of reflexivity that we offered. These accounts suggest that reflexivity is not necessarily focused only on the production of knowledge in research (what might be called the epistemological aspect of research practice) but also on the research process as a whole. Adopting a reflexive research process means a continuous process of critical scrutiny and interpretation, not just in relation to the research methods and the data but also to the researcher, participants, and the research context.” (s. 275)

Jeg forstår den situeret etik som forskerens pligt til løbende at forholde sig kritisk overfor egne metoder, refleksioner og valg. Således er jeg forpligtet over for alle forældre, der har oplevet og kommer til at opleve at miste et barn perinatalt. Dette speciale repræsenterer ikke kun deltagerne i undersøgelsens empiri eller resultater fra forskningsoversigten, men alle forældre der mister. Således forstår jeg mit etiske ansvar som større end blot relateret til dette speciale.

Guillemin & Gillam (2004) anvender begrebet *microethics* (s. 265) som et udtryk for etiske dilemmaer, som de kommer til udtryk i dagligdagen. Oprindeligt blev dette udtryk anvendt inden for det medicinske fagområde, men Guillemin & Gillam (2004) argumenterer for anvendelsen i den komplekse relation mellem forsker og deltager. Disse etiske elementer imødekom jeg ved at forsøge at skabe et trygt og tillidsfuldt rum under interviewene. Grundet min forståelse af mennesket som kropslig indlejret i verden, var jeg opmærksom på at have et imødekommende og anerkendende kropssprog under interviewene. Dette udformede sig ved smil samt anerkendende nik og ord under interviewene. Jeg informerede deltagerne om muligheden for at afbryde eller pausere interviewet, hvis der var et emne, der var for svært at berøre. Jeg gjorde det ligeledes tydeligt for deltagerne, at

de måtte kontakte mig efterfølgende, hvis de fandt behov for dette. Mathiassen (2011) belyser etiske udfordringer i forbindelse med sensitive interviews, som skal forstås som kvalitative interviews, der berører personlige og følsomme emner. Mathiassen (2011) tager udgangspunkt i, at man som forsker må være opmærksom på sin egen rolle og det mulige magtperspektiv i interviewsituationen. Dette benævner Kvale og Brinkmann (2009) som en "asymmetrisk magtrelation" (s. 51). Ligeledes påpeger Kvale og Brinkmann (2009), at den asymmetriske magtrelation gør sig gældende i det efterfølgende analysearbejde, hvor interviewerens ansvar er for at fortolke deltagerens ord. Således er det et vigtigt aspekt at anerkende den ubalance, der er til stede i relationen mellem interviewer og deltager. Magtrelationen skal ikke forstås som en overlagt handling fra interviewerens side (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg forstår det som en usynlig kraft, der bevæger sig i det interpersonelle felt mellem deltager og interviewer. Magtforholdet kan ikke elimineres, men må i stedet anerkendes i forskningsarbejdet. Ligeledes peger Mathiassen (2011) på, at der for nogle deltagere kan ligge et lettende aspekt i at medvirke i interviewet grundet behovet for at tale om deres livssituation. Således fornemmede jeg under mine interviews, at deltagerne fandt ro i at invitere mig ind i deres fortælling. Dette har ligeledes vist sig i et norsk studie, som undersøgte forældre, der havde mistet et barn, og deres oplevelse af at deltage i undersøgelser vedrørende dette. Studiet fandt, at forældre ofte fandt det givende at fortælle deres historie til en empatisk og lyttende interviewer (Dyregrov, 2004). I forlængelse heraf påpeger Brinkmann og Tanggaard (2015) det etiske potentiale, der ligger i, at marginaliserede grupper får mulighed for at fortælle deres historie. Dog udelukker dette ikke den nødvendige hensyntagen i sensitive interviews.

Mathiassen (2011) formulerer, hvordan det etiske aspekt undervejs i interviewet hviler på "en praktisk fornuft og et skøn" (s. 30). Jeg bestræbte mig på at registrere deltagerne og deres stemtheder undervejs i interviewet med henblik på at sikre mig, at jeg ikke bevægede mig over deres personlige grænse. Dette gjorde jeg ved at sige før et sensitivt spørgsmål, at de ikke behøvede svare, hvis det føltes for overvældende. Ligeledes var jeg opmærksom på ikke at stille for mange spørgsmål, men skabe et roligt og tillidsfuldt rum, hvor de i overvejende grad førte ordet. Min rolle som interviewer lå således i at fortolke det fornemmende, hvilket jeg har erfaringer med fra mit virke som jordemoder, hvor tillid er afgørende for en god relation mellem jordemoder og gravid/fødende. En måde hvorpå jeg forsøgte at skabe tillid til deltagerne var ved at nævne deres barns navn frem for at sige "jeres datter/jeres søn". Dette med henblik på at gøre samtalen personlig og tryk. Jeg spurgte ligeledes ind til billeder af barnet, fordi jeg fandt det vigtigt, at forældrene ikke skulle være nervøse for, hvorvidt jeg fandt det ubehageligt at se billeder af deres døde barn. Jeg brugte udtryk såsom: "Sikke en fin lille næse" og "Hvor er han dog fin". Dette gjorde jeg med ønsket om, at forældrene skulle mærke, at jeg oprigtig var interesseret i deres fortælling. Under hvert interview var jeg

desuden opmærksom på at udføre dét, som Kvale og Brinkmann benævner *briefing* og *debriefing* (2009, s. 148-149). Således startede jeg hvert interview med at fortælle om undersøgelsens formål samt formålet med optagelsen af interviewet (briefing). Afslutningsvist i interviewet spurgte jeg, hvorvidt der var noget, deltagerne ønskede at tilføje, inden vi sluttede (debriefing). Således gav jeg deltagerne mulighed for at runde af, hvis der var noget, de ønskede at fortælle. Et andet etisk hensyn jeg ligeledes har taget i min undersøgelse er udvalget af empiriske materiale. Jeg har undervejs i min analyse været opmærksom på hvilke citater, jeg udvalgte i undersøgelsens analyse med henblik på at behandle deltagerne med respekt og værdighed. Processen i undersøgelsens analyse vil blive præsenteret i følgende afsnit.

Analysestrategi

Jeg vil i indeværende afsnit præsentere de metoder og processer, jeg har benyttet under behandling af egen indsamlet empiri. Dette indebærer en præsentation af, hvordan jeg har organiseret, behandlet og analyseret de fire interviews, som undersøgelsens empiri består af. Kapitlet er inddelt således, at der først er et afsnit om transskription af det empiriske materiale. Dernæst præsenteres *fænomenologisk artikulationsanalyse* (Nielsen, 2019), som er den metodiske tilgang, jeg i overvejende grad har brugt i min behandling af data. Her vil jeg gennemgå de processuelle skridt i analysen samt inddrage eksempler på bearbejdning af data. Dernæst ønsker jeg at præsentere kodningsprocessen og de endelige temaer, som vil være genstand for min senere analyse.

Transskription

Hvert interview blev optaget med henblik på transskription (se bilag 5). Jeg har undervejs udeladt ord, som jeg vurderede kunne være meningsforstyrrende for teksten. Malterud (2017) påpeger, at en fuldkommen nøjagtig gengivelse af det sagte ord ikke nødvendigvis fremmer meningen i interviewet, men kan virke forstyrrende for læseren, som ikke var til stede ved interviewet. Kvale og Brinkmann (2009) skriver, at der ikke kan fastsættes én korrekt metode i forhold til, hvor nøjagtigt datamaterialet transskriberes, men at vigtigheden består i at tage stilling til, hvordan man forholder sig til sit materiale. Ligeledes var jeg opmærksom på det faktum, at der ikke måtte fremkomme elementer såsom navne og geografiske steder i transskriptionen, som kunne bryde med deltagerens anonymitet. Derfor blev disse sløret undervejs. Som forsker regnede jeg det for en vigtig proces at transskribere hele mit materiale selv, idet der allerede i transskriptionen påbegyndes en analyse- og fortolkningsproces fra det mundtlige til det skrevne ord (Kvale og Brinkmann, 2009).

Fænomenologisk Artikulationsanalyse

I min analyse af egen indsamlede empiri har jeg benyttet mig af fænomenologisk artikulationsanalyse, som tilbyder en analysemetode, hvori forskeren har mulighed for at fokusere på “sproglig reflektiv viden, kropslig viden og ubevidste forforståelser” (Nielsen, 2019, s. 63). Ved at benytte sig af denne metode får forskeren således mulighed for at fokusere på egen tilstedeværelse; herunder egne forforståelser og ikke mindst åbne op for andre sansekanaler såsom at iagttage mimik, kropssprog, lyd mm. og inddrage disse i analysen af datamaterialet (Nielsen, 2019). Som forsker skal man forsøge at udføre epoché som fænomenologisk, metodisk disciplin, men en fuldstændig reduktion af egne, levede erfaringer og forforståelser vil aldrig være muligt til fulde. Jeg har for at imødekomme dette anvendt en analysestrategi, hvor jeg forsøger at gøre mig bevidst om mine egne forforståelser i relation til det undersøgte fænomen. Dette vil blive videre belyst under de enkelte skridt i min analysestrategi.

Jeg finder det relevant at inddrage ovenstående perspektiver i undersøgelsens analysestrategi, idet jeg anerkender min egen rolle som forsker som betydningsfuld for materialets beskaffenhed. Jeg forstår undersøgelsesdeltagerne som kropsligt sammenviklede med og af verden. Derfor finder jeg det relevant at benytte en analysemetode med mulighed for indfange artikulationer såsom mimik, stemmeføring og kropssprog, men også elementer såsom billeder, babytøj og tatoveringer som symboler på forældrenes døde barn. Ved at inddrage disse elementer i analyseprocessen åbnes muligheden for at få en større indlevelse i deltagerens oplevede livsverden. Under mine interviews havde jeg fokus på at benytte mig af så mange sansekanaler som muligt, hvilket indebar, at jeg i alle interviews spurgte, om jeg måtte se billeder af det døde barn. Ved at se barnet blev det tydeligt for mig, hvordan barnet så ud. Jeg så tilmed billeder af gravstenen, hvilket også bidrog til muligheden for at opnå indblik i forældrenes livsverden. Et forældrepar havde lavet en bog med billeder af barnet, dåbsattest samt præstens tale fra begravelsen. Dette så jeg med henblik på at forsøge at opnå et tilnærmet førstepersonsperspektiv hos de to forældre. En anden måde at inddrage mine sanser i mødet med deltagerne var at sanse rummet, vi befandt os i. Med en forståelse for subjekter som kropslig indlejrede i verden, fandt jeg det interessant at observere, hvordan deres kropslige væren kom til udtryk under interviewet. Ligeledes observerede jeg, hvordan stemmeføringen ændrede sig hos forældrene alt efter, hvad de talte om. Hvad angår min egen tilstedeværelse som interviewer, bemærkede jeg i transskriptionen, hvordan jeg spejlede forældrene i samtalen. Dette viste sig ved, at jeg ofte responderede med grin og høj stemmeføring, hvis forældrene gjorde det og omvendt anvendte lav stemmeføring og ofte korte svar som: “Hmm, okay, ja, nej”, når forældrene enten græd, havde lav stemmeføring eller tydeligvis var berørte af det, de fortalte mig. Af de fire

interviews var to med par, hvorfor det også var relevant at observere deres tilstedeværelse med hinanden. Jeg observerede, hvordan den ene part responderede på det, den anden part sagde ved enten at nikke, holde øjenkontakt, svare, smile eller fysisk berøring som en hånd på låret eller armen. Ovenstående elementer indgik alle i min analyse med henblik på at opnå en større forståelse for deltagernes livsverden og fænomenet; at miste et barn perinatalt.

Analytiske skridt i artikulationsanalyse

Med inspiration fra artikulationsanalyse, hviler min analyse på tre forskellige indstillinger, som beskrives i Nielsen (2019). Som forsker i en fænomenologisk artikulationsanalyse er målet at bevæge sig i en vekselvirkning mellem de tre indstillinger gennem hele processen. De tre indstillinger er følgende: *åbent sansende indstilling*, *associerende indstilling* og *tematiserende indstilling*. Nielsen (2019) påpeger, at det er en udfordring at adskille de tre indstillinger fra hinanden i analyseprocessen, men at hvis dette lykkes, kan nye perspektiver i forskningsmaterialet opstå. Jeg vil i det følgende præsentere min analyseproces trin for trin med løbende inddragelse af de tre førnævnte indstillinger. Jf. Nielsen (2019) består den fænomenologiske artikulationsanalyse af fem skridt; *det første helhedsindtryk, præcise beskrivelser og citater, nærmere undersøgelser af udvalgte artikulationssituationer, sammenligning af beskrivelserne af de forskellige artikulationsaspekter* og eventuelt *diskussion af temaerne og identifikation af fænomenets essentielle struktur* (s. 70). I min analyse har jeg valgt kun at udføre de fire første skridt, idet Nielsen (2019) påpeger, at det sidste skridt kan udelades. Grundet min videre analyse med fokus på kodning og temaer, har jeg derfor valgt ikke at inddrage femte skridt i den fænomenologiske artikulationsanalyse.

Som led i min analyse bestod første skridt i at læse det transskriberet materiale igennem og notere helhedsindtrykket ned. Ligeledes peger Nielsen (2019) på, at første skridt allerede opstår under interviewsituationen, hvor man som forsker får sine første helhedsindtryk. Således påbegyndte jeg allerede analyseprocessen, idet jeg trådte ind i huset hos forældrene. Indretningen, måden at blive taget imod på i døren og billederne på væggen er alle eksempler på, hvordan jeg under mine interviews påbegyndte første del af helhedsindtrykket. Efterfølgende udvalgte jeg citater fra det transskriberet materiale, som udgjorde analysens andet skridt. Ved at udvælge specifikke citater og beskrivelser objektiveres materialet, idet den store helhed reduceres ned til enkelte dele (Nielsen, 2019). Ved at fremhæve de enkelte dele i materialet gør man disse til genstandsfelt for analyse og muliggør, at man som forsker kan forsøge at sætte sine egne forforståelser om fænomenet i parentes (Nielsen, 2019). Jeg udvalgte citater, som jeg fandt sigende for det, jeg ønskede at undersøge, men også citater som overraskede mig. Det at udvælge citater ,som overraskede mig, medførte en

33

opmærksomhed på hvilken viden og forforståelse, jeg mødte fænomenet med. Den tematiserende indstilling blev blandt andet bragt i spil i denne analysefase, hvor jeg ud fra de udvalgte citater udformede temaer, som jeg fandt dækkende for de enkelte enheder i materialet. I tredje led i analysen benyttede jeg mig af den åbent sansende indstilling, hvor man som forsker forsøger at objektivere sine egne iagttagelser. Dette udføres ved at iagttage egne kropslige fornemmelser og sansninger undervejs i behandlingen af empirien. Ved at objektivere disse åbnes muligheden for, at forskeren kan reducere egne forforståelser baseret på egne levede erfaringer og dermed forholde sig åbent sansende til de artikulationer, som viser sig i empirien. I praksis forholdt det sig sådan, at jeg noterede kropslige fornemmelser og sanser ned til udvalgte citater i et særskilt dokument. Nedenstående citater er et uddrag fra dette dokument. I det følgende gengives et eksempel på brugen af den åbent sansende indstilling. Først med et intervieweksempel. Dernæst mine egne kropslige sansninger i mødet med citatet.

“Og hvad hedder det... Åhh, det var sådan meget grænseoverskridende. Det er nok det mest forfærdelige, jeg nogensinde har prøvet. At sidde i det her lille bitte rum, og jeg husker tydeligt, for jeg sad sådan over i et hjørne i en stol og lige i nakkehøjde, der var sådan en hylde, så jeg sad med hovedet helt på skrå og rørte mig ikke i fjorten minutter.” (Morten, bilag 5a, l. 70-73)

Til førnævnte citat noterer jeg følgende ned i et særskilt dokument:

“Jeg mærker, hvordan det må spænde og gøre ondt i nakken at sidde med hovedet på skrå op af en hylde. Jeg mærker, hvordan min halsmuskel i højre side er øm, fordi den strækker sig, når jeg lægger hovedet på skrå. Jeg mærker en klaustrofobisk følelse af at sidde i et hjørne i et rum. Lidt som om der er nogle, der holder mig fast med deres hænder. Det spænder i kroppen, som om mine muskler kontraherer sig. Jeg kan mærke en knude i maven, når jeg tænker på det.”

Ved at være opmærksom på egne sansninger i mødet med materialet, åbnes muligheden for at opnå større forståelse for oplevelsen, som beskrives i citatet af Morten. Endvidere skaber den åbent sansende indstilling en bevidsthed om egne levede erfaringer og forforståelser i mødet med materialet (Nielsen, 2019). Den associerende indstilling kommer ligeledes i spil i tredje trin af analysen og indgår i et samspil med den åbent sansende indstilling. Den associerende indstilling består i opmærksomheden på de associationer, som opstår i mødet med empiriens artikulationer (Nielsen, 2019). Ifølge Nielsen (2019) er associationerne udtryk for noget udover selve artikulationen, og vi må således objektivere og i forlængelse heraf iagttage vores associationer. Når vi er opmærksomme på vores associationer, opnås en mere ren og klar fortolkning af empirien, idet associationerne ikke er styrende for fortolkningen grundet opmærksomheden på dem (Nielsen, 2019). Dette gælder ligeledes for den åbent sansende indstilling. I min analyse af materialet

udvalgte jeg artikulationer og skrev egne associationer ned. De udvalgte artikulationer og nedskrevne associationer noterede jeg i et særskilt dokument. Nedenfor ses et eksempel på den associerende indstilling med udgangspunkt i et interview med et af parrene fra empirien. Samtalen omhandler, hvordan man rummer sorgen i et parforhold.

Line: "Så jeg tror... Enten så bliver man stærkere sammen eller så går man fra hinanden.

(...) For enten så lærer man at være i det sammen og blive stærke i sorgen..."

Simon: "Ja. Jeg tror faktisk, man kan stille det op sådan, for det jo Ikea skabet gange 10 jo.

(...) Det er den der krise, man står igennem sammen. Altså kan vi det her sammen, så kan vi alt. Tror faktisk vi før har brugt det der udtryk over for hinanden. Kan vi det her sammen, så kan vi det hele." (Line og Simon, bilag 5d, l. 1556-1562).

Mine egne nedskrevne associationer fra det særskilte dokument:

"Jeg synes, det virker malplaceret at sammenligne det med Ikea skabet - bare gange ti. Jeg tænker, det ikke er en særlig nuanceret måde at anskue sorgen på i et parforhold. På den anden side så viser det også, at man ikke altid kan forholde sig til sorgen på en trist og sørgmodig måde, men at humor kan være en måde at rumme og mestre sorgen på."

I bearbejdningen af ovenstående citat blev jeg opmærksom på min egen forståelse af, hvordan sorgen rummes i et parforhold, og hvordan jeg blev overrasket over den humoristiske tilgang til emnet. Analysens fjerde skridt bestod i yderligere undersøgelse af de fundne temaer fra analysens tredje led. Jeg gennemlæste temaerne for hvert interview med henblik på at opdage sammenhænge samt modsatrettede perspektiver på tværs af interviewene. Dernæst begyndte jeg kodningsprocessen, som vil blive belyst i afsnittet nedenfor.

Kodning og temaer

I indværende afsnit ønsker jeg at præsentere kodningsprocessen af materialet samt analysens tre hovedtemaer.

Som en del af kodningen af undersøgelsens empiri læste jeg på tværs af de fire interviews med henblik på at danne mig et helhedsindtryk af interviewene. Jeg opstillede hvert interview med dertilhørende temaer i et særskilt dokument. Herefter læste jeg ind i hvert tema ved at se på hvilke citater, temaerne rummede. Jeg farvekoordinerede de temaer, som jeg vurderede berørte de samme emner (se bilag 6). Temaer med samme farve fortolkede jeg som værende de samme temaer på tværs af interviewene. Dette medvirkede til et overblik på tværs af empirien, men bidrog ligeledes med nuancer og perspektiver, som jeg ikke umiddelbart var opmærksom på, når jeg blot beskæftigede mig med interviewene individuelt. Eksempelvis fandt jeg på tværs af interviewene

temaer, der berørte dét at være mor og far til et dødt barn. De kom til udtryk via fire forskellige temaer; *at knytte sig til sit barn, at være mor og far, glæde og stolthed* samt *hun har været her*. Når jeg læste ind i citaterne, fandt jeg, at temaet berørte noget meget essentielt; at følelsen af at være forældre varede ved på trods af, at barnet ikke længere var i live. Dermed fandt jeg det endelig tema: *at være mor og far*, som kunne indsamle oplevelserne og de dertilhørende beskrivelserne i at være forældre til et dødt barn.

Den overordnede kodningsproces på tværs af materialet resulterede i ni overordnede temaer i alt: *før tabet, døden, parforhold, at være sammen i sorgen, en død baby, at mindes, at være mor og far, oplevelsen af sorg samt Kroppens væren-i-verden*. Jeg noterede de ni overordnede temaer ned og tilføjede dertilhørende citater fra de fire interviews (se bilag 7). Dette gjorde jeg med henblik på at finde sammenhænge og nuancer på tværs af det empiriske materiale. Dog var jeg opmærksom på, at nuancer og perspektiver ikke nødvendigvis kunne sammenlignes på tværs af interviewene, da datamaterialet var præget af individuelle kontekster (Kvale og Brinkmann, 2008). Af de ni overordnede temaer karakteriserede jeg tre af disse som gennemgående hovedtemaer i empirien, og de var følgende: *før tabet, døden og oplevelsen af sorg*. Dette gjorde jeg på baggrund af, at temaerne gik igen på tværs af alle fire interviews samt berørte en stor del af det empiriske materiale. Ligeledes vurderede jeg, at de resterende seks temaer hver især kunne placeres som undertemaer til de tre gennemgående hovedtemaer. Såsom temaet *kroppens væren-i-verden* fortolkede jeg som et undertema til det gennemgående hovedtema: *oplevelsen af sorg*. Som det fremgår, benyttede jeg mig således ikke af andet end den fænomenologisk teori til at belyse og fortolke det empiriske materiale. Nielsen (2019) påpeger, at et teoretisk supplement kan tilføjes til den fænomenologiske analyse efterfølgende. Således er det et bevidst valg ikke at inddrage andre teoretiske forståelser i analysen af materialet, men at det teoretiske supplement først tilføjes efterfølgende på baggrund af mine fundne temaer. Kodningsprocessen resulterede således i tre hovedtemaer: *før tabet, døden og oplevelsen af sorg*. Disse fungerer som genstand for undersøgelsens teoribaseret analyse og vil fremkomme efter afsnittet "Teori".

Teori

I nedenstående afsnit ønsker jeg at præsentere Thomas Attigs teori om og forståelse af sorg.

Sorgforståelse med udgangspunkt i Thomas Attig

Attig har med sin baggrund i filosofi samt 25 års praksiserfaring bidraget til, hvordan vi kan forstå og begribe sorg (Attig, 2000). Attig anskuer sorg ud fra et fænomenologisk og eksistentielt perspektiv og formulerer det således:

“It is existential in its focus on the uniqueness of the individual, the challenges of living meaningfully and with integrity in particular life circumstances, and the confrontation with finiteness in bereavement and grieving. It is phenomenological in its descriptive and interpretive analyses of the defining contours of centrally important human experiences, including suffering, grieving, and loving.” (Attig, 2004, s. 347).

Således kommer det fænomenologiske til udtryk gennem beskrivelser af menneskers oplevelse i forbindelse med sorg over at have mistet én, man elsker. Det eksistentielle fokus består i tilvænningen til det levede liv efter tabet, og hvordan man finder mening i sorgen over at have mistet. Jeg finder det relevant at inddrage Attigs forståelse af sorg, idet den bidrager med et relevant perspektiv på sorg, hvor der lægges vægt på subjektet som aktiv i sin egen sorgproces i form af muligheden for at respondere på sorgen (Attig, 2004). Ligeledes tilbyder Attig (2004) en forståelse af sorg som en grundlæggende ændring i subjektets levede liv, hvorfor subjektet må “lære” på ny, hvordan det er til i verden. Dette stemmer godt overens med Køsters forståelse af sorg som en grundlæggende ændring i subjektets væren-i-verden og således ikke kun som kortvarige, episodiske emotioner (Køster, 2018, 2019). Hvor Køster tilbyder en forståelse af sorg baseret på et filosofisk perspektiv med fokus på ændringer i det affektive register, tilbyder Attig en mere praksisnær tilgang, hvor den sorgramte har mulighed for at tage aktive valg i sin sorgproces. De tilslutter sig begge en forståelse af, at sorg ikke kan reduceres til faser, men at sorg medfører en grundlæggende ændring hos subjektet og således kan betragtes som livslang læring. Idet henholdsvis Attig og Køster bidrager med forskellige perspektiver på sorg, finder jeg det relevant at inddrage begge teoretikere med henblik på at opnå så nuanceret og dybdegående analyse af mit empiriske materiale som muligt.

Grief og bereavement

I Attigs forståelse af sorg skelnes mellem to engelske sorgbegreber; *bereavement* og *grief*, som han forstår som havende to forskellige betydninger (Attig, 2004, s. 343-344). Da jeg finder det svært at lave en dansk oversættelse af de to begreber og samtidig bibeholde meningen heraf, har jeg valgt at fastholde Attigs to engelske begreber i min teoriforståelse. Attig (2004) definerer *bereavement* som det at miste et menneske, man har holdt af. Dernæst definerer han *grief* som den tilstand, der opstår efter *bereavement*, hvilket skal forstås som den tilstand, hvor man er i sorg over at miste (s. 343-344). At befinde sig i *bereavement* og *grief* er, ifølge Attig (2004), en passiv tilstand for subjektet uden mulighed for handling. Dertil tilføjer Attig (2004), at *grieving* derimod skal forstås som en aktiv respons på det at miste:

“Death, bereavement, and our grief reactions are not matters of choice. But grieving in the quite contrasting second sense of the term as an active response to them is pervaded with

choice. Grieving as response is not yet another matter of what happens to us but rather a matter of what we do with what happens to us.” (s. 343-344)

Således er grieving forbundet med et aktivt valg for subjektet i, hvordan det vælger at reagere på det at miste. Subjektets handlemulighed i sorgen er netop et af hovedpunkterne i Attigs forståelse af sorg, idet han anskuer subjektets valg i sorgen som afgørende for, hvordan subjektet lærer at leve med og i sorgen. Med udgangspunkt i Attigs sorgforståelse, forstår jeg dermed sorg som bestående af to baner. Den ene bane rummer døden, tabet (bereavement) og sorgen (grief) og efterlader subjektet uden mulighed for at handle. Den anden bane derimod forstår jeg som den sørgendes proces (grieving), hvor subjektet har mulighed for at vælge, hvordan det reagerer på sorgen. Således forstår jeg de to baner, som sammenviklet med hinanden og det sørgende subjektet. Attigs teoretiske sorgforståelse baserer sig på en forståelse af, at det ikke er afgørende, hvilken respons eller hvilket valg, subjektet foretager. Vigtigheden består i det at tage et valg i sorgen og på den måde langsomt påbegynde sin heling: “Coming to terms with pain and anguish requires that we move, however small and halting our first steps may be” (Attig, 2000, s. 39). Den smerte, der er forbundet med at miste afspejler, ifølge Attig, den værdi dét menneske, man har mistet, havde for én. Endvidere tilføjer Attig (2004), at grieving er forbundet med håb:

“(...) then our grieving response is essentially about our hope. The heart of grieving is about rising above our suffering, reaching through the agonies of our loss and reaction to it to reaffirm meaning in life.” (s. 355).

For det sørgende subjekt opstår der, ifølge Attig, et håb. Således må subjektet genlære verden igen og på den måde opfinde nyt håb på trods af længslen efter den afdøde. Dette benævner Attig som genlæring af selvet og vil blive belyst i nedenstående afsnit.

Genlæring af selvet

I Attigs forståelse af sorg peger han på, at sorgen over at miste efterlader subjektet i en ny verden. Den verden, som subjektet bevægede sig i før med kendthed og stabilitet, er forsvundet, hvilket medfører, at den sørgende må genlære verden og ikke mindst sig selv i verden (Attig, 2004). I genlæringen vil subjektet befinde sig mellem to dimensioner af verden, hvori der indgår kendte og ukendte elementer som følge af at have mistet. Således må subjektet i en vekslen mellem disse forsøge at finde balance i verden (Attig, 2004). Attig anvender en metafor for det, han benævner som selvets natur: “Imagine a delicately woven web, much like a spider’s web, attached to its surroundings at points beyond counting” (Attig, 2010, s. 135). Attig anskuer selvet som værende et spindelvæv, hvor hver tråd knytter sig til emotionelle, fysiske, sociale, intellektuelle og spirituelle elementer i verden (Attig, 2010). Attig peger på, at hvert mønster, der opstår på baggrund af disse

tråde, er unikt og individuelt for det enkelte subjekt. Dette viser sig ligeledes i hans sorgforståelse, hvor han påpeger, at sorg er individuelt (Attig, 2010). Opsummerende forstår Attig selvets natur som bestående af tråde, der forbinder selvet til verden omkring det. Spindelvævets mange vævninger skaber en stabilitet, som udfordres, når et menneske oplever dyb sorg. Med udgangspunkt i spindelvævsmetaforen, forstår jeg det således, at når man mister et menneske, kappes en eller flere tråde i spindelvævet, hvilket skaber ubalance i selvet. Således må subjektet, med udgangspunkt i Attigs sorgforståelse, genlære sig selv og verden for at kunne genfinde stabilitet og balance igen. I følgende citat beskriver Attig et af sine værker, "How We Grieve", som samtidig giver indblik i hans anskuelse af verden:

"How We Grieve offers an analysis of the experience of bereavement as an unraveling of the daily life and disruption of the flow of our life story that we have accomplished through primarily pre-reflective, nondeliberative, active, caring engagement in the world. "(Attig, 2004, s. 349).

Attig finder blandt andet ståsted inden for den fænomenologisk tradition, hvilket kommer til udtryk i hans anskuelse af subjektet som prærefleksivt sin væren-i-verden. Ligeledes kan førnævnte citat ses i lyset af Attigs metafor om selvets natur som et spindelvæv, idet han beskriver, hvordan tabet medfører en optrevling af det daglig levede liv, som subjektet før var en del af. Med udgangspunkt heri forstår jeg sorgen hos forældre, der mister et barn, som en ændring i deres grundlæggende væren-i-verden. At sorgen medfører en ændring i deres henholdsvis individuelle og fælles livsverden kræver, at de på ny genskaber deres væren-i-verden. Genlæring af selvet i sorgen er, ifølge Attig, en livslang proces, som ikke kan reduceres ned til faser. Attig (2004) udtrykker: "And coming to terms with loss in any of these dimensions is clearly more like engaging in a life-long project than completing a circumscribable bit of work. We never finish with them as we do with true "tasks." "(s. 352). Attig forstår dermed sorg som en livslang proces og således noget, der følger subjektet gennem hele livet. Dette kan ses i forlængelse af Attigs forståelse af genlæring af selvet, som kan ansues som en form for livslang læring. At miste et barn må således forstås som en grundlæggende ændring i forældrenes væren-i-verden.

I grieving processen tilføjer Attig (2004) tre ting, som subjektet forsøger at opnå, når det kommer overens med tabet:

"As we come to terms with loss through grieving response, we strive to accomplish three things: (a) to transcend and find meaning in our suffering, (b) to make ourselves at home once again in the local and global contexts of our lives, and (c) to stretch into the inevitably new shape of our daily lives and new course of our life stories." (s. 346-347)

De tre ovenstående aspekter af grieving processen består i, at subjektet skal genlære sig selv i verden på ny måde efter tabet. Dette kommer til udtryk ved, at subjektet må forsøge at finde mening i lidelsen og sorgen. Dernæst ligger der en læringsproces i at skulle føle sig hjemme i subjektets vante kontekster efter tabet. Således må subjektet, på ny, lære at befinde sig i verden. At befinde sig i verden på en ny måde er ligeledes det centrale i det sidste aspekt, hvor der lægges vægt på subjektets tilvænning til det daglige levede liv efter at have mistet samt accepten af, hvordan subjektets livshistorie har fået en ny dimension som følge af at miste noget betydningsfuldt. I ovenstående citat fremgår det ligeledes, hvordan Attig anskuer subjektet som social indlejret i verden, hvilket viser sig ved, at han lægger vægt på, at subjektet befinder sig i både mindre og større kontekster, som jeg tolker som værende blandt andet sociale kontekster. Endvidere formulerer Attig (2010):

“Moreover, our self-concepts, self-images, self-confidence, and self-esteem have fundamentally social roots. As individuals we are deeply socially embedded and interdependent in our relationships with others, and our capacities to flourish and to find purpose and meaning in life are social or socially interdependent.” (s. 139)

Attig anskuer dermed selvet som værende grundlæggende social anlagt og anerkender ligeledes, hvilken betydning sociale relationer har for vores væren-i-verden. Dette er et vigtigt parameter i Attigs sorgforståelse, idet han anerkender sociale relationers betydning og dermed også betydningen af at miste dem. Ligeledes tilbyder et menneskesyn som dette en anerkendelse af den sociale konteksts betydning for subjektets sorgproces. I relation til min undersøgelse, finder jeg det relevant, idet jeg, i forlængelse af Attig, anerkender familie, venner og sundhedspersonales betydning for oplevelsen af at være i sorg over at miste et barn. Endvidere består mit fokus i undersøgelsen også i at undersøge, hvilken betydning sorgen har for parforholdet. Dette fokus baserer sig på en forståelse af subjektet som social indlejret, hvorfor det har min interesse at undersøge, hvilken betydning sorg har for parforholdet; dette med udgangspunkt i Attigs forståelse af subjektet som socialt i dens væren-i-verden. Attigs menneskesyn bærer ligeledes præg af en anerkendelse af kultur og historie som havende stor betydning for selvets dannelse (Attig, 2010), hvilket ligger i forlængelse af Køster og Winther-Lindqvist (2018), som ligeledes anerkender den sociokulturelles betydning for subjektets væren-i-verden.

I ovenstående kapitel har jeg præsenteret Attigs teori om sorg og ligeledes hvilke menneskesyn, der kendetegner Attigs sorgforståelse. I følgende afsnit, “Analyse”, vil jeg analysere undersøgelsens empiri med udgangspunkt i Attigs teori om sorg i dialog med udvalgte fænomenologiske begreber.

Analyse

I dette afsnit følger undersøgelsens teoretiske analyse af de tre hovedtemaer; *før tabet, døden* samt *oplevelsen af sorg*, som vil blive belyst i førnævnte rækkefølge. Der vil i analysen fremkomme eksempler på citater fra de fire interviews, som undersøgelsens empiriske materiale baseres på. Det teoretiske bidrag er baseret på Attigs og Køsters forståelse af sorg med elementer fra fænomenologien som teoretisk forståelse. Før analysen ønsker jeg kort at præsentere deltagerne med udgangspunkt i opdigtede navne, som jeg vil gøre brug af undervejs i analysen. Jeg er opmærksom på, at jeg i mit metodeafsnit har præsenteret deltagerne, men denne præsentation har til formål at præsentere deltagerne ud fra mine egne sansninger og fornemmelser i forbindelse med interviewene. Jeg vil inddrage egne nedskrevne noter af de umiddelbare indtryk efter interviewene. Disse inddrages med henblik på at give læseren en mulighed for at fornemme og sanse de "rum", jeg befandt mig i under interviewene. Jeg finder det relevant at præsentere egne fornemmelser i mødet med deltagerne, fordi dette er med til at give læseren et indblik i, hvordan jeg opfattede deltagerens væren-i-verden. Med afsæt i en fænomenologisk artikulationsanalyse forstår jeg min egen rolle; herunder forforståelser, fornemmelser og sansninger som relevante for materialets beskaffenhed. Således giver jeg i følgende afsnit læseren mulighed for at opnå indblik i hvilke sansninger, jeg har "læst" materialet med.

Umiddelbare indtryk

Morten

Morten ønsker kun at interviewes over telefonen. Han fortæller mig, at de er taget på ferie for at komme lidt væk fra det hele. Morten taler direkte og fortæller, at der ikke er noget, han ikke kan tale om, da han føler sig afklaret med sin datters død. Han forklarer, at hans partner ikke ønsker at deltage, idet hun har for svært ved at tale om tabet af deres datter.

Maria og Rasmus

Jeg bliver mødt med smil i døråbningen. Der er kaffe, vindruer og sodavand på bordet, og radioen kører, da jeg kommer ind i huset. Der er legetøj på gulvet og billeder på væggen. I køkkenet er ovnen tændt. Maria er ved at lave flæskesteg, forklarer hun. Maria og Rasmus holder i hånd under det meste af interviewet, hvor de ofte sender hinanden kærlige blik, smil og grin.

Sofie

Sofie kommer hjem til mig efter eget ønske. Hun er smilende og snaksalig, da hun kommer ind af døren. Hun kommer en halv time for tidligt, men forklarer at hun var bange for, at hun ikke kunne finde adressen. Jeg er opmærksom på, at hun er mit hjem, og at jeg skal forsøge at gøre det så afslappet som muligt. Hun taler for det meste hurtigt og er meget velformuleret i sit sprog, men når vi nærmer os emner, som er svære, bliver hendes sprog mere tøvende og langsomt. Undervejs i interviewet viser hun billeder af sine børn. Hun smiler, når hun viser mig dem. Sofies partner ønsker ikke at medvirke, hvorfor Sofie selv har valgt at deltage.

Line og Simon

Line og Simon byder mig velkommen i døren og byder mig indenfor. De siger, jeg kan beholde skoene på, da der godt kan være lidt fodkoldt i så gammelt et hus. Jeg kommer ind i et stort køkkenalrum, hvor der står kaffe, the og chokolade. De sagde, de var i tvivl om, jeg drak kaffe eller the, så nu havde de lavet begge dele. På væggen hænger en del billeder; herunder et scanningsbillede. Der er også et billede af en gravsten. På bordet står en vase med hvide roser. De fortæller mig, at de nok kommer til at blive berørt under snakken. Undervejs i samtalen er de lyttende og anerkendende overfor hinanden. De afslutter hinandens sætninger og tager over, hvis den anden part bliver ked af det.

Tema: Før tabet

Temaet *før tabet* omhandler tiden, inden deltagerne mister deres barn. Det var kendetegnet for deltagerne i undersøgelsen, at de alle startede deres fortælling med tiden op til tabet af deres barn. En af deltagerne formulerer sig således i starten af interviewet:

“Ja. Altså jeg har gået og tænkt lidt over, hvor jeg skulle starte historien henne, og det giver nok lidt mening at starte med vores første datter. (...) Jeg har en datter, der er tre år gammel, der hedder (datterens navn)”

(Morten, bilag 5a, l. 8-11).

Morten giver udtryk for, at han har tænkt på, hvor han skulle starte sin fortælling, hvilket jeg anskuer som et udtryk for, at det har stor betydning for ham, hvordan han skaber fortællingen om sin datters død. Han vælger at begynde fortællingen med deres førstefødte og nulevende datter. I interviewet beretter Morten om, at der ved fødslen af deres første datter var komplikationer i forbindelse med fødslen. Morten fortsætter med at fortælle om den efterfølgende graviditet, hvor

deres datter døde: "Og gennem hele graviditeten er der faktisk ikke noget. Det er en ganske fin graviditet, og så når vi sådan til lige omkring terminsdatoen, så går min kones vand. Ligesom i filmene: Plask." (Morten, bilag 5a, l. 36-38). I kraft af fænomenologiens begreb intentionalitet, forstår jeg Mortens nuværende rettethed mod verden som ændret grundet erfaringerne med at miste sin datter. Zahavi (2018) beskriver, hvordan subjektets intentionalitet har betydning for, hvordan et givent fænomen fremtræder for subjektet. Dette udmønter sig i Mortens fortælling om tabet af sin datter, som påbegyndes ved fødslen af hans førstefødte og nulevende datter. Tabet af hans anden datter har hermed medført en ændring i hans væren-i-verden og således også hans intentionalitet, hvilket viser sig i måden, hvorpå han forholder sig til og anskuer fortællingen om sin datters død. Morten vælger at starte fortællingen med udgangspunkt i deres første datters fødsel og påpeger, hvordan der ingen "tegn" var på, at deres anden datter skulle dø. Dette giver et indblik i Mortens oplevelse før tabet og ligeledes i, hvordan han erfarer oplevelsen nu velvidende, at han endte med at miste sin datter. Idet han vælger at fortælle om sin partners kompliceret første graviditet og fødsel i sammenhæng med den efterfølgende graviditet som var uden komplikationer, fremtræder døden af hans anden datter som uventet og chokerende. En anden deltager, Maria, beskriver dagene op til datterens død:

"Så tænkte jeg så... Så gik vi så i seng og i løbet af natten. Jamen, der havde jeg det sådan lidt mærkeligt i maven. Jeg kunne ikke helt finde ud af det, men jeg havde det sådan lidt mærkeligt." (Maria og Rasmus, bilag 5b, l. 28-29).

Maria beskriver, hvordan hun kropsligt fornemmer, at noget er anderledes, men at hun har svært ved at definere, hvad det er. Denne kropslige fornemmelse, før tabet, kommer ligeledes til udtryk hos to af de andre kvindelige deltagere. Sofie beskriver følgende:

"Jeg tror, jeg nåede at ligge sådan 10 minutter, men jeg vil også lige mærke, om jeg kunne mærke ham, og så bevægede han sig, og jeg var sådan *åhh*, men jeg var stadigvæk sådan, at der bare var et eller andet, som var helt galt." (Sofie, bilag 5c, l. 1131-1133).

Ved hjælp af Merleau-Pontys kropslige væren-i-verden forstår jeg således ovenstående beskrivelser som et udtryk for subjektets væren-i-verden som kropslig indlejret (Merleau-Ponty, 2009). I eksemplet med Sofie mærker hun barnet sparke inde fra livmoderen, hvilket er et udtryk for, at barnet er i live og således ikke død, som Sofie frygter. Alligevel beskriver Sofie, at hun fornemmer, at noget er "helt galt" (Sofie, bilag 5c, l. 1131-1133). Selvom Sofie mærker sit barn bevæge sig,

beroliger dette hende ikke, da hendes kropslige væren-i-verden er sammenviklet med barnets liv og væren. En anden deltager, Line, beskriver ligeledes, hvordan hun fornemmer en anderledeshed:

“Og jeg har så haft det sådan lidt, at min mave var meget hård. (...) og jeg følte mig sådan lidt mærkelig. Om natten der mærker jeg hende ikke rigtig, og så tager vi ind der fredag, og jeg fortæller dem derinde. Altså jeg har ikke mærket hende hele natten, og det kan også være... Og jeg bliver sådan beroliget med, at man bliver også sådan lidt mere bekymret i slutningen af graviditeten og... (Line og Simon, bilag 5d, l. 1216)

Kropsfænomenologiens forståelse af subjektet, kroppen og bevidstheden som tre dele forbundet med hinanden kommer således til udtryk i alle tre ovenstående eksempler. Kvindernes beskrivelser af tiden op til tabet minder om hinanden, men er svære at begribe for dem. Kvinderne beskriver en kropslig fornemmelse og sansning, som er utilgængeligt for sproget og kvindernes beskrivelser af sansningerne er dermed mærket af ordløshed. Kvindernes intentionalitet er rettet mod barnet i dem selv, og den prærefleksive og kropslige hukommelse sanser en anderledeshed, men som for alle kvinderne er svær at beskrive med ord. Ved hjælp af Merleau-Pontys begreb dobbeltsansningen (2009) anskuer jeg de kvindelige deltager som i en dyb, kropslig sammenvikling med deres barns liv og eksistens. Således er barnets liv også kvindernes liv. Kvindernes kropslige væren og intentionalitet er strakt ud mellem at være et med barnet, men samtidig sanse livet gennem barnets bevægelser. Således forstår jeg det som en dobbeltorientering, hvor kvinden og barnet er ét, men samtidig har barnet sin egen eksistens.

Da Line og Simon føder deres pige ved akut kejsersnit, er pigen i live, hvorfor hun bliver lagt i respirator, mens lægerne forsøger at stabilisere hende. Datteren er i live i otte timer, før lægerne i samråd med forældrene beslutter, at de indstiller behandlingen. Simon beskriver, hvordan han befinder sig i rummet, mens lægerne står omkring hans datter:

“Det var meget sådan... Øh, diffust lidt. Sådan en blanding af: *Hvad sker der her og så jeg tror lige, jeg går, og så kommer jeg lige tilbage til noget der er bedre. Agtigt. (...)* Den der bliv og flygt på samme tid. Ikke?” (Line og Simon, bilag 5d, l. 532-536).

Simon griner let, mens han fortæller, hvorefter Line også responderer med en stille latter. I ovenstående eksempel bevidner Simons beskrivelse af, hvordan han veksler mellem fortvivlelse i forhold til sin datters tilstand, men samtidig bevidner beskrivelsen også om et håb. Et håb om sin datters overlevelse. Oplevelsen af håb hos Simon viser sig i følgende: “Jeg havde ikke troet... Jeg
44

havde faktisk ikke troet, at vi mistede hende på det tidspunkt.” (Line og Simon, bilag 5d, l. 129). Her beskriver Simon direkte, hvordan han de første par timer efter kejsersnittet stadigvæk havde troen på, at deres datter vil overleve. Dog ændrer dette sig i løbet af de efterfølgende timer, hvor datters tilstand bliver tiltagende kritisk, og begge forældre får indblik i situationens alvor. Attig (2004) peger på, at sorg efterlader subjektet mellem en verden af kendte og ukendte elementer, hvori subjektet må forsøge at genlære sig selv i verden på ny. Det at Simon veksler mellem ikke at kunne begribe situationen, men samtidig fastholde håbet om sin datters overlevelse kan ses i lyset af Attigs genlæring af selvet. Selvom parret endnu ikke har mistet deres datter, befinder de sig i en sorg af uvished og frygt for at miste. Således kommer det allerede til udtryk før datterens død, hvordan Simon veksler mellem den verden, han kendte før, og den verden som viser sig for ham, når han ser sin nyfødte datter ligge i respiratoren.

Det iboende håb hos deltagerne kommer ligeledes til udtryk hos Rasmus. Parret er indlagt grundet bekymring for Maria og barnet i maven. Under interviewet taler vi om, hvordan parret befandt sig i situationen. Rasmus beskriver det således:

Rasmus: ”Jamen jeg var... til at starte med var jeg sådan lidt... optimistisk, og tænkte...”

Maria: ”Ja, jeg skulle lige til at sige det!” (griner)

Rasmus: ”Jamen, det skal nok gå. Og så nu bliver du sengeliggende, og de har styr på det her, og vi er i gode hænder, og det er... Om vi så skal ligge her en uge, så vi lige kommer til uge 24, jamen så er det det, og det gør vi bare, og så kommer hun sikkert ud, og så... Alt bliver godt.” (Maria og Rasmus, bilag 5b, l. 104-108).

Således forsøger Rasmus at forholde sig positivt til situationen og fastholde håbet. På trods af at deltagerne i de to ovenstående eksempler ikke har mistet deres barn endnu, finder jeg det relevant at inddrage Attigs teori om den aktive respons på sorg; det han benævner *grieving* (Attig, 2004). De mandlige deltagere fra ovenstående eksempler forholder sig aktivt til den sorg og krise, de befinder sig i, ved at fastholde et håb midt i angsten for at miste deres barn.

I empirien tegner der sig et billede af, at det ofte er mændene, som fastholder et positivt perspektiv i situationen, hvor kvinderne tidligt fornemmer Alvoren og dermed har svært ved at fastholde håbet. Et mønster i empirien viser at mændene, til dels, forsøger at opretholde håbet. Dette kan anskues ud fra det kropsfænomenologiske perspektiv, hvor kvinden forstår situationens alvor før manden, idet det er hendes krop, som bærer barnet og dermed fornemmer kropsligt, at noget er anderledes.

Således beskriver de tre kvinder, hvordan de fornemmede, at noget var ”mærkeligt” eller ”galt”, som det fremtræder i empirien. Dette kan begribes ud fra en fænomenologiske anskuelse om, at kvindernes kroppe, bevidsthed og væren-i-verden er sammenviklet og uadskillelige. Ved hjælp af Køster og Winther-Lindqvist (2018) forstår jeg også subjektet som kropslig indlejret i en sociokulturel verden. Således er deltagerens væren-i-verden præget af perceptioner, kropslige erfaringer samt kulturelle kontekster. De kulturelle kontekster forstår jeg som havende betydning for subjektets *affektive register*, som skal forstås som kropslige stemtheder, der præget ens væren-i-verden (Køster og Winther-Lindqvist, 2018). Således forstår jeg mændenes fastholdelse i håbet som et udtryk for deres affektive register, som medfører, at de forholder sig overvejende positivt til uvisheden omkring deres barns fremtid. At der viser sig en rytme i, at det er mændene i empirien, som i overvejende grad forsøger at holde fast i håbet, kan anskues ud fra en kulturel forståelse af, at manden skal beskytte kvinden og sin familie. Dermed kan den kulturelle kontekst i samspil med den enkelte mands kropslige erfaringer og perceptioner således indvirke på mandens sindsstemning og måde at reagere på, at ens barn er i fare for ikke at overleve.

Tema: Døden

Døden som et af hovedtemaerne i undersøgelsen belyser barnets død, som det opleves i øjeblikket og timerne omkring dødsfaldet. Fælles for deltagerne er de fine og detaljerede beskrivelser, som de alle beretter om timerne før, under og efter deres barns død. Beskrivelser, som indeholder dyb sorg, men også en dyb kærlighed og omsorg for deres døde barn. Line og Simon, som mistede deres datter beskriver de sidste timer med hende:

Line: ”Det tager en time cirka...”

Simon: ”Ja det omkring.”

Line: ”Der stopper hendes hjerte først...”

Interviewer: ”Okay. Kan I mærke sådan... Ligger I og mærker på det eller?”

Line: ”Nej, vi kunne ikke mærke hjertet, vi kunne bare mærke, at hun var ved os...”

(Line og Simon, bilag 5d, l. 306-310).

Line og Simon beskriver, hvordan de ligger sammen med deres datter i sengen efter, at lægerne har frakoblet hende fra respiratoren. Som Line fortæller ovenfor, er der en tydelig kropslig forbindelse mellem dem og deres datter, hvilket kommer til udtryk i beskrivelsen om at mærke datterens tilstedeværelse hos dem. Lines beskrivelse, af at datteren er hos dem, kan ses ud fra kropsfænomenologiens inddragelse af dobbeltsansningen. Når Line ligger med datteren hos sig, fremkalder hun sansninger fra barnets bevægelser og eksistens, som hun oplevede det i maven. Med

datteren uden for livmoderen frem for inden i livmoderen, vil Line stadigvæk sanse og opleve sit barns bevægelser og eksistens. Således forstår jeg de sidste timer, hvor Line og Simon ligger med deres datter som tre kroppe, hvis bevidsthed er filtret ind i hinanden og verden, hvorfra forældrene oplever og mærker ikke bare datterens fysiske krop, men hele hendes væren-i-verden.

Dobbeltsansningen kommer ligeledes til udtryk hos en af empiriens andre deltagere. Under interviewet beskriver Maria timerne inden, at datteren dør:

Maria: "Hun nåede lige sådan at bevæge fingrene en lille bitte smule og sådan." (...)

Og man kunne lige mærke hendes hjerte lidt også... og ja.."

Interviewer: "Og hvordan var det at mærke hendes hjerte?"

Maria: "Det var... Det var rigtig rart. Det gav sådan det der med at... at det man kunne mærke inde i maven. Nu kunne man mærke det uden for maven." (Maria og Rasmus, bilag 5b, l. 209-214)

Maria fremkalder den kropslige oplevelse, det var, at mærke sin datter inde i maven, mens hun har hende liggende ovenpå sig. Således sanser hun barnets hud mod sin hud samtidig med, at hun selv berører barnet med sin krop og hud, og heri opstår dobbeltsansningen, som den forstås inden for kropsfænomenologien (Merleau-Ponty, 2009). Forældrene sanser dermed barnets kropslige væren-i-verden med alle kroppens sanser, hvilket erindres og gøres til kropslige erfaringer hos forældrene. Dermed er det muligt for forældrene senere hen at fremkalde disse følelser, fordi de har oplevet og sanset deres datter kropsligt. Ligeledes er dette med til at præge forældrenes intentionalitet og prærefleksive livsverden. Dette skal ses i sammenhæng med Køsters forståelse af sorg som en grundlæggende ændring i den efterlattedes væren-i-verden (Køster, 2019). Således forstår jeg oplevelser, som beskrevet ovenfor, som en del af de kropslige erfaringer i forbindelse med at miste. Dette bidrager til en grundlæggende ændring i forældrenes livsverden og væren-i-verden.

Deltagernes beskrivelse af tiden omkring barnets død er ligeledes kendetegnet ved stolthed og kærlighed hos forældrene. På tværs af deltagerne fandt jeg, at de fleste af undersøgelsens deltagere havde en stærk tilknytning til deres barn. Maria beskriver sin datter kort tid efter fødslen: "Altså nu var hun her. Så samtidig med at man var rigtig stolt, fordi hun også bare var så fin, som hun var. Altså hun lignede jo bare en lille mini baby. Hun havde jo øjne og hår og..." (Maria og Rasmus, bilag 5b, l. 216 - 217). Maria beskriver, hvor stolt hun er over sit barn, og man fornemmer den moderkærlighed og omsorg for datteren, der viser sig i beskrivelserne af hende. Dette er meget sigende for undersøgelsens samlede materiale; at der midt i sorgen eksisterer en stor kærlighed til barnet, som er forbundet med det at være forældre. På trods af at forældrenes barn er dødt, ændrer

dette ikke ved, at forældrene beskriver en stor tilknytning til deres barn og ligeledes forstår sig selv som mor og far.

Følelsen af at drage omsorg og være forældre kommer ligeledes til udtryk hos Sofie. Sofie fik, som den eneste af deltagerne, sit døde barn med hjem efter fødslen med henblik på at kunne være så meget sammen med drengen som muligt. Når de havde brug for en pause, lagde de ham på køl i deres kumrefryser, hvor deres første barn, som døde under graviditeten, også havde ligget. Sofie beskriver:

Sofie: ”Og fik ham givet sokker på. Det var rigtig vigtigt for mig. At han skulle have sokker på.”

Interviewer: ”Hvordan det?”

Sofie: ”Det er det der med at fryse. Selvom han ligger ude i fryseren. Det er det sidste sådan... Ja, jeg ved ikke, hvad man kalder det. Desperate forsøg på at være mor ikke?”

Interviewer: ”Ja.”

Sofie: ”Lige inden jeg skal lægge ham i kisten og aldrig ser ham igen...” (Sofie, bilag 5c, l. 1387 -1392).

Som jeg anskuer det, beskriver Sofie noget meget essentielt og alment i opfattelsen af at være mor; at sørge for at ens barn har sokker på og ikke fryser, hvilket er et udtryk for moderlig omsorg. Ved hjælp af Køster og Winther-Lindqvist (2018) anskuer jeg Sofies moderfølelser over for sit barn som følge af hendes egne kropslige erfaringer, men også de kulturelle kontekster, hun har befundet sig i. Således er ovenstående eksempel ikke kun med til at beskrive, hvordan det opleves at være mor til et dødt barn, men giver også et indblik i, hvad vi forbinder med at være mor og far ud fra et kulturelt perspektiv. Dette viser ligeledes, at selvom barnet er dødt, forstår forældrene sig selv som forældre, hvilket de også agerer ud fra. Attig (2004) påpeger ligeledes, at selvom et menneske forlader én i fysisk forstand, vil den følelsesmæssige relation bestå, men for at anerkende dette, kræver det, at man aktivt forholder sig til sin sorgproces. Idet Sofie og hendes mand tager deres dreng med hjem viser, hvordan forældrene aktivt forholder sig til den sorg, der følger med tabet af deres barn. I ovenstående citat fremkommer det, hvordan Sofie har behov for at give sin dreng sokker på, så han ikke fryser, mens han ligger i fryseren. At deltagerne levendegøre deres døde barn kommer ligeledes til udtryk hos en af de mandlige deltagere, Simon, som beskriver, hvordan han et par timer efter sin datters død ser et billede, som han opfatter som et symbol på sin datter. Undervejs i interviewet viser forældrene mig en bog, de har lavet til minde om deres datter. På et af siderne er der et billede, som forestiller en flyvende kuffert med børn siddende i; herunder en

lyshåret pige som er på vej op i kufferten. Billedet har Simon taget et par timer efter datterens død, hvor forældrene på vej op i elevatoren ser billedet af den flyvende kuffert hænge på væggen. Da jeg undervejs i interviewet bladrer i bogen og slår op på siden med billedet, fortæller Simon:

“Så det der kuffert billede (...). Så da vi egentligt kører op igen, så kommer den lige og så falder det bare... Jeg skal lige have det billede, for det er jo (afdøde datters navn), der hopper med ombord der.” (Line og Simon, bilag 5d, l. 1595-1597).

Mens Simon fortæller dette, smiler han og påpeger efterfølgende, at den lyshåret pige, som han ser som værende et symbol på sin datter, også smiler. Det fremkommer tydeligt, at billedet har stor betydning for Line og Simon, og at det ligeledes er et udtryk for, hvordan de perciperer deres datters død; at hun er et andet sted nu og har det godt. Med udgangspunkt i Attig vil den sorgramte i sin grieving proces forsøge at opnå tre ting, hvori én af disse ting vedrører at finde mening i sorgen. Simons tolkning af den lyshåret pige på billedet som værende hans datter anser jeg som værende en måde, hvorpå Simon finder mening med sin datters død. Idet han anskuer det ud fra et perspektiv om, at hun har det bedre dér, hvor hun er nu, forsøger han at finde en mening med, at hans datter ikke skulle overleve. Dette kommer ligeledes til udtryk hos Line, som også fortæller:

”Øh, så set i bakspejlet, så er jo så glad for, at hun ikke er her i dag, hvis det er sådan... Hvis man tænker på i hvor lang tid... Har hun allerede om aftenen ikke fået nok ilt, og hvor hjerneskadet ville hun så have været.” (Line og Simon, bilag 5d, l. 102-104).

Det kommer til udtryk, hvordan både Line og Simon forsøger at finde en mening med deres datters død, som Attig (2004) ligeledes påpeger er en del af den aktive sorgproces. I forlængelse heraf er det dog værd at bemærke, hvordan de begge forsøger at finde mening med datterens død, men ud fra to forskellige perspektiver. Line taler ud fra en rationel forståelse af, hvordan datterens liv ville have været præget af svær hjerneskade, hvor Simon anskuer datterens død ud fra en mere symbolsk og emotionel forståelse, som kommer til udtryk i forestillingen om, at datteren hopper ombord på kufferten sammen med de andre børn. Attig (2000) peger på, at grieving processen ikke handler om, hvor store skridt den sorgramte tager eller hvilke skridt, men at den aktive proces består i at *tage* et skridt. Attig vil forstå Lines og Simons tilgange til at finde mening i datterens død som værdifulde, idet potentialet i sorgprocessen ikke består i, hvilke valg forældrene tager, men at de tager et valg. I dette tilfælde består valget dermed i at forholde sig til deres datters død og at forsøge at finde mening heri.

Således bevidner ovenstående også om, hvordan forældre kan forholde sig forskellige til tabet og sorgen over deres barns død, og at parforholdet således skal kunne rumme dette. I ovenstående eksempel forsøger begge forældre at finde mening i datterens død, men forholder sig til det ud fra

forskellige perspektiver. I et af empiriens andre interviews finder jeg ikke samme lighed i måden, hvorpå forældrene forholder sig til deres barns død. I interviewet deltager Morten, som har mistet sin datter. Mortens partner har ikke ønsket at medvirke i interviewet, hvorfor følgende er med udgangspunkt i Mortens perspektiv. Morten beskriver, hvordan de mistede deres andet barn, fordi livmoderen bristede under fødslen:

“Jeg var ikke derinde overhovedet, hvor de skar hende (læs: Mortens partner) op. Jeg sad i et rum lige ved siden af, så da de kom med vores datter, der var hun død (...). Åhh, det var sådan meget grænseoverskridende. Det er nok det mest forfærdelige, jeg nogensinde har prøvet. At sidde i det her lille bitte rum, og jeg husker tydeligt, for jeg sad sådan over i et hjørne i en stol og lige i nakkehøjde, der var sådan en hylde, så jeg sad med hovedet helt på skrå og rørte mig ikke i fjorten minutter.” (Morten, bilag 5a, l. 65-73)

Morten beskriver, hvordan det var grænseoverskridende og forfærdeligt at sidde i rummet, mens lægerne arbejdede med hans datter. Udover hans brug af ord til at beskrive situationen, kommer dette også til udtryk i hans kropslige beskrivelser af, hvordan han sad i hjørnet af rummet med hovedet på skrå. Morten beskriver, hvordan ikke rørte sig i det første fjorten minutter, mens han befandt sig i rummet, hvilket også giver et billede af, at han befandt sig i en tilstand af chok. Ved hjælp af kropsfænomenologiens forstår jeg således ovenstående beskrivelse som et udtryk for, hvordan subjekt, bevidsthed og krop er tre uadskillelige enheder. Mortens kropslige væren-i-verden kommer til udtryk i ovenstående citat, hvor han beskriver hans egen væren i rummet. Dette forstår jeg som et udtryk for, at Morten som subjekt med sin krop og bevidsthed er sammenviklet med og af verden omkring ham, hvilket især kommer til udtryk i hans beskrivelse af, hvordan han sidder i rummet med hovedet på skrå for ikke at støde hovedet på hylden. Dette kan ses i forlængelse af Merleau-Pontys forståelse af subjektet som *være* en krop frem for at *have* en krop (Baldwin, 2004). Mortens datter dør et døgn efter fødslen, og Morten beskriver de efterfølgende dage på hospitalet. Når han omtaler datteren efter hendes død, bruger han ord og sætninger såsom: “babylig”, “den her baby” og “den her døde baby” (Morten, bilag 5a, l. 160-186). Dette forstår jeg som et udtryk for, at Morten distancerer til sin datters død ved at omtale hende som et “babylig” eller “en død baby” frem for ”min datter”. Dette står, jf. Mortens egne beskrivelser, i kontrast til hans partner, som forholder sig anderledes til datterens død:

”Hun ville bare gerne holde, havde hende op ved sig og gerne sidde med hende. Og jeg synes jo, at det var meget grænseoverskridende med det her lille babylig (...). Men det var også, fordi jeg havde det... Jeg ville ikke tage noget fra hende, som hun havde brug for, selvom jeg nok måske havde brug for noget andet. Jeg ville jo gerne have hende væk så hurtigt som muligt. Få hende ud af værelset, så vi kan tage det næste skridt videre, og der

var min kone ikke på det sted. Så dagen efter, efter vi har ligget der natten over, med den her døde baby (...).” (Morten, bilag 5a, l. 159-169)

Førnævnte citat rummer beskrivelser af, hvordan Morten og hans partner befinder sig forskelligt med deres døde datter, men også hvordan han tilsidesætter sine egne behov for sin partner.

Ligeledes rummer beskrivelsen hvordan Morten distancerer sig til sin datters død ved gentagne gange at omtale hende som et “babylig” og “den her døde baby”. Mortens partner derimod har, ifølge Morten, et stort behov for at holde datteren og have hende op til sig, hvilket jeg forstår som et udtryk for hendes kropslige erfaringer, som præger hendes prærefleksive verden og således måden, hun agerer med sit barn på. Morten beskriver det som grænseoverskridende at skulle holde datteren samt være i rum med hende, fordi hun er død, men anerkender sin partners behov for at være tæt på sit barn. Med udgangspunkt i førnævnte citat forstår jeg dét at rumme hinandens forskelligheder som et essentielt element i et parforhold i sorg.

Tema: Oplevelsen af sorg

Temaet *oplevelsen af sorg* rummer beskrivelser af, hvordan deltagerne oplever sorgen som subjekt, men også hvordan sorgen opleves i deres parforhold efter tabet af deres barn. Sofie beskriver tiden efter sine børns død således:

”Mmm... Ja ja, og jeg ved ikke hvem jeg er mere. Jeg havde et meget klart billede af, hvem jeg var, da jeg var de der 25. (...) Hvis jeg skulle prøve at forklare det. Så er det ligesom at kigge på sig selv. Som har man lige været i bad. Du kan godt se, der står nogen, men du kan ikke se nogen. Du kan ikke se noget klart. (...) Men så efterhånden som det tørrer, så ser du mere og mere af dig selv... Ikke?” (Sofie, bilag 5c, l. 1701-1708)

Sofie beskriver sorgen som en dugget og sløret tilstand, som når du træder ud af badet, og spejlet er dugget til, så man kun lige kan ane silhuetten af sig selv. Sofie tegner et billede af ikke at kunne genkende sig selv, og at hendes væren-i-verden er sløret. Endvidere beskriver hun, hvordan hun med tiden ser verden mere klart og begynder at genkende sig selv. Jeg forstår dette ud fra Køsters anskuelse af sorg som en grundlæggende ændring i den efterlattes kropslige væren-i-verden (Køster, 2019). Den grundlæggende ændring i Sofies væren-i-verden består ligeledes i en ændring i hendes grundstemning, som Køster (2019) benævner fundamental-affektivitet. Køster (2019) peger på, at sorg ikke skal forstås som korte, episodiske bølger, men derimod som en vedvarende ændring i den efterlattes kropslige væren og grundstemning. Dette kan ses i relation til Sofies beskrivelse af sorgen, som beskrives som en proces i forandring. Sofies beskrivelse ser jeg som et udtryk for, hvordan sorgen skal forstås som en livslang proces, som henholdsvis Attig (2004) og Køster (2018)

også udtrykker. Sofies beskrivelse af, hvordan hun med tiden ser mere og mere af sig selv i spejlbilledet kan forstås ud fra Attigs begreb genlæring af selvet. I relation til dette er Sofies beskrivelse et udtryk for, hvordan hun med tiden genlærer sit selv og verden omkring hende, hvilket viser sig i, hvordan spejlbilledet bliver mere synligt med tiden. Endvidere forstår jeg hendes beskrivelse som et udtryk for, hvordan hendes prærefleksive verden er ændret grundet tabet af hendes to børn og således også hendes intentionalitet i verden. Køster (2019) peger på, hvordan tabserfaring ændrer subjektets grundlæggende intentionalitet, hvilket kommer til udtryk i følgende citat:

”Det har vi også snakket om flere gange... Min kæreste og jeg. Altså vi skal snart have en skabsfryser, for vi har haft to døde børn i den fryser (...). Og det er jo også bare... Hvem er det normalt for at tale om, at man har haft døde børn i fryseren? Det er meget normalt for os.” (Sofie, bilag 5c, l. 1689-1695)

Sofie smiler, mens hun fortæller og bruger således også humor som en måde at være i sorgen på. Jeg ser brugen af humor samt førnævnte citat som et udtryk for, hvordan Sofies intentionalitet har ændret sig i takt med, at hun har mistet sine børn. Hun beskriver selv, hvordan det er blevet normalt at tale om at have døde børn i fryseren, men er bevidst om, at det ikke ville være det for andre. Således anser jeg dette som et udtryk for, hvordan tabserfaringen har ændret ikke bare Sofie, men parrets grundlæggende væren-i-verden; herunder deres rettet mod og af verden. Således kan man også anskue sorg som en ændring i parrets fælles livsverden og således ikke kun en ændring i det enkelte subjekts prærefleksive livsverden. I ovenstående tilfælde fremstår det, hvordan parret finder hinanden i en fælles livsverden med en fælles ændring i deres intentionalitet, hvorfor de kan tale om, hvordan det at have døde børn i fryseren er blevet normalt for dem. Vha. Attigs sorgforståelse; herunder metaforen om subjektets liv som værende et spindelvæv bestående af tråde, er det svært at generalisere sorg, da Attig peger på, at sorgen er individuel. De nuancerede og mangeartede beskrivelser af sorg kommer ligeledes til udtryk hos Simon, som beskriver sin sorg:

“(...) jeg tror nærmere mit hoved. Det er sådan en radio, der kører, og så ligesom når man er imellem to forskellige master, så er der noget, der lige *grr* kommer ind (...) Man tuner lige pludselig ud, og så er man et helt andet sted. Hoppet over på en anden sendemaste.” (Line og Simon, bilag 5d, l. 627-630)

Simon sammenligner sin sorg med en radio, der sommetider bevæger sig mellem to master, hvilket resulterer i dårligt signal og støj på linjen. Jeg forstår hans beskrivelse som at sorgen for ham består af to master, hvor det ene symboliserer den prærefleksive, levede dagligdag og den anden mast er et udtryk for sorgen og savnet til hans datter. Således lægger dette sig godt op af Attigs forståelse om

genlæring af selvet, og at subjektet befinder sig i en verden med henholdsvis kendte og ukendte elementer, som det på ny skal lære at finde sig til rette i.

Oplevelsen af sorg kommer til udtryk på forskellig vis hos deltagerne. Morten beskriver, hvordan han oplevede at blive overset af hospitalets sundhedspersonale, hvilket han italesætter på følgende vis:

Morten: "Jeg synes, der er rigtig meget fokus på kvinderne. Fra sygehusets side af. Der er rigtig meget fokus på (partnerens navn), og jeg kunne måske godt have haft brug for nogen pointers."

Interviewer: "Ja"

Morten: "Måske ikke nødvendigvis hvor meget, jeg lige skulle håndtere sorgen selv, men hvordan jeg skulle kunne håndtere (partners navn)" (Morten, bilag 5a, l. 634-638)

Morten beskriver, at han oplever et overvejende fokus på hans partners trivsel og velbefindende på hospitalet, hvor han mangler at blive set og støttet i sorgen. Morten efterspørger et større fokus på, hvordan han bedst muligt kan støtte sin partner, hvilket er et udtryk for, hvordan Morten forsøger at anerkende sin partners sorg. For to af de kvindelige deltagere er oplevelsen af sorg forbundet med følelser som skam og skyld, som dog kommer til udtryk på forskellig vis. Line beskriver, hvordan hun i tiden efter sin datters død har reflekteret over sin datters død:

"Så det er... Det er en af de flashbacks jeg har, og så har jeg en film kørende hele tiden. Den kører hele tiden oppe i hovedet. Hvad er der sket? Hvad har jeg gjort? Hvad gjorde jeg op til? Skulle jeg have fulgt min intuition med, at et eller andet galt her (...). Når jeg så endelig havde en bekymring, så mærkede jeg den ikke rigtig efter." (Line og Simon, bilag 5d, l. 582589)

Line beskriver, hvordan hun efterfølgende har reflekterer over, hvorvidt hun skulle have lyttet mere til sin intuition omkring, at noget føltes galt. Jeg forstår ovenstående som et udtryk for, at Line føler en form for skyld, fordi hun ikke handlede på sin bekymring. Sofie beskriver ligeledes en form for skam og skyld, som dog kommer mere kropsligt til udtryk:

"Jeg har ikke... Jeg kan ikke det, som kvinder mest naturligt kan. Føde børn og altså. Det er to gange nu, og begge gange er det min krop, der har fejlet. Det er ikke noget, jeg aktivt har gjort. Det ved jeg jo godt, men jeg føler bare, at min krop sådan har... Altså forrådt mig ikke? Og jeg kan jo ikke bare droppe den vel? Den bliver jo ligesom nødt til at være med. Hele tiden." (Sofie, bilag 5c, l. 1473-1476)

Således beskriver Sofie, hvordan hun føler, at hendes krop har fejlet, fordi hun har mistet to børn under graviditeten. Hun beskriver ligeledes, hvordan kroppen konstant minder hende om denne skyld, fordi hun ikke kan løsrive sig fra den. Dette ser jeg med udgangspunkt i kropsfænomenologien; at Sofie netop ikke *har* en krop, men *er* sin krop, hvorfor Sofie beskriver følelsen af ikke at kunne adskille sig fra sin krop og dermed den skyld og skam, der er forbundet med den. Ligeledes bevidner dette også om den sociokulturelle kontekst, som præger Sofies kropslige-væren-i-verden. Ud fra Køster og Winther-Lindqvist (2018) forstår jeg Sofies kropsskam som et udtryk for, hvordan hendes prærefleksive og kropslige væren-i-verden er sedimenteret af kropslige erfaringer samt historiske og kulturelle elementer. Således er Sofies oplevelse af, at hendes krop har forrådt hende ikke kun et udtryk for hendes egne kropslige erfaringer, men et udtryk for hvordan kulturelle forståelser af det at være mor og kvinde har betydning for hendes kropslige væren-i-verden.

To af undersøgelsens andre deltagere, Maria og Rasmus, beskriver hvordan de som par befinder sig i sorgen over at have mistet deres datter:

”Vi har sådan fundet... Den der måde at give plads til hinanden og finde en fælles vej, hvor vi kan snakke sammen og lytte til hinanden og lige give hinanden et kram, hvis der er brug for det, og lidt plads, hvis der er brug for det.” (Maria og Rasmus, bilag 5b, l. 1084-1086)

Maria og Rasmus beskriver, hvordan de kort efter datterens død fandt ud af, at de ofte havde forskellige behov i sorgen. Maria havde behov for at udtrykke sin sorg gennem ord og tårer samt fysisk berøring, hvor Rasmus til tider havde brug for plads og afstand, når han savnede sin datter. Rasmus bruger, i beskrivelsen ovenfor, ordene “fælles vej” som et udtryk for, hvordan de fandt plads til parrets individuelle behov i sorgen. Vha. Attigs spindelvæv metafor (Attig, 2010) kan man forstå parforholdet som havende sit eget spindelvæv, som mister stabilitet og balance, når man som par og forældre mister et barn. Dét Rasmus beskriver ovenfor kan ses som et udtryk for, hvordan nye tråde skabes og videreudvikler det spindelvæv, der var basen for parforholdet før tabet. For at genfinde stabilitet i parforholdet, må parret etablere nye tråde, hvilket Maria og Rasmus beskriver som at finde en “fælles vej”. På tværs af empirien fandt jeg, at deltagerne beskriver at have et anderledes behov i sorgen end sin partner. Følgende er et uddrag fra interviewet med Line og Simon:

Line: ”Du er meget praktisk anliggende og gør det, hvor jeg er mere... Jeg kan godt sidde på sofaen en hel dag og... Men vi respekterer hinandens måder at håndtere det på. ”

Simon: ”Ja... Altså, må jeg tage den videre?”

Line: ”Ja.”

Simon: ”Ja. Fordi at... Allerede fra da vi... Dagen efter da vi snakkede om det der. Der snakkede vi om, at nu skal vi huske at validere. Altså bekræfte hinanden, når vi har noget, og det har vi bare gjort lige siden.” (Line og Simon, bilag 5d, l. 926-931).

Samtalen mellem Line og Simon rummer en gensidig respekt for hinanden, som blandt andet viser sig i måden, hvorpå Simon spørger Line, om han må fortsætte samtalen. Således anerkender han Line og vil sikre sig, at han ikke overskrider hendes grænse ved at bryde ind i hendes fortælling. Ligeledes fremgår det, at de relativt hurtigt efter datterens død var opmærksom på, at de skulle passe på deres forhold og hinanden. I relation til Line og Simons forskellige måder at bearbejde sorgen på, beskriver Simon:

”(...) Jeg skammede mig jo sådan lidt i starten, for jeg havde sådan et behov for, kunne jeg mærke, at jeg skulle ud. For vi har jo et gammelt hus, så jeg skulle reovere nogle ting og sådan. Jeg skulle lave et eller andet. Jeg skulle føle hver dag, at jeg havde opnået et eller andet. (...) Og det var ikke fordi, at jeg ikke tænkte på (navn på afdøde datter), mens jeg gjorde det. Det var bare sådan et behov for at gå i seng og tænke: Der skete også noget.” (Line og Simon, bilag 5d, l. 937-943).

Hvor Line beskriver ovenfor, at hun finder ro i at ligge på sofaen én hel dag, beskriver Simon, hvordan han har behov for at trække sig ved at reovere deres hus. Ligeledes beskriver han, hvordan han i starten skammede sig over sit behov. Dette kan begribes ud fra Køster og WintherLindqvist (2018), hvor Simons væren-i-verden sedimenteres af kropslige erfaringer, historie og relationelle samspil, men også sociale strukturer. Det at Simon beskriver, hvordan han skammede sig i starten kan være et udtryk for, at han har en opfattelse af, hvordan man ”bør” sørge. Endvidere forklarer han, hvordan det at reovere hus ikke er ensbetydende med, at han ikke tænker på sin datter, men at det blot er hans måde at være i sorgen på.

Forskellige behov i parforholdet kommer ligeledes til udtryk hos Morten, som beskriver, hvordan han ser forskellen på sorg hos mænd og kvinder: ”Vi leder efter løsninger ikke? Og kvinder der bare gerne vil snakke om det. Der skal ikke nødvendigvis løses noget. Der skal bare lyttes ikke? Man skal blive hørt.” (Morten, bilag 5a, l. 291-292). Morten beskriver, hvordan han forstår sin rolle i sin partners sorg; at vigtigheden ligger i at lytte og være til stede. Ligesom Maria beskrev at have behov for at snakke om deres afdøde datter, beskriver Morten, at hans partner har et større behov for at tale om deres afdøde datter, end han har. Dog anerkender han også, undervejs i samtalen, at behovet også gør sig gældende hos ham, men at han ikke formår at starte samtalerne. Morten beskriver, hvordan parrets fælles ture til kirkegården ofte resulterer i samtaler:

”Og nogle gange, så tricker det (læs: at tage på kirkegården) nogle samtaleemner, som vi måske ikke lige bare lige sådan random kan hive ud, selvom man går og har det på hjertet. Så er det lidt en tricker til at få snakket om nogle ting og bearbejde.” (Morten, bilag 5a, l. 235-237).

Ovenstående eksempel tegner et billede af, at Morten også har et behov for at tale om sin datter, hvilket kommer til udtryk i sætningen: “selvom man går og har det på hjertet” (Morten, bilag 5a, l. 235-237). Jeg forstår dette som et udtryk for, at Morten i nogen grad har samme behov som sin partner, men at det ofte er partneren, der formår at kommunikere sine behov. Som nævnt tidligere forstår jeg ikke kun Attigs teori om genlæring af selvet, som en genlæring af subjektets selv, men også en genlæring af parforholdets væren-i-verden. Hermed forstår jeg Morten og hans partners relation som skulle genlæres efter tabet af deres datter. Selvom Morten ikke, i samme grad som Maria og Rasmus, formår at sætte ord på at finde en “fælles vej” i sorgen, så forstår jeg ovenstående citat som et udtryk for, hvordan Morten og hans partner formår at støtte hinanden i sorgen og dermed finde en fælles vej at begå sig på i sorgen og savnet over deres datter.

Den essentielle struktur

På baggrund af ovenstående analyse vil jeg præsentere det undersøgte fænomens essentielle struktur med udgangspunkt i de tre hovedtemaer; *før tabet*, *døden* og *oplevelsen af sorg*.

Før tabet

I temaet *før tabet* tegner der sig et billede af, at de kvindelige deltagere alle havde en kropslig fornemmelse af anderledeshed. Kvindernes oplevelse forinden tabet var således præget af bekymringer og kropslige sanselige oplevelser, som de kvindelige deltagere fandt svære at beskrive med ord. De mandlige deltagere beskrev at holde fast i håbet og det positive aspekt velvidende om situationens alvor.

Døden

Døden som tema rummer en essentiel struktur af oplevelsen af sorg, kærlighed, håb og stolthed hos forældre, som mister et barn perinatalt. En enkelt af undersøgelsens deltagere finder det svært at knytte bånd til sit døde barn, men for resten af deltagerne rummer deres beskrivelser en autentisk oplevelse af at være forældre på trods af, at barnet er dødt. Dette udmønter sig i, at forældrene befinder sig med barnet, som var det levende ved eksempelvis at give det tøj på, hvilket bidrager til forældrenes oplevelse af at være “rigtige” forældre.

Oplevelsen af sorg

Hos forældre som mister et barn perinatalt, beskrives oplevelsen af sorg som en grundlæggende ændring i forældrenes kropslige væren-i-verden. Endvidere tegner der sig et billede af, hvordan deltagerne veksler mellem livet, som de kendte engang og det liv, som de nu skal befinde sig i uden deres barn. Endvidere beskriver deltagerne oplevelsen af at have forskellige behov i sorgen, hvilket kræver, at de i parforholdet evner at anerkende hinandens behov samt kommunikere deres egne, individuelle behov.

I efterfølgende afsnit følger en diskussion af analysens essentielle struktur og forskningsoversigtens fund.

Diskussion

Under udarbejdelsen af min undersøgelse var jeg bevidst om udelukkende at inddrage forældre, som havde mistet et barn perinatalt, hvilket jeg definerede fra GA 22 +0 til en uge efter fødslen. Som nævnt i forskningsoversigten bestod en del af de inddragede forskningsstudier ikke udelukkende af forældre, som havde mistet et barn perinatalt, men også forældre som havde mistet ældre børn. På baggrund af dette fandt jeg det derfor relevant at foretage en undersøgelse, hvor det empiriske materiale var så indskrænket og fokuseret som muligt på det at miste et barn til perinatal død. På baggrund af min egen undersøgelse og datamateriale med seks deltagere, finder jeg det interessant at diskutere mine resultater fra den teoribaseret analyse op i mod fundene i undersøgelsens forskningsoversigt. Således vil indeværende afsnit indeholde en diskussion af ligheder, forskelle, nuancerer og relevante perspektiver mellem forskningsoversigtens og undersøgelsens fund.

Afslutningsvist følger en diskussion af undersøgelsens kvalitet.

Oplevelsen af sorg

I undersøgelsens analyse kom det til udtryk, hvordan oplevelsen af sorg viste sig som en generel ændring i forældrenes væren-i-verden. Deltagerne beskrev, hvordan de blandt andet oplevede at veksle mellem to forskellige dimensioner i deres væren-i-verden; deres levede liv som det var før tabet, og det liv de nu skal lære at befinde sig i uden deres barn. Af forskningsoversigten fandt man ligeledes, at forældre i sorg ofte beskrev oplevelsen af at mangle en essentiel del af dem selv (King et al., 2021). Endvidere beskrev flere studier, hvordan sorg hos forældre var forbundet med symptomer på angst, depression og PTSD (Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015; King et al., 2021). Dette fund adskiller sig fra analysens fund, idet min undersøgelse ikke rummer psykiske tilstande såsom angst, depression og PTSD. Dermed kan min undersøgelse hverken af-

eller bekræfte dette fund. Dog viser der sig en sammenhæng mellem kvinders oplevelse af skyld i henholdsvis forskningsoversigten og undersøgelsens analyse. Undersøgelsens analyse pegede på, at oplevelsen af sorg hos kvinder var forbundet med oplevelsen af skyld og skam i forbindelse med tabet af sit barn. Dette fund var i tråd med udvalgte forskningsstudier, som fandt lignende fund (Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015; King et al., 2021; Testoni et al., 2020). Et udvalg af førnævnte studier fandt ligeledes, at kvinder oftere end mænd oplevede at føle skyld i forbindelse med tabet af deres barn (Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015). I analysens fund fandt jeg, at det kun var kvinderne, som italesatte skylden, men dette ser jeg dog ikke nødvendigvis som et udtryk for, at de mandlige deltagere ikke også føler skyld, men blot at mændene ikke berørte dette emne under interviewene. Som det eneste studie fandt Burden et al. (2016) en sammenhæng mellem skyld hos kvinder og et negativt syn på egen krop. Dette var ligeledes at finde i analysen, hvor Sofie berettede om at skamme sig over sin egen krop samt oplevelsen af ikke at kunne gøre dét, en kvinde bør kunne; at bringe liv til verden. I Burden et al. (2016) fremgik det, at et negativt selvbillede ofte var forbundet med oplevelsen af at være en fiasko, fordi kroppen ikke formåede at føde et levende barn. Dette er i tråd med analysens fund. Et andet aspekt, som ikke understøttes af analysens fund er sammenhængen mellem et negativt kropsbillede og lysten til sex med sin partner. Burden et al. (2016) pegede på at et negativt kropsbillede ofte var forbundet med en reduceret lyst til sex. Deltagernes seksualliv og seksuelle intimitet var et tema, som ikke fremgik af analysens fund. Dog var det et fund, som gik igen på tværs af de udvalgte forskningsstudier (Albuquerque et al., 2016; Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015). Fundene i forskningsoversigten viste, at der generelt var en nedsat lyst til seksuel intimitet hos forældre, som havde mistet et barn.

Et andet fund som gik igen på tværs af analysen og forskningsoversigten var forældrenes beskrivelse af stolthed forbundet med deres døde barn. Analysens fund beskrev, hvordan forældre oplevede stolthed og kærlighed ved synet af deres barn, og hvordan de oplevede at føle sig som forældre, selvom deres barn var dødt. Disse fund gik ligeledes igen i King et al. (2021) samt Burden et al. (2016), men især King et al. (2021) fandt, hvordan det at blive behandlet som forældre havde positive indvirken på forældrenes tilknytning til deres døde barn. I analysen fremgik det ligeledes af Sofies beskrivelse, at hun fandt det meget essentielt at give sit barn sokker på, inden han skulle i fryseren, idet dette var en sidste måde, hvorpå hun kunne føle sig som mor for sit barn. Af analysen fremgik det ikke, hvordan sundhedspersonale, familie og venner havde indvirken på forældrenes oplevelse af at føle sig som forældre. Dette blev dog belyst i King et al. (2021), hvor deltagere

beskrev, hvordan sundhedspersonalets behandling af barnet, som var det et levende barn, havde stor betydning for forældrenes oplevelse af at være forældre.

At befinde sig forskelligt i sorgen

Af analysen fremgik det, at deltagerne beskrev at reagere forskelligt både før, under og efter tabet af deres barn. I analysen var det et gennemgående mønster, at mænd før tabet i højere grad var håbefulde og positive, hvor de kvindelige deltagere beskrev bekymringer i forbindelse med deres kropslige sansninger af en anderledeshed. I forskningsoversigten fremgik det, at flere af forskningsstudierne ligeledes fandt, at mændene og kvinderne havde forskellige måder at være i sorgen på. At de mandlige deltagere i høj grad forsøgte at være positive før tabet, er et fund, som bekræftes i studiet Obst. et al. (2020), som fandt, at mænd ofte agerer den støttende part over for kvinden samt varetager praktiske gøremål som en reaktion på tabet og sorgen. Dette forstår jeg som værende i forlængelse af fundene i mit studie, da en måde at støtte sin partner på kan være ved at vise ro, stabilitet samt forholde sig positivt til situationen. Dette kan være et forsøg på at beskytte sin partner for den smerte og sorg, der er forbundet med at miste et barn, men eventuelt også sin familie så den fortsat kan eksistere. Obst. et al. (2020) fandt, at en del af deltagerne i studiet fandt det givende at agere den støttende part over for sin partner, hvor andre af studiets mandlige deltagere beskrev at føle sig marginaliserede i sorgprocessen og ikke få den støtte og hjælp, som mændene følte behov for. Burden et al. (2016) fandt ligeledes bekræftende fund, som viste, at mænd der havde mistet et barn oplevede at føle sig marginaliserede i sorgen. Dette fund gik kun gradvist igen hos én af undersøgelsens mandlige deltagere Morten, som oplevede, at hospitalets personale i overvejende grad fokuserede på partnerens sorgproces. Dog adskiller Mortens oplevelse sig fra fundene i Obst. et al. (2020) og Burden et al. (2016), idet hans oplevelse baserede sig på et ønske om mere vejledning i, hvordan han skulle drage omsorg for sin partner. Således fremgik det af analysen, at Mortens oplevelse af det overvejende fokus på kvindens sorg ikke omhandlede et behov om øget støtte i sin egen sorg, men i højere grad hvordan han kunne støtte sin partner bedst muligt. Fundene i analysen viste, at der var flere af deltagerne, som beskrev opmærksomheden i at drage omsorg for hinanden i sorgen. Dette kom eksempelvis til udtryk ved, at flere af deltagerne beskrev, hvordan de støttede og anerkendte partnerens behov på trods af, at de ikke nødvendigvis selv oplevede at have samme behov som partneren. Dette kunne være behov som at besøge barnets gravsted, tale om barnet eller udtrykke sin sorg gennem gråd. Fundene i analysen afspejlede, at de kvindelige deltagere ofte have større behov for at tale om savnet og deres barn samt udtrykke sig

via gråd, hvor de mandlige deltagere ofte beskrev at trække sig tilbage for at være i sorgen alene. Som analysens fund viste, var størstedelen af deltagerne opmærksomme på at kommunikere deres behov hvilket jeg, i lyset af forskningsoversigtens fund, forstår som et essentielt element i et parforhold i sorg.

Forskningsoversigten præsenterede, at par ikke nødvendigvis behøvede at benytte sig af de samme sorgstrategier, men at vigtigheden lå i at kunne forstå og anerkende hinandens sorg (Albuquerque et al., 2016; Avelin et al., 2013), hvilket ligeledes var fund som gik igen i analysen. Parforholdets betydning for det enkelte subjekts sorg gik således igen i Scheidt et al. (2012). Studiet fremlagde fund, som pegede på, at par som overordnet vurderede deres parforhold som godt scorede lavt på henholdsvis sorg, depression og angst. Da sorg, depression og angst er psykiske tilstande, som jeg ikke er i stand til at måle ud fra min undersøgelse, kan jeg ikke drage samme konklusioner. Dog peger ovenstående fund på, at parforholdet har betydning for det enkelte subjekts sorg, hvilket også viser sig i de resterende fund, hvor anerkendelse og kommunikation i parforholdet synes at være et vigtigt parameter i den individuelle sorgbearbejdning.

Avelin et al. (2013) præsenterede mulige forklaringer på, hvorfor kvinder og mænd ofte befinder sig i forskelligt i sorgen. Studiet pegede på, at dét at kvinden kropsligt er forbundet med barnet kan have en indvirkning på tilknytning til barnet og dermed den efterfølgende sorgreaktion. Dette stemmer godt overens med kropsfænomenologiens forståelse af subjektet som kropsligt sammenviklet med og af verden. Endvidere forstod studiet også de kulturelle forventninger til køn, som havende en potentiel betydning for, hvordan man som kvinde og mand reagerer udadtil i sorg. Således fremgik det af studiet, at der kan være kulturelle og sociale normer, som kan have indflydelse på, hvilke forventninger forældre oplever i sorgbearbejdning i relation til deres køn. Avelin et al. (2013) fremlagde desuden, at sorg skal forstås som individuel og således, må man tage højde for det enkelte subjekts historie samt den interpersonelle relation i parforholdet. Den individuelle hensyntagen finder vi ligeledes i Attig (2010) samt i Køster og Winther-Lindqvist (2018). Dog adskiller Køster og Winther-Lindqvist sig i nogen grad fra menneskesynet i Avelin et al. (2013). Hvor Avelin et al. (2013) anskuer subjektets sorgreaktion som påvirket af individuelle faktorer hos den enkelte samt kulturelle normer og forventninger, anskuer Køster og Winther-Lindqvist (2018) subjektets væren-i-verden som sammenviklet af alle disse dele på én gang. Således benytter Køster og Winther-Lindqvist (2018) sig ikke af en adskillelse af disse

elementer, som jeg finder i Avelin et al. (2013). Derimod anskuer de subjektet ud fra begrebet historical selfhood, som beror på en forståelse af, at subjektets individuelle væren-i-verden beror på personlige, kropslige erfaringer sammenviklet med sociokulturelle normer (Køster & Winther-Lindqvist, 2018, s. 542). Dog peger både Attig (2010), Køster og Winther-Lindqvist (2018) samt Avelin et al. (2013) på, at man må tage højde for det individuelle aspekt, når man anskuer et subjekt. Baseret på fundene i undersøgelsens forskningsoversigt samt analyse tyder det på, at et vigtigt aspekt i et parforhold i sorg er evnen til at anerkende sin partners sorg. Dog peger forskningsoversigten også på, at dette fund baseres på en hårfin balance mellem at anerkende sin partners behov, men uden at underkende sine egne behov i sorgen. Forskningsstudiet, Strobe et al. (2013), anvendte begrebet partneroriented-self-regulation (POSR), som beskriver dét fænomen, hvor en partner nedregulerer sine

egne følelser med henblik på at beskytte sin partner. Som det fremgik af forskningsoversigten, fandt man, at POSR viste at intensivere sorgen hos begge parter; både dén der nedregulerede sin sorg, men paradoksalt nok også dén, som partneren forsøger at beskytte. Således kan man, på baggrund af fundene i analysen og forskningsoversigten, forstå dynamikken i et parforhold i sorg som balancerende mellem at møde hinandens behov i sorgen, men uden at nedregulere sin egen sorg, da forskningen viser, at dette ikke har en gavnlig effekt for forældrenes sorgbearbejdning. Med anerkendelse og åbenhed i et parforhold følger god kommunikationen, hvilket forskningsoversigtens fund viste havde en positiv effekt på trivslen i et parforhold efter et barns død. Endvidere pegede flere studier på, at åben kommunikation omkring tabet havde en positiv effekt på forældrenes individuelle sorg og således ikke kun på trivslen i parforholdet (Albuquerque et al., 2016, 2017; Obst et al., 2020).

Et teoretisk perspektiv på sorg

I de udvalgte forskningsoversigter benyttede studierne sig af forskellige sorgteorier til at belyse sorg hos forældre, som mister et barn. I dette afsnit ønsker jeg at diskutere et udvalg af disse sorgteorier op imod undersøgelsens teoretiske fundament. Forskningsstudierne benyttede tosporsmodellen af Margaret Stroebe og Henk Schut (1999), tilknytningsteori med udgangspunkt i John Bowlby (1980) samt Dennis Klass', Phyllis Silverman's og Steven Nickmanns teori om vedvarende bånd (1996). I studierne blev Bowlby anvendt til at belyse, hvordan tilknytningen mellem mor og barn allerede opstår i graviditeten. Dette med henblik på begribe sorgforståelsen, når forældre mister perinatalt

(Scheidt et al., 2012). Ligeledes beskrev Scheidt et al. (2012), hvordan den spirende tilknytning i graviditeten kan føre til en øget sårbarhed samt refleksion om tilknytningen til egne omsorgspersoner. Studiet ekspliciterer ikke, hvorvidt dette er gældende for både kvinden og hendes partner, men fremlægger at det er graviditeten, som medfører en øget sårbarhed og refleksion. Således bærer det teoretiske udgangspunkt i Scheidt et al. (2012) præg af en normativ forståelse af familieliv og forælderroller, hvor der er et overvejende fokus på, hvordan graviditeten påvirker kvinden og hendes tilknytning til barnet og ikke i samme grad, hvordan det påvirker manden i forældreskabet. Ligeledes anvendes Bowlby i studierne til at beskrive, hvordan forældrenes individuelle tilknytningsmønstre kan have betydning for sorgbearbejdningen samt trivslen i parforholdet. At have fokus på det individuelle subjekt bidrager til at forstå kompleksiteten og nuancerne, når man undersøger, hvordan tabet af et barn påvirker parforholdet. Idet et parforhold er en dyadisk relation bestående af to mennesker, er det oplagt at se på det enkelte subjekt for at forstå helheden i parforholdet. Med udgangspunkt i Bowlbys tilknytningsteori (1980), kan man således anskue subjektets tilknytningsmønstre som havende betydning for subjektets individuelle sorgbearbejdning og i forlængelse heraf parrets parforhold efter tabet af et barn. Tilknytningsteorien af Bowlby (1980) har elementer af et deterministisk menneskesyn, hvor subjektet i høj grad er determineret af tilknytningen til sine forældre. Med udgangspunkt i dette får forældrenes tilknytningsmønstre således stor betydning for subjektets individuelle sorgbearbejdning og herunder parrets indbyrdes relation. Det individuelle perspektiv viser sig ligeledes hos Attig (2010), men dog i et andet format. Attigs sorgteori baserer sig på en forståelse af subjektets evne til at handle i sorgen. Således anskuer Attig (2010) sorg ud fra en forståelse af, at det sørgende subjekt må træffe valg som en del af sorgbearbejdningen. Dette læner sig op af et menneskesyn, som ikke anskuer subjektet som passivt i sit eget liv, men derimod fri til at handle. På den anden side efterlader det et stort ansvar hos det enkelte subjekt, da subjektets sorg reduceres ned til valg, som subjektet står alene om at træffe.

I forlængelse af tilknytningen mellem forældre og barn, benyttede Testoni et al. (2020) sig af 'Klass', Silvermans og Nickmanns teori om vedvarende bånd (1996). Studiet anvendte teorien til at belyse, hvordan det at bevare en form for tilknytning til sit døde barn havde en gavnlig effekt for mødrenes sorgbearbejdning i studiet. En form for tilknytning til barnet kunne eksempelvis være at besøge barnets gravsted eller have små figurer i hjemmet, som symboliserede det afdøde barn. Dog fremlagde studiet at på trods af deres fund, som viste, at vedvarende bånd havde en positiv effekt på mødrenes sorg, viser eksisterende forskning divergerende fund i forhold til dette. Forskning tyder på, at vedvarende bånd i form af minder, spiritualitet og symbolske elementer kan have en gavnlig effekt for den sørgende i at acceptere og erkende sit tab (Testoni et al., 2020). Dog peger andet

forskning på at den sørgendes behov for at skabe tilknytning til afdøde kan være et udtryk for benægtelse og en såkaldt usund sorgbearbejdning (Testoni et al., 2020). Anskuer man teorien om vedvarende bånd i relation til Attigs sorgteori, anskuer begge teorier sorgen som en proces, der eksisterer over tid og således ikke en proces, der kan reduceres ned til hverken faser eller specifikke opgaver. Attig (2004) tilbyder en forståelse af, hvordan den sørgende på ny skal genlære sin væren-i-verden, samt hvordan det essentielle i sorgen ligger i subjektets individuelle valg. Dog peger Attig ikke på hvilke valg, subjektet skal foretage i sorgen, men blot at det er valget, som er afgørende for subjektets sorgbearbejdning. Teorien om vedvarende bånd (Klass, Silverman & Nickman, 1996) tilbyder en forståelse af subjektet som værende sammenviklet med verden i form af tilknytningen til den afdøde. Dette kommer til udtryk gennem symboler, men også tanker, minder og spiritualitet. Med udgangspunkt heri ser jeg en sammenhæng mellem den fænomenologiske forståelse af sorg og teorien om vedvarende bånd (Klass, Silverman & Nickman, 1996). Teoriene adskiller ikke subjektet og verden, men forstår subjektet som sammenviklet med sin bevidsthed og verden; herunder minderne om sit døde barn. Ligeledes kan man også anskue forældrenes vedvarende tilknytning til sit døde barn som et udtryk for en ændring i deres intentionalitet, idet deres rettedhed mod og af verden er ændret som følge af at have mistet deres barn. Dette kommer blandt andet til udtryk i undersøgelsens analyse, hvor Simon beskriver "kuffert billedet", som han ser som et symbol på sin datters død. Dette kan ses som et udtryk for, hvordan han vedligeholder et bånd til sin datter gennem billedet samtidig med, at det viser, hvordan hans væren-i-verden; herunder intentionaliteten, har ændret sig efter tabet af sin datter.

En sorgteori som anvendes i forskningsstudierne er tosporsmodellen af Stroebe og Schut (1999). Tosporsmodellen baserer sig på en antagelse om, at den sørgende befinder sig i en vekselvirkning mellem to spor; det tabsorienterede spor samt det reetablerende spor (Guldin, 2010). Teorien tilbyder en nuanceret forståelse af sorg, hvor sorg skal forstås som en individuel og løbende proces, hvor subjektet befinder sig i en vekselvirkninger mellem sorgens smerte og det levede liv. I forlængelse af teorien om vedvarende bånd (Klass, Silverman & Nickman, 1996), vil man således forstå de vedvarende bånd som en del af det tabsorienterede spor. Stroebe og Schut (1999) tager således afstand fra sorgteorier, som tidligere enten problematiserede en øget opmærksomhed på den afdøde eller modsat problematiserede en manglende opmærksomhed på afdøde og dermed så begge dele som værende et udtryk for patologiske tilstande af sorg (Guldin, 2010). Dette kan ses i sammenhæng med Attig (2004), som ligeledes beskriver, hvordan den sørgende befinder sig mellem henholdsvis det liv, som subjektet kendte, og det liv som subjektet nu skal lære at være i på ny.

Undersøgelsens kvalitet

Dette afsnit rummer en diskussion af undersøgelsens kvalitet.

I undersøgelsen fandt jeg det vigtigt at afgrænse mit datamateriale til udelukkende at beskæftige sig med forældre, som havde mistet mellem GA 22 til en uge efter fødslen. Denne afgrænsning baserede jeg på DSOG's retningslinjer, som definerer perinatal død, når et barn dør mellem GA 22+0 og en uge efter fødslen (Dansk Selskab for Obstetrik og Gynækologi, 2014, s. 6). I forskningsoversigten bestod halvdelen af de inkluderede forskningsstudier af studier, som inddrog forældre, der havde mistet til perinatal død. De resterende studier beskæftigede sig med forældre, som havde mistet ud fra et bredere perspektiv og inddrog således både perinatal død, men også ulykke og sygdom hos større børn. Idet formålet med undersøgelsen specifikt er at undersøge forældre, som mister perinatalt, havde det været en styrke for undersøgelsen, hvis de udvalgte forskningsstudier havde afgrænset sig til udelukkende at undersøge perinatal død. Dog er jeg opmærksom på, at alle studier inkluderer perinatal død og undersøger et overordnet emne omkring forældre og sorg, som selvsagt er relevant for min undersøgelse. Dog forstår jeg perinatal død som en sorg, der adskiller sig fra den sorg som forældre, der mister et større barn, oplever. Dette vurderer jeg på baggrund af min egen undersøgelse, hvor det fremgik, hvordan deltagerne havde et stort behov for at opleve at være forældre til deres døde barn. En oplevelse som var svær, da deltagerne kun kortvarigt havde deres barn levende hos sig. Hermed opfattes det, at det i høj grad kan adskille sig fra andre former for sorg at miste et barn perinatalt, idet der ligger et uforløst element i aldrig at nå at være forældre til sit levende barn mere end et par timer. Dette bekræftes af eksisterende forskning, som peger på, at jo yngre barnet er ved dødsfaldet, jo mindre intens opleves sorg hos forældrene (Joronen et al., 2016). Endvidere fandt Joronen et al. (2016) en sammenhæng mellem barnets alder ved dødsfaldet og tilfredshed med parforholdet. Man fandt, at jo ældre barnet var, da forældrene mistede det, jo mindre tilfredse var forældrene med deres parforhold. På baggrund af dette anser jeg det som en svaghed i undersøgelsen, at det kun er halvdelen af de inkluderede studier, som udelukkende beskæftiger sig med forældres oplevelse af sorg og parforhold i relation til perinatal død. I relation til min egen empiriske undersøgelse, anser jeg det som en svaghed, at hele mit empiriske materiale ikke består af interviews med par. Idet jeg ønsker at undersøge den interpersonelle relation i et parforhold i sorg, ville det være oplagt, at alle undersøgelsens interviews var med par. Under interviewene med de par, der deltog i undersøgelsen, var det muligt for mig at sanse og fornemme deltagerens kropssprog; både hver især, men også sammen. I det ene individuelle interview var det muligt ligeledes at fornemme kropssprog, men dog ikke i relation til deltagerens partner, hvorfor oplevelserne omhandlende parforholdet baserede sig på deltagerens eget kropssprog samt egne beskrivelser. Undersøgelsens andet individuelle interview foregik over telefonen, hvilket ligeledes begrænsede de sanselige fornemmelser i mødet med

deltageren. Dog gjorde han brug af mange nuancerede og detaljerede beskrivelser, hvorfor jeg fandt det relevant at inddrage interviewet.

Endvidere finder jeg det relevant at reflektere over min egen rolle i undersøgelsens empiriske indsamling. Min erfaring som jordemoder har således betydning for min tilgang til undersøgelsen og endvidere i mit møde med deltagerne. Med afsæt i den fænomenologiske tradition er jeg af den opfattelse, at det ikke er muligt til fulde at sætte sine egne forforståelser og kropslige erfaringer i parentes. Dog har jeg forsøgt at være bevidst om hvilke forforståelser, jeg har mødt det undersøgte fænomen med. I forlængelse af egne forforståelser, var jeg således opmærksom på ikke at omtale deltagerne i undersøgelsen som "forældre", men deltagerne. Da jeg påbegyndte min undersøgelse havde jeg en forståelse af, at alle deltagerne anså sig selv som forældre til deres afdøde barn. Dog fremgik det af analysen, hvordan Morten omtalte sin datter som "babylik" og "den der døde baby", hvilket bidrog til refleksion om, at det ikke nødvendigvis var alle deltagerne, som identificerede sig med at være forældre til deres afdøde barn. På baggrund af dette valgte jeg derfor ikke at benævne deltagerne "forældrene", "far" eller "mor".

Afslutningsvist ønsker jeg at sætte fokus på den del af diskussionen, som vedrører fundene omhandlende seksualliv og seksuel intimitet i parforholdet. Som nævnt tidligere fandt jeg på baggrund af forskningsoversigtens fund, at temaet seksualliv i parforholdet gik igen i tre forskningsstudier (Albuquerque et al., 2016; Burden et al., 2016; Duncan & Cacciatore, 2015), men ikke var at finde i undersøgelsens analyse. Min interviewguide bestod ikke af spørgsmål, som vedrørte seksualliv, hvorfor det ikke var et tema, som automatisk blev belyst i interviewene. Dertil nævnte ingen af deltagerne deres seksuelle intimitet, og jeg adspurgte ikke deltagerne omkring deres oplevelse af seksualliv efter tabet af deres barn. Jeg anser det som en svaghed for undersøgelsen, at jeg ikke har haft et større fokus på deltagernes seksuelle samliv i mine interviews, idet det må være en betydningsfuld del af et voksent parforhold. Dette bekræftes af forskningsoversigten, hvor Burden et al. (2016) fandt, at seksuel aktivitet for nogle par havde en terapeutisk effekt. Således kan det seksuelle rum være et sted, hvor forældrene finder ind til hinanden igen. Dog fremgår det også af forskningsoversigtens fund, at det seksuelle samliv ofte er udfordret efter tabet af et barn (Albuquerque et al., 2016). Retrospektivt vil jeg således have ønsket, at jeg havde haft et større fokus på det seksuelle samliv i parforholdet efter tabet af et barn.

Konklusion

Undersøgelsens konklusion skrives på baggrund af en besvarelse af følgende problemformulering:

Hvordan oplever forældre det at miste et barn perinatalt, og hvilken betydning har oplevelsen af tab for parforholdet?

Jeg har i undersøgelsen arbejdet ud fra et fænomenologisk teoretisk afsæt i samspil med Thomas Attigs (2000, 2004, 2010) og Allan Køsters (2018, 2019) forståelse af sorg. På baggrund af dette forstår jeg således sorg som en ændring i subjektets kropslige væren-i-verden, hvor forældre på ny skal lære at være i verden efter tabet af deres barn. Dermed anser jeg ikke sorg som episodiske bølger, der kommer og går, men som en ændring i subjektets grundstemning og det at være menneske (Køster, 2018). Ligeledes har jeg benyttet mig af Køster og Winther-Lindqvist (2018) til at begribe, hvordan forældres væren-i-verden, herunder sorg, må anskues ud fra subjektets individuelle, kropslige oplevelser og perceptioner i samspil med historie og sociale strukturer. Således er forældres sorg et fænomen, som beror på en forståelse af subjektet som forankret i og af verden.

På baggrund af min undersøgelse kan jeg konkludere, at det at miste et barn ændrer forældrenes grundlæggende væren-i-verden. Af min analyse fremgår det, at der er tre hovedtemaer, som karakteriserer undersøgelsens empiriske materiale. De er følgende: *før tabet*, *døden* samt *oplevelsen af sorg*. Af undersøgelsen fremgår det at forældre, der mister et barn perinatalt beskriver, hvordan de befinder sig i to verdener; den verden, de kendte før, og verden, som den opleves efter tabet af deres barn. Ligeledes viser fundene, at oplevelsen af sorg rummer forskellige nuancer.

Undersøgelsen viser, at det at miste et barn er forbundet med stor sorg over at skulle være forældre til et barn, som ikke lever. Det at være forældre til et dødt barn er forbundet med en længsel efter at være mor og far og gøre de ting, man forbinder med at være forældre. Dette viser sig eksempelvis i empirien ved længslen efter at give sit døde barn sokker på, så det ikke fryser. Endvidere rummer oplevelsen af at miste et barn perinatalt ofte følelser som glæde og stolthed over sit barn. Af undersøgelsen fremgik det dog også, at oplevelsen af forældreskab til sit døde barn for nogle kan være præget af et behov for at distancere sig til sit barn.

For nogle forældre, især kvinder, er oplevelsen af sorg forbundet med en følelse af skyld over barnets død. Dette relaterer sig ofte til skyld og skam i forbindelse med kvindens egen krop, da hun oplever, at hendes krop har svigtet. I forlængelse heraf viser undersøgelsen også, at sorg må forstås som kropslig indlejret. På baggrund af undersøgelsens fund kan jeg konkludere, at forældrene oplever sorgen som et kropsligt fænomen, hvilket kommer til udtryk i deres beskrivelser omhandlende tiden før, under og efter tabet. Dette viser sig eksempelvis ved, at kvinderne beskriver

en kropslig oplevelse af en anderledeshed før tabet, som kan begribes ud fra kropsfænomenologiens dobbeltsansning (Merleau-Ponty, 2009) samt en forståelse af, at kvinden og barnets eksistens må forstås som sammenviklet. Samtidig kan det forstås som en dobbeltorientering, hvor kvindens intentionalitet er strakt ud mellem at befinde sig i ét med barnets eksistens samtidig med, at barnet er sit eget. Hvor skyld og skam ofte er en del af oplevelsen af sorg for kvinderne i undersøgelsen, viser flere fund, at mændene ofte fastholder håbet og det positive som modvægt til sin partners sorg. Dette kan ses som en måde at forholde sig aktivt til sin sorg, hvilket Attig (2000) peger på er en vigtig del af sorgbearbejdningen. Ligeledes afspejler undersøgelsen, at mænd og kvinder sommetider har forskellige behov i sorgen. Undersøgelsen peger på, at nogle mænd har brug for at trække sig tilbage, hvilket enten kan vise sig i et behov for at være alene eller trække sig tilbage ved at foretage praktiske gøremål. Modsat udtrykker kvinder ofte sin sorg ved at græde og tale om barnet.

På baggrund af undersøgelsens fund konkluderes det, at tydelig kommunikation i parforholdet er en essentiel faktor, når forældre mister et barn perinatalt. Undersøgelsen peger på, at man ikke nødvendigvis behøver at benytte sig af de samme sorgstrategier i et parforhold, men at vigtigheden består i at kommunikere samt anerkende hinandens behov. Når forældre mister et barn, skal de ikke blot genlære deres egen væren-i-verden. Den fælles livsverden, som forældrene har skabt sammen, skal genlæres på ny efter tabet af deres barn. Dette betyder, at forældrene må finde en fælles vej i sorgen på trods af forskellige behov. Endvidere viser fund, at der eksisterer en hårfin balance mellem at anerkende sin partners sorg uden at underkende sin egen. Forskning peger på, at det at underkende sin egen sorg kan intensivere sin egen og partnerens sorg (Stroebe et al. 2013). Hermed er kommunikation og anerkendelse et afgørende aspekt i både den individuelle sorg, men også i parforholdets trivsel. At der i undersøgelsen tegner sig et billede af, at man i et parforhold kan have forskellige behov i sorgbearbejdningen, er ligeledes et udtryk for, at sorg må forstås som en individuel og livslang proces, som ikke kan reduceres til faser.

På baggrund af undersøgelsen kan det hermed konkluderes, at oplevelsen af at miste et barn perinatalt er forbundet med følelser som glæde og stolthed samt et behov for at agere forældre over for sit døde barn. Ligeledes er oplevelsen præget af kropsskam og skyld, hvilket i overvejende grad er et fund, som går igen hos kvinderne i empirien. Betydningen af oplevelsen af tab i parforholdet viser sig ved, at kvinder og mænd oplever forskellige behov i sorgbearbejdningen. Dette kommer til udtryk ved, at mænd til tider reagerer ved at trække sig tilbage, hvor kvinder ofte reagerer udadtil ved at have behov for at græde og tale om sit afdøde barn. Undersøgelsen peger på, at anerkendelse

og kommunikation i et parforhold i sorg er et essentielt element for både den enkelte forælders sorg, men også for parforholdets generelle trivsel.

Perspektivering

På baggrund af min konklusion vil jeg perspektivere til relevante implikationer for praksisarbejde i relation til forældre, som har mistet et barn perinatalt.

Med udgangspunkt i kropsfænomenologien og undersøgelsens fund, anser denne undersøgelse kroppen som værende sammenviklet med subjektets bevidsthed og verden. Således finder jeg det relevant at fokusere på, hvordan vi som sundhedspersonale bedst muligt kan støtte forældre i sorgen efter at have mistet et barn. Da sorg må forstås som kropsligt indlejret, finder jeg det relevant med et relationelt rum, hvor sørgende forældre kan mødes med andre forældre i samme situation. Dette eksisterer allerede i form af sorggrupper med den terapeutiske samtale i fokus (Forældre og Sorg, 2022). Her finder jeg det relevant at tilføje en kropslig bearbejdning til det terapeutiske rum, idet jeg, på baggrund af denne undersøgelse, har fået en forståelse af sorg som en grundlæggende ændring i forældrenes kropslige væren-i-verden. Således vurderer jeg, at det ideelle mødested for forældre, som har mistet et barn perinatalt, bør bestå af samtale, men også kropslige øvelser med bevægelse og vejrtrækning ud fra et holistisk syn på sorg, hvor henholdsvis krop og psyke ses som sammenviklet. Dette finder jeg relevant for både mænd og kvinder, da jeg, på baggrund af undersøgelsen, forstår subjektets kroppe som indlejret i hinanden, hvorfor det at interagere med hinandens kropsligt har betydning for parforholdets væren-i-verden. Endvidere viste undersøgelsen, at det seksuelle samliv efter tabet af et barn kan være udfordret, men at seksuel intimitet samtidig rummer et befriende og afspændende potentiale for et parforhold i sorg. I forlængelse heraf forstår jeg seksuel intimitet som andet end blot samleje, men hvor massage, samtaler, berøring og øjenkontakt kan bidrage til seksuel nærhed i et parforhold. Således finder jeg det relevant med et øget fokus på det kropslige aspekt af sorg, hvilket berører både kvinden og hendes partner.

Litteraturliste

- Aarhus Universitet. (2021). *Behandling af personoplysninger ifm. opgaver og speciale*. Lokaliseret den 1. februar 2022 på:
<https://studerende.au.dk/itsupport/informationssikkerhed/databeskyttelsegdpr/opgaver/?fbclid=IwAR37jKQI8bsmXznRNeYU5lhS9lbFMzoHabteDOcQL2TvePBcSIX1U2r7yEw>.
- Albuquerque, S., Ferreira, L. C., Narciso, I., & Pereira, M. (2017). Parents' Positive Interpersonal Coping After a Child's Death. *Journal of Child and Family Studies*, 26(7), 1817–1830.
<https://doi.org/10.1007/s10826-017-0697-5>
- Albuquerque, S., Ferreira, L. C., Narciso, I., & Pereira, M. (2019). Interactive Processes in Grief and Couples' Adjustment After the Death of a Child. *Journal of Family Issues*, 40(5), 689–708. <https://doi.org/10.1177/0192513X18820385>
- Albuquerque, S., Pereira, M., & Narciso, I. (2016). Couple's Relationship After the Death of a Child: A Systematic Review. *Journal of Child and Family Studies*, 25(1), 30–53.
<https://doi.org/10.1007/s10826-015-0219-2>
- Attig, T. (2000). *The Heart of Grief - death and the Search for Lasting Love*. Oxford University Press.
- Attig, T. (2004). Meanings of death seen through the lens of grieving. *Death Studies*, 28(4), 341–360. <https://doi.org/10.1080/07481180490432333>
- Attig, T. (2010). *How we grieve : relearning the world* (Rev. ed.). Oxford University Press.
- Avelin, P., Rådestad, I., Säflund, K., Wredling, R., & Erlandsson, K. (2013). Parental grief and relationships after the loss of a stillborn baby. *Midwifery*, 29(6), 668–673.
<https://doi.org/10.1016/j.midw.2012.06.007>
- Baldwin, T. (2004). *MAURICE MERLEAU-PONTY: basic writings*. Routledge. Taylor & Francis Group.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss.: Vol 3*. Hogarth.
- Bowlby, J., & Bowlby, R. (2005). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. Taylor & Francis Ltd.
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2015). *Kvalitative metoder: en grundbog* (2. udgave). Hans Reitzels forlag.
- Burden, C., Bradley, S., Storey, C., Ellis, A., Heazell, A. E. P., Downe, S., Cacciatore, J., & Siassakos, D. (2016). From grief, guilt pain and stigma to hope and pride - a systematic review and meta-analysis of mixed-method research of the psychosocial impact of stillbirth. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 16(1), 1–12.

- Christensen, D. R., Hvidtjørn, D., Jørgensen, M. L., & Sandvik, K. (2018). Ritualisering og Forældreskab: Sorgpraksisser hos forældre, der har mistet et spædbarn. *Psyke & Logos*, 38, 74–91.
- Cunningham, G., Leveno, K., Bloom, S., Spong, C., Dashe, J., Hoffman, B., Casey, B., & Sheffield, J. (2014). *Williams Obstetrics* (24. udgave). McGraw-Hill Education.
- Dansk Selskab for Obstetrik og Gynækologi. (2014). *Intrauterin fosterdød (IUFD) 2014. Ætiologi, undersøgelsesprogram og klassifikation*.
- Det Nationale Sorgcenter. (2022). *Forlænget sorglidelse: En ny diagnose*. Lokaliseret den 22. januar 2022 på: <https://sorgcenter.dk/videnscenter-for-det-nationale-sorgcenter/vedvarendesorglidelse-en-ny-diagnose/>.
- Duncan, C., & Cacciatore, J. (2015). A systematic review of the peer-reviewed literature on selfblame, guilt, and shame. *Omega (United States)*, 71(4), 312–342.
- Dyregrov, K. (2004). Bereaved parents' experience of research participation. *Social Science and Medicine*, 58(2), 391–400.
- Forældre og Sorg. (2022). *Vores tilbud*. Lokaliseret den 24. maj 2022 på: <https://foraeldreogsorg.dk/vores-tilbud/>.
- Gross, R. (2016). *Understanding grief: An introduction*. Routledge.
- Guillemin, M., & Gillam, L. (2004). Ethics, reflexivity, and “Ethically important moments” in research. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 261–280.
- Guldin, M.-B. (2010). De store teoriers fald. Træk af sorgteori gennem tiden. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom Og Samfund*, 12, 155–171.
- Hvidtjørn, D., Prinds, C., Bliddal, M., Henriksen, T. B., Cacciatore, J., & O'Connor, M. (2018). Life after the loss: Protocol for a Danish longitudinal follow-up study unfolding life and grief after the death of a child during pregnancy from gestational week 14, during birth or in the first 4 weeks of life. *BMJ Open*, 8(12), 1–7.
- Hyldgaard, K. (2018). *Videnskabsteori - en grundbog til de pædagogiske fag* (1. udgave). Roskilde Universitetsforlag.
- Joronen, K., Kaunonen, M., & Aho, A. L. (2016). Parental relationship satisfaction after the death of a child. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 30(3), 499–506.
- King, M. Q., Oka, M., & Robinson, W. D. (2021). Pain without reward: A phenomenological exploration of stillbirth for couples and their hospital encounter. *Death Studies*, 45(2), 152–162.
- Klass, D., Silverman, P., & Nickman, S. (1996). *Continuing bonds. New understandings of grief*. Taylor & Francis.

- Køster, A. (2018). Sorg er ikke en emotion, men bevægelse i et affektivt register. I *Kulturelle og eksistentielle perspektiver på sorg og tabserfaringer*. Psyke og Logos (39).
- Køster, A. (2019). Lidelsen i tabet: fænomenologiske betragtninger over tabserfaringens affektive dybde. *Psyke & Logos*, 40, 38–60.
- Køster, A., & Winther-Lindqvist, D. A. (2018). Personal history and historical selfhood - the embodied and pre-reflective dimension. I *The Cambridge Handbook of Sociocultural Psychology* (pp. 538–555). Cambridge University Press.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interview - Introduktion til et håndværk* (2. udgave). Hans Reitzels Forlag.
- Lindgren, H., Malm, M. C., & Rådestad, I. (2014). You don't leave your baby - Mother's experiences after a stillbirth. *Omega (United States)*, 68(4), 337–346.
- Lund, H., Juhl, C. B., Andreasen, J., & Møller, A. M. (2014). *Håndbog i litteratursøgning og kritisk læsning Redskaber til evidensbaseret praksis* (1. udgave). Munksgaard.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medicin og helsefag* (4. udgave). Universitetsforlaget.
- Mathiassen, C. (2011). Etik som praktisk viden i kontekst. Eksempler fra interviews om mobning - og om fængselsliv. *Nordisk Udkast. Tidsskrift for Kritisk Samfundsforskning.*, 39, 24–39.
- Matthews, L. T., & Marwit, S. J. (2004). *Complicated grief and the trend toward cognitivebehavioral therapy*. Taylor & Francis Inc.
- Merleau-Ponty, M. (2009). *Kroppens fænomenologi* (2. udgave). Det lille Forlag.
- Nielsen, A. M. (2019). Artikulationsanalyse i fænomenologisk perspektiv. I *Kvalitative analyseprocesser - med eksempler fra det pædagogisk psykologisk felt* (1. udgave). Samfundslitteratur.
- Obst, K. L., Due, C., Oxlad, M., & Middleton, P. (2020). Men's grief following pregnancy loss and neonatal loss: A systematic review and emerging theoretical model. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 20(1), 1–17.
- Olsen, H. (2003). Veje til kvalitativ kvalitet - Om kvalitetssikring af kvalitativ interviewforskning. *Nordisk Pædagogik*, 23, 1-20 (20 sider).
- Rasmussen, T. H. (1996). *Kroppens filosof: Maurice Merleau-Ponty*. Semi-forlaget.
- Rienecker, L., & Jørgensen, P. S. (2012). *Den gode opgave -håndbog i opgaveskrivning på videregående uddannelser* (4. udgave). Samfundslitteratur.
- Roulston, K. (2010). Considering quality in qualitative interviewing. *Qualitative Research*, 10(2), 199–228.

- Scheidt, C. E., Hasenburger, A., Kunze, M., Waller, E., Pfeifer, R., Zimmermann, P., Hartmann, A., & Waller, N. (2012). Are individual differences of attachment predicting bereavement outcome after perinatal loss? A prospective cohort study. *Journal of Psychosomatic Research*, 73(5), 375–382.
- Schmidt, H. T. (2010). Parforhold og sorg. *Stjernen*, 10–20. Lokaliseret den 20. maj 2022 på www.krisepsyk.no.
- Stroebe, M., Finkenauer, C., Wijngaards-de Meij, L., Schut, H., van den Bout, J., & Stroebe, W. (2013). Partner-Oriented Self-Regulation Among Bereaved Parents: The Costs of Holding in Grief for the Partner's Sake. *Psychological Science*, 24(4), 395–402.
- Stroebe, M., & Schut, H. (1998). Culture and grief. *Bereavement Care*, 17, 7–11.
- Stroebe, M., & Schut, H. (1999). The dual process model of coping with bereavement: Rationale and Description. *Death Studies*, 23, 197–224.
- Sundhedsstyrelsen: Komiteen for Sundhedsoplysning. (2021). Anbefalinger for svangreomsorgen. *Sundhedsstyrelsen*, 3. udgave (1. opslag).
- Testoni, I., Bregoli, J., Pompele, S., & Maccarini, A. (2020). Social Support in Perinatal Grief and Mothers' Continuing Bonds: A Qualitative Study With Italian Mourners. *Affilia - Journal of Women and Social Work*, 35(4), 485–502.
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. udgave). Oslo.
- Tseng, Y.-F., Cheng, H.-R., Chen, Y.-P., Yang, S.-F., & Cheng, P.-T. (2017). Grief reactions of couples to perinatal loss: A one-year prospective follow-up. *Journal of Clinical Nursing*, 26, 5133–5142.
- Winther-Lindqvist, D. (2019). Analyse af personperspektiver - ungeliv med en alvorligt syg forælder som eksempel. I *Kvalitative analyseprocesser - med eksempler fra det pædagogisk psykologisk felt* (1. udgave). Samfundslitteratur.
- Zahavi, D. (2003). *Fænomenologi*. Roskilde Universitetsforlag.
- Zahavi, D. (2014). Fænomenologi. In *Humanistisk Videnskabsteori* (3. udgave). Lindhardt og Ringhof.
- Zahavi, D. (2018). *Fænomenologi: en introduktion* (1. udgave). Samfundslitteratur.

